

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

JOURNAL OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCES,
BIBLIOGRAPHY AND LITERARY HISTORY

LIBRARY

ISSN 0861-847X (Print) • ISSN 2738-845X (Online)
година XXXII (LXXI)

4•2025

ГЛ. РЕДАКТОР д-р ИВЕТА РАШЕВА
КОРИЦА БОРИСЛАВА ГЕОРГИЕВА
ПРЕДПЕЧАТ И ДИЗАЙН БОРИСЛАВА ГЕОРГИЕВА
ПЕЧАТНИ КОЛИ 6.75 ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136
E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; ivkira_2001@yahoo.fr
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2025
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на текстовете на англ. ез. Деница Спасова

Главен редактор:
д-р Ивета Рашева

Editor-in-Chief:
Iveta Rasheva, PhD

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

EDITORIAL BOARD:

проф. дин Вера Бонева, днк
доц. д-р Васил Загоров
доц. д-р Калина Иванова
доц. д-р Красимира Александрова
доц. д-р Радослав Спасов
доц. д-р Светла Атанасова
доц. д-р Християн Атанасов
д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
д-р Ивайла Богданова
д-р Мария Бранкова
д-р Силвия Найденова

Prof. Vera Boneva, DSc
Assoc. Prof. Vasil Zagorov
Assoc. Prof. Kalina Ivanova
Assoc. Prof. Krasimira Aleksandrova
Assoc. Prof. Radoslav Spasov
Assoc. Prof. Svetla Atanasova
Assoc. Prof. Hristiyan Atanasov
Boyana Mincheva, PhD
d-r Vanya Avramova, PhD
d-r Ivayla Bogdanova, PhD
d-r Maria Brankova, PhD
d-r Silvia Naydenova, PhD

проф. Майкъл Бук (САЩ)
доц. д-р Ангелики Деликари (Гърция)
доц. д-р Лале Сахин (Турция)
доц. д-р Умида Тешабаева (Узбекистан)
д-р Елизабета Георгиев, (Сърбия)

Prof. Michael Boock
Assoc. Prof. Angeliki Delikari
Assoc. Prof. Lale Sahin
Assoc. Prof. Umida Teshabayeva
d-r Elizabeta Georgiev, PhD

Авторите на статиите носят пълна отговорност за тяхната обоснованост, достоверност и оригиналност. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Библиотечни практики 5-14	<i>Николина Иванова-Бел</i> Визуализиране на знанието: потенциалът на Digital Story Mars във висшето образование
15-19	<i>Траяна Петрова</i> Етеричните масла като екологично предизвикателство в опазването на книги
Библиотеки по света и у нас 20-23	<i>Десислава Иванова</i> Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – равностоен участник на европейската информационна и културна карта
24-32	<i>Farrukh Musaev</i> Transformation of Publishing Activities: History and Prospects (On the 155th Anniversary of the National Library of Uzbekistan)
Книгознание и литературна история 33-42	<i>Петър Михайлов</i> Атанас Мочуров – разсъждения върху някои аспекти в творчеството му
43-48	<i>Радка Пенчева</i> Белетристичният образ на Колю Фичето, според романа на Стефан Станчев „Майстор Колю Фичето“, по повод 225 г. от рождението му
Културен календар Събития 49-62	<i>Ангел Георгиев</i> СИЛАТА НА АКАДЕМИЧНИЯ ДУХ (XXI Юбилейна Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ“)
63-65	<i>Християн Атанасов</i> „Търговията в Османската империя (XVII – XIX век)“ – една изложба в разгара на лятото

66-68	<i>Божидара Илиева</i> „Изкуственият интелект среща културното наследство“ – водеща тема на годишната среща на Конференцията на европейските национални библиотеки (CENL)
69-71	<i>Боян Аврамов</i> XXXV Национална конференция на ББИА: „Приемственост и модерност в библиотечното дело“
Минало. Исторически ракурси 72-77	<i>Ивета Рашева</i> „Сърцето съхранява желанията, а умът – мечтите“ Шатобриан – <i>синът на Бретан</i>
78-83	<i>Мария Бранкова</i> Елисавета Консулова-Вазова – художничка на модерната епоха и културната промяна
Съкровища в книгохранилищата 84-91	<i>Бояна Минчева</i> Когато знанието е игра ...
Дебюти 92-94	<i>Християн Ташев</i> Коледно желание (разказ)
Библиографски справки. Рецензии 95-98	<i>Красимира Александрова</i> Рецензия на монографията „Български извори за читалищата и библиотеките в Сърбия до края на Втората световна война“ от Елизабета Георгиев
99-101	<i>Любомира Парижкова</i> От разказ по картинка до формиране на страстен читател. Рецензия на книгата „Визуалната литературна творба в детската градина и началното училище“
102-105	<i>Росен Петков, Боряна Савова</i> Новият том на каталога „Българският литературен модернизъм – една колекция на Росен Петков“
107	Талон за абонамент’2026

Визуализиране на знанието: потенциалът на Digital Story Maps във висшето образование

НИКОЛИНА ИВАНОВА-БЕЛ
БИБЛИОТЕКА „ПАНИЦА“, АМЕРИКАНСКИ УНИВЕРСИТЕТ В БЪЛГАРИЯ

Резюме: *В епохата на дигитализацията и нарастващото значение на визуализацията в образованието, дигиталните сюжетни карти (Digital Story Maps) се утвърждават като иновативен инструмент за представяне и анализ на данни, подкрепящ академичните изследвания и преподаване. Тези интерактивни платформи комбинират текст, изображения, карти и мултимедия, за да разкажат визуални истории, които ангажират студентите и подпомагат разбирането на сложни научни концепции. Настоящата статия изследва потенциала на Digital Story Maps в контекста на висшето образование, като акцентира върху тяхната приложимост за интердисциплинарни изследвания и разработване на интерактивни учебни материали. Специално внимание се обръща на ролята на академичната библиотека като партньор в интегрирането на тези технологии в учебния процес. Набелязват се примери за успешни практики, както и възможностите за обучение на студенти и преподаватели в използването на дигитални инструменти за визуализация на знанието. Предлагат се и насоки за устойчивото внедряване на тези инструменти в академичната общност, като се подчертава тяхното значение за съвременното образование и научни изследвания.*

Ключови думи: *дигитални сюжетни карти, дигитално разказвачество, академична библиотека, дигитални наративи, геопространствени хуманитарни науки.*

Въведение. Story Maps (сюжетни карти) са дигитални инструменти, които комбинират карти с мултимедийни елементи като текст, изображения, видеоклипове и интерактивни функции, за да разкажат истории или да предоставят информация. Основната характеристика на Story Maps е географският контекст: картата предоставя визуален фон на разказа и може да варира от глобални до детайлни местни карти. Интегрирането на разказа е също ключова черта, тъй като картата е съпроводена с текст, изображения и мултимедийни елементи, които водят зрителя през историята.

Story Maps предлагат висока интерактивност, позволявайки на потребителите да взаимодействат с картата и допълнителните елементи, като например да щракват върху различни местоположения, за да видят допълнителна информация или да навигират през различни части от разказаната история. Мултимедийните елементи, включително снимки, видеоклипове, аудио клипове и инфографики, са

включени, за да подобрят изживяването на разказа. Комбинацията от визуални и наративни компоненти спомага за по-дълбока ангажираност на потребителите към сюжета и прави сложната информация достъпна и завладяваща.

Story Maps обикновено се създават с помощта на платформи като Story Maps на Esri¹, Google Earth² или други GIS (ГИС – географски информационни системи) инструменти, които поддържат интеграция на мултимедийно съдържание. Те са ефективни за представяне на исторически събития, пътешествия, изследователски открития и всяка друга информация, в която местоположението играе важна роля.

Приложение в науката и висшето образование. Полето на пространствените хуманитарни науки придоби значителна видимост и важност през последните две десетилетия, особено след „пространствения обрат“ в хуманитарните науки и широкото въвеждане на геопространствени инструменти и технологии. Редица изследователи като Гисекин³, Грегъри и Гедс⁴, Ноулс и Хилър⁵ се занимават с темата. Подобни проучвания откриваме и при Боденхамър, Кориган и Харис^{6,7}. С нарастването на достъпните веб-базирани приложения за географски информационни системи, тези инструменти стават по-притегателни за учени от различни дисциплини, засилвайки значението на пространствените хуманитарни науки в изследователската дейност. Прегледът на литературата подчертава способността на тези системи да създават, управляват, анализират и картографира данни за пространствен анализ. Това тяхно приложение, наричано *геохуманитарни науки*, *пространствени хуманитарни науки* или *геопространствени хуманитарни науки*, включва визуални представяния на данни от първични източници, предлагащи нови гледни точки върху исторически и културни въпроси. Освен това Story Maps са ценни инструменти за изследователите, тъй като улесняват ефективното представяне на открития, тенденции, казуси и резултати от изследвания чрез визуализация на данни и картографиране, които са едновременно разбираеми и въздействащи за по-широка аудитория. Геопространствените хуманитарни науки не само предоставят на учените сложни и количествени начини за анализ на данни, но също така увеличават публичния достъп и осведомеността за актуални академични изследвания.

В ролята си на интердисциплинарни центрове, академичните библиотеки подкрепят подобни инициативи, като предоставят както традиционен достъп до ресурси и услуги за поддръжка на ГИС-платформите, така и допълнителни услуги, базирани на процъфтяващите нови технологии⁸. Геопространствените проекти, които са визуални по природа, представят голямо количество информация по опростен и разбираем начин. Така се увеличава достъпността до архивни колекции с големи количества документи и информация, а това от своя страна повишава интереса към тези колекции. Дигитализацията и дигиталните хуманитарни проекти предоставят на обществеността по-лесни и непосредствени начини за ангажиране и интерпретация на първичните източници, което потенциално води до по-голямо обществено взаимодействие с архивните записи и в по-широк план – със самата история^{9,10,11}.

Както и останалите видове дигитални наративи, използвани във висшето образование – дигитално разказвачество, дигитални устни истории, аудио и видео

подкасти и т.н., и дигиталните сюжетни карти значително подобряват преподаването, ученето и изследванията чрез интегриране на карти с мултимедийни елементи за създаване на интерактивни и визуално ангажиращи разкази. Те помагат на преподавателите да представят сложни концепции и данни по достъпен начин, позволявайки на студентите да изследват предмети като география, история, екология, социални науки и много други чрез динамични и завладяващи формати. Този подход не само прави учебното съдържание по-интересно, но също така помага за интерактивното усвояване на материала, визуализирането и разбирането на пространствените и времеви връзки. Story Maps позволяват на студентите например да изследват исторически събития, географски промени, литературни и политически течения, езикови явления, диалектно разпространение, научни открития от изследвания в нов формат. Освен това Story Maps спада към така нареченото **проектно-базирано обучение** (както и останалите дигитални наративи), като позволява на студентите да създават свои собствени интерактивни разкази въз основа на теренна работа, насърчавайки критичното мислене и практическите умения.

Story Maps поощряват съвместната работа, като дават възможност на множество потребители – студенти, преподаватели, библиотекари, архивисти и други категории специалисти, да допринасят за един проект, подобрявайки качеството, разнообразието и дълбочината на съдържанието на крайния продукт. Те също така помагат на университетите и научно-изследователските отдели в тях да споделят изследвания, да популяризират събития и да се свързват с общността чрез представяне на информация в достъпен и визуално привлекателен формат. Story Maps обогатяват и образователния процес, като предлагат интерактивни възможности за учене с активно участие и създаване на съдържание, които надхвърлят традиционните методи на преподаване и насърчават студентите да изследват и усвояват учебното съдържание по индивидуален начин.

Примери и добри практики. Множеството примери за индивидуални и групови сюжетни карти с истории, създадени от студенти, докторанти и други академични общности в различни дисциплини, доказват широкото им приложение. Така например, Уркуиди Диаз и др.¹² създават международен интердисциплинарен проект, фокусиран върху идентифицирането на топоними от пътнически разкази за Белградската гора в Истанбул. Проектът е в сътрудничество между експерти по горско стопанство, география и лингвистика, което води до документирана методология, протокол за кодиране и набор от изследователски данни на отворен достъп за маркирани имена на места. Подходът е интердисциплинарен, итеративен и комуникативен. Бъдещите фази на проекта целят създаване на многоезична, геоложирана колекция от исторически данни, която да подобри разбирането на обществото за значението на гората за региона.

Джъстин и Менон¹³ въвеждат концепцията за *пространствени хипертекстове* в *пространствените хуманитарни науки*, като демонстрират нейното приложение чрез прототип на геопространствен архив на кланетата на далити в Индия, след обявяването на независимостта. Те разглеждат липсата на дефиниция и предлагат използването на цифрови карти като пространствени хипертекстове в

геопространствените архиви, за да се даде възможност за по-задълбочен анализ. Обсъждат и методи, инструменти и педагогически възможности, целящи да привлекат вниманието към потенциала на геопространствените архиви в дигиталната хуманитаристика.

Друг пример е този на Абигейл Норис-Дейвидсън¹⁴, която разработва проект¹⁵, анализиращ счетоводните книги на погребалните домове от Мемфис (Тенеси, САЩ), за да картографира живота на афроамериканците в началото на ХХ в. Клемънс и Норис-Дейвидсън¹⁶ надграждат тази тема, като картографират писма, свързани с интеграцията на Университета на Мисисипи, САЩ. Те предлагат нов прочит за американското отношение към сегрегацията чрез анализ на настроението и географско картографиране.

През последните години Arc GIS Story Maps¹⁷ се утвърждават като все по-популярен инструмент във висшето образование. В подкрепа на преподавателите, платформата разработва и представя разнообразни примери затова как дигиталните сюжетни карти могат да бъдат интегрирани в обучението на студентите. Сред тях са:

- **Учебен план:** предоставен е пример за разработена структура на курса, включваща изисквания и учебни материали, които интегрират използването на Story Maps.
- **Проекти на студентите през семестъра:** предоставен е примерен проект на Калифорнийския университет, UC Davis, в който студентите създават Story Maps, свързани с Целите за устойчиво развитие на ООН, като част от финалните си проекти. Преподавателят обединява тези истории в колекция, която служи както за представяне, така и за оценка на техните постижения.
- **Научни изследвания и публикации:** примерният проект от Университета в Пърдю показва как преподавател използва Story Maps за споделяне на изследвания от различни академични институции. Това улеснява визуалното представяне на резултатите както за научни публикации, така и за преподавателски цели, особено полезно в условията на дистанционно обучение и междуинституционално сътрудничество.
- **Обобщаване на полеви изследвания:** в случаи, когато провеждането на реални полеви проучвания е невъзможно, Story Maps предлагат виртуална алтернатива, която позволява на студентите да „посетят“ изследваната локация дистанционно и да се запознаят с нея чрез интерактивно съдържание.
- **Дигитални изложби и виртуални екскурзии:** образователни институции използват Story Maps за представяне на изложби и колекции по достъпен начин. Пример за това е виртуалната изложба на Харвардския университет – *Harvard Map Collection*, представена на сайта.
- **Видимост на проектите:** преподавателите използват Story Maps, за да популяризират постиженията на своите студенти, създавайки истории или колекции, които акцентират върху техните най-успешни и вдъхновяващи проекти.

Тези примери ясно илюстрират широкия потенциал на Arc GIS Story Maps да обогатяват учебния процес, да подпомагат научните изследвания и да засилват ангажираността на студентите във висшето образование.

Други дигитални сюжетни карти, създадени за академични проекти и използвани в контексти като обществена ангажираност, активизъм, автобиографии, уебсайтове и лични разкази в академична среда, включват следните примери:

- [University of Minnesota Story Maps Gallery](#)¹⁸ – колекция от десетки групови и индивидуални студентски проекти на Университета Минесота, САЩ. Сайтът предлага и обучителни материали на свободен достъп, предназначени за преподаватели и студенти и лицензирани под *Creative Commons*.
- [Simon Fraser University Story Maps](#)¹⁹ – поддържана от библиотеката колекция от сюжетни карти на университета Саймън Фрейзър, Канада. Библиотеката предоставя също обучения и техническа подкрепа за студентски проекти.
- [Georgetown University Story Maps](#)²⁰ – библиотеката на Университета на Джорджтаун управлява лицензите за платформата и е създавала онлайн ръководство с полезни обучителни материали и примери за реализирани проекти.
- [Princeton University Story Maps](#)²¹ – платформа, представяща проекти на бакалаври, магистри, както и общообразователни материали. Включени са и съвместни инициативи с външни организации.
- [Digital Storytelling with Arc GIS Story Maps – Library Guides](#)²² – онлайн ръководство на библиотеката на Университета Тулейн с готови проекти, видео уроци, записани уъркшопи и богата информация за използването на Arc GIS Story Maps в дигиталното разказвачество.

Ролята на академичната библиотека в интегрирането на дигитални сюжетни карти в практиката си. Въпреки че тази практика все още не е широко разпространена, академичната библиотека има потенциала да играе важна роля в интегрирането на Story Maps като иновативен инструмент за обучение и изследвания. Разгледаните примери я оформят като иноватор и технологичен хъб, осигурявайки пространство, ресурси и експертиза за внедряване на нови технологии. Чрез създаването на условия за интердисциплинарност, библиотеката стимулира сътрудничеството между различни факултети и катедри, като така разширява възможностите за използване на дигиталните сюжетни карти в разнообразни академични дисциплини.

В академична среда, библиотеките имат перспективата да участват в интегрирането на Story Maps в практиката си, като използват своите ресурси, опит и инфраструктура. Един полезен начин за това е като предоставят достъп до инструменти и платформи за създаване на сюжетни карти, като Story Maps на Esri или Google Earth, както и до лицензиран софтуер, хардуер и специализирани бази данни, необходими за създаване на качествени визуални разкази.

Редица библиотеки изготвят онлайн ръководства (Lib Guides) и предлагат семинари или достъп до тези ресурси, позволявайки както на студентите, така и на преподавателите да разработят свои собствени Story Maps. По този начин те насърчават практическото им обучение. Примери за това са посочените вече онлайн ръководства на големите библиотеки като тези на Университета „Саймън Фрейзър“ и Университета в Тулейн, както и на редица други по-малки институции.

Обучението и подкрепата са основни функции на академичните библиотеки и в тази връзка библиотекарите често провеждат обучителни сесии и предлагат ин-

дивидуална помощ (справочна, техническа, информационна и дигитална грамотност), в помощ на своите потребители в дълбочинните проучвания и ефективните начини на създаване и използване на Story Maps. Често пъти библиотекарите предоставят инструкции за визуализация на данни, за мултимедийна интеграция и пространствен анализ, предавайки на потребителите уменията, необходими за създаване на висококачествени интерактивни разкази. Индивидуалните консултации и експертната помощ на библиотечния персонал подпомагат разработването на проекти и визуализацията на данни, което значително улеснява преподаването и научните изследвания.

За информационните професионалисти, особено в картографските отдели на библиотеките, пространствените хуманитарни науки стават основен аспект от тяхната работа, независимо дали става въпрос за управление на колекции, поддръжка на цифрови инструменти или сътрудничество в изследователски проекти. Библиотечните специалисти активно участват в пространствените хуманитарни науки като помощници, партньори, сътрудници и изследователи.

Библиотеките си сътрудничат с преподавателите, за да интегрират Story Maps в учебната програма, като тези инструменти са в съответствие с целите на курса и подобряват цялостния учебен опит. Това партньорство помага за вграждането на Story Maps в академичните практики и насърчава иновативните методи на преподаване. В допълнение към интегрирането на учебната програма, библиотеките помагат на изследователите, като подкрепят техните проекти с услуги за събиране на данни, справочна информация, картографиране и визуализация, за да представят своите открития по увлекателен и достъпен начин и да засилят въздействието и разпространението на резултатите от изследванията.

Някои библиотеки предоставят физически пространства за сътрудничество и технологично оборудвани стаи (лаборатории), където студенти и преподаватели да работят заедно по проекти на Story Maps. Тези пространства улесняват работата в екип и креативността, като предлагат благоприятна среда за разработване на интерактивно и богато на мултимедия съдържание.

Освен това, академичните библиотеки допринасят за развитието на колекцията чрез куриране и предоставяне на достъп до набори от данни, карти, исторически документи и лицензирано мултимедийно съдържание, което може да се използва в Story Maps. Това значително подобрява аспекта на разказване на истории на картите и подпомага създаването на богати, информативни дигитални разкази.

И накрая, библиотеките имат възможността да използват Story Maps, за да покажат своите собствени колекции, да подчертаят историята на университета или да популяризират библиотечни услуги и събития. Често те се ангажират с общността, като създават Story Maps за местни проблеми, исторически или културни събития и по този начин укрепват ролята си на център на общността и повишават своята силна обществена ангажираност. Интегрирането на Story Maps в набора от услуги, който академичните библиотеки предлагат, обогатява образователния опит на студентите, като в същото време подкрепата за иновативни изследвания засилва ролята на библиотеките на ключови фасилитатори в процеса на учене и интердисциплинарно сътрудничество във висшето образование.

Академичната библиотека не само предоставя достъп до ресурси и технологии, но и действа като катализатор за внедряването на дигитални иновации. Създавайки мост между традиционното образование и новите технологии, библиотеката играе решаваща роля за установяването на дигиталните сюжетни карти като инструмент за академично обучение и изследвания. С подобни инициативи тя не само подпомага образователния процес, но и утвърждава своята роля като стратегически партньор в съвременната академична среда.

Предизвикателства. При внедряването на дигиталните сюжетни карти в образователния процес се открояват следните основни предизвикателства: технически и финансови ограничения, необходимост от обучение на преподаватели и библиотекари и въпроси, свързани с авторските права. Използването им изисква известни инвестиции в технологии, лицензиран софтуер и подходящ хардуер. За малки институции и академични библиотеки с ограничени бюджети това може да представлява съществено препятствие. Освен това, поддържането на технологичната инфраструктура и осигуряването на достъп до актуални платформи изискват допълнителни ресурси. От друга страна, чрез споделено използване на технологиите, Story Maps могат да станат достъпни за по-широк кръг от образователни и изследователски институции.

Ефективното използване на сюжетните карти предполага наличието на специфични умения за работа с технологии, анализ на данни и визуализация. Липсата на достатъчна подготовка сред преподавателите и библиотекарите може да ограничи тяхната приложимост. Затова е необходимо провеждане на обучения, семинари и осигуряване на подкрепа за изграждане на необходимите компетенции. Използването на мултимедийно съдържание и географски данни в Story Maps поражда правно-етични въпроси, свързани с авторските права, достоверността на информацията и защитата на личните данни. Академичните институции трябва да разработят ясни политики за работа с тези инструменти, за да осигурят спазване на задължителните етични стандарти.

Справянето с тези и други предизвикателства изисква сериозен стратегически подход, включващ участието на редица заинтересовани страни – преподаватели, библиотекари, архивисти, ИТ специалисти, студенти, академична администрация. Въпреки това перспективите за използването на сюжетни карти са доста обещаващи, бих казала дори с видим потенциал да преобразят академичната среда. Интеграцията на тези инструменти не само ще модернизират образователния и изследователския процес, но и ще създаде иновативна и приобщаваща академична среда, отговаряща на нуждите на съвременното общество.

Бележки:

¹ Arc GIS Story Maps. Online. Available from: <https://www.esri.com/en-us/arcgis/products/arcgis-storymaps/overview> [viewed - 2024 - 04 - 15].

² Google Earth. Online. Available from: <https://earth.google.com> [viewed - 2024 - 04 - 15].

³ GIESEKING, J. J. Where are we? The method of mapping with GIS in digital humanities. In: *American Quarterly*. Online. Available from: <https://doi.org/10.1353/aq.2018.0047>, 2018, Vol. 70,

N 3, pp. 641–8. [viewed - 2024 - 02 - 15].

⁴ GREGORY, I. N., & GEDES, A. (eds.). *Toward spatial humanities: Historical GIS and spatial history*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2014.

⁵ KNOWLES, A. K., & HILLIER, A. (eds.). *Placing history: How maps, spatial data, and GIS are changing historical scholarship*. Redlands, CA: Esri Press, 2008.

⁶ BODENHAMER, D. J., CORRIGAN, J., & HARRIS, T. M. (eds.). *The spatial humanities: GIS and the future of humanities scholarship*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2010.

⁷ BODENHAMER, D. J., CORRIGAN, J., & HARRIS, T. M. (eds.) *Deep maps and spatial narratives*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2015.

⁸ KALLAHER, A., & GAMBLE, A. GIS and the humanities: Presenting a path to digital scholarship with the Story Map app. In: *College & Undergraduate Libraries* .Online, 2017, Vol. 24, N 2–4, p. 559. Available from: <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1327386> [viewed - 2024 - 02 - 15].

⁹ NESBIT, S., & BERRY, S. Introducing digital projects review. In: *American Quarterly* [online], 2016, Vol. 68, N 1, pp. 125– 129. Online. Available from: <https://doi.org/10.1353/aq.2016.0014> [viewed 2024 - 02 - 15].

¹⁰ NIEVES, A., GALLON, K., Kim, D., Nesbit, S., Carter, B., & Johnson, J. *Black spatial humanities: Theories, methods, and praxis in digital humanities* (A follow-up NEH ODH summer institute panel). Paper presented at Digital Humanities, April 9 2017, Montreal.

¹¹ NOWATZKI, R. From datum to databases: Digital humanities, slavery, and archival reparations. In: *The American Archivist* .Online, Available from: <https://doi.org/10.17723/0360-9081-83.2.4292020>, Vol. 83, N 2, pp. 429– 448. [viewed 2024 - 02 - 15].

¹² URQUIDI DIAS, A., KIRCA, S., SCHULDT, A., & CHIGNELL, S. “Spatializing” travel narratives in the Belgrade forest project: Grounded methods and reflexive strategies for interdisciplinary collaboration. In: *Journal of Map & Geography Libraries*. Online, 2023, Vol. 19, N 1–2, pp. 22–54. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2328208> [viewed 2024 - 02 - 15].

¹³ JUSTIN, J., & MENON, N. Spatial hypertexts or hypermaps: A proposal for using maps as hypertexts in geo-spatial archives. In: *Journal of Map & Geography Libraries* [online], 2023, Vol. 19, N 1/2, pp. 55–71. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2339866> [viewed 2024 - 02 - 15].

¹⁴ NORRIS - DAVIDSON, A. Mapping Memphis: A geospatial analysis of the records of the T. H. Hayes and Sons Funeral Home in Memphis, Tennessee. In: *Journal of Map & Geography Libraries*.Online, 2023, Vol. 19, N 1/2, pp. 72–94. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2340716> [viewed 2024 - 02 - 16].

¹⁵ Mapping Memphis .Online . Available from: <https://mapping-memphis.com/> [viewed 2024 - 02 - 16].

¹⁶ CLEMONS, A., & NORRIS-DAVIDSON, A. Dear Mr. Meredith: Mapping correspondence sent to James Meredith during the integration of the University of Mississippi. In: *Journal of Map & Geography Libraries* .Online, 2023, Vol. 19, N 1/2, pp. 95–113. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2349968> [viewed 2024 - 02 - 15].

¹⁷ Arc GIS Story Mapsin Higher . Online. Esri Available from: <https://storymaps.arcgis.com/stories/ac7ea0020988408280764bf7ee6a8eb1>[viewed 15.04.2024].

¹⁸ Story Maps Gallery.Online. University of Minnesota. Available from: <https://storymaps.umn.edu/pages/gallery> [viewed 2024 - 04 - 15].

- ¹⁹ Communicating your research with Arc GIS Story Maps. Simon Fraser University. Online. Available from: <https://www.lib.sfu.ca/find/other-materials/data-gis/gis/storymaps#examples-of-storymaps> [viewed 2024 - 04 - 15]
- ²⁰ Story Maps Libguide. Georgetown University. Online. Available from: <https://guides.library.georgetown.edu/c.php?g=1164726&p=8665884> [viewed 2024 - 04 - 15].
- ²¹ The Mc Graw Center for Teaching and Learning: Storymaps Online. Princeton University. Available from: <https://mcgraw.princeton.edu/faculty/storymaps-assignments> [viewed 2024 - 04 - 15].
- ²² Digital Storytelling with Arc GIS Story Maps Lib Guide[online]. Tulane University. Online. Available from: https://libguides.tulane.edu/arcgis_storymaps/platform [viewed 2024 - 04 - 15].

References:

1. BODENHAMER, D. J., CORRIGAN, J., & HARRIS, T. M. (eds.). *The spatial humanities: GIS and the future of humanities scholarship*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2010.
2. BODENHAMER, D. J., CORRIGAN, J., & HARRIS, T. M. (eds.). *Deep maps and spatial narratives*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2015.
3. CLEMONS, A., & NORRIS-DAVIDSON, A. Dear Mr. Meredith: Mapping correspondence sent to James Meredith during the integration of the University of Mississippi. In: *Journal of Map & Geography Libraries*. Online, 2023, Vol. 19, N 1/2, pp. 95–113. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2349968> [viewed 2024 - 02 - 16].
4. GIESEKING, J. J. Where are we? The method of mapping with GIS in digital humanities. In: *American Quarterly*. Online, 2018, Vol. 70, N 3, pp. 641–8. Available from: <https://doi.org/10.1353/aq.2018.0047> [viewed 2024 - 02 - 15].
5. GREGORY, I. N., & GEDDES, A. (eds.). *Toward spatial humanities: Historical GIS and spatial history*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2014.
6. JUSTIN, J., & MENON, N. Spatial hypertexts or hypermaps: A proposal for using maps as hypertexts in geo-spatial archives. In: *Journal of Map & Geography Libraries*. Online, 2023, Vol. 19, N 1/2, pp. 55–71. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2339866> [viewed 2024 - 02 - 15].
7. KNOWLES, A. K., & HILLIER, A. (eds.). *Placing history: How maps, spatial data, and GIS are changing historical scholarship*. Redlands, CA: Esri Press, 2008.
8. KALLAHER, A., & GAMBLE, A. GIS and the humanities: Presenting a path to digital scholarship with the Story Map app. In: *College & Undergraduate Libraries*. Online, 2017, Vol. 24, N 2–4, p. 559. Available from: <https://doi.org/10.1080/10691316.2017.1327386> [viewed 2024 - 02 - 15].
9. NESBIT, S., & BERRY, S. Introducing digital projects review. In: *American Quarterly*. Online, 2016, Vol. 68, N 1, pp. 125–9. Available from: <https://doi.org/10.1353/aq.2016.0014> [viewed 2024 - 02 - 15].
10. NIVES, A., GALLON, K., Kim, D., Nesbit, S., Carter, B., & Johnson, J. *Black spatial humanities: Theories, methods, and praxis in digital humanities* (A follow-up NEH ODH summer institute panel). Paper presented at Digital Humanities, April 9 2017, Montreal.
11. NORRIS - DAVIDSON, A. Mapping Memphis: A geospatial analysis of the records of the T. H. Hayes and Sons Funeral Home in Memphis, Tennessee. In: *Journal of Map & Geography*

Libraries .Online, 2023, Vol. 19, N 1/2, pp. 72–94. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2340716> [viewed 2024 - 02 - 16].

12. NOWATZKI, R. From datum to databases: Digital humanities, slavery, and archival reparations. In: *The American Archivist .Online*, 2020, Vol. 83, N 2, pp. 429–48. Available from: <https://doi.org/10.17723/0360-9081-83.2.429> [viewed 2024 - 02 - 15].

13. URQUIDI DIAS, A., KIRCA, S., SCHULDT, A., &CHIGNELL, S. “Spatializing” travel narratives in the Belgrade forest project: Grounded methods and reflexive strategies for interdisciplinary collaboration. In: *Journal of Map & Geography Libraries .Online*, 2023, Vol. 19, N 1–2, pp. 22–54. Available from: <https://doi.org/10.1080/15420353.2024.2328208> [viewed 2024 - 02 - 15].

Visualizing Knowledge: The Potential of Digital StoryMaps in Higher Education

Abstract: *In the era of digitalization and the growing importance of visualization in education, Digital StoryMaps are emerging as an innovative tool for presenting and analyzing data, supporting academic research and teaching. These interactive platforms combine text, images, maps, and multimedia to tell visual stories that engage students and enhance the understanding of complex concepts. This article explores the potential of Digital StoryMaps in the context of higher education, focusing on their applicability for interdisciplinary research and the development of interactive learning materials. Special attention is paid to the role of the academic library as a partner in integrating these technologies into the learning process. Examples of best practices are highlighted, along with opportunities for training students and educators in the use of digital tools for knowledge visualization. Guidelines are also offered for the sustainable implementation of these tools in the academic community, emphasizing their importance for contemporary education and research.*

Keywords: *digital StoryMaps, digital storytelling, academic library, digital narratives, geospatial humanities*

NIKOLINA IVANOVA-BELL
PANITZA LIBRARY, AMERICAN UNIVERSITY IN BULGARIA
1 GEORGI IZMIRLIEV SQ
BLAGOEVGRAD, BULGARIA
E-MAIL: nbell@aubg.edu

Етеричните масла като екологично предизвикателство в опазването на книги

Траяна Петрова
УниБИТ – София

Резюме: Настоящия доклад има за цел да покаже приложимостта на етеричните масла в контекста на екологичната консервация и да техния потенциал, като изследва възможността им да бъдат използвани като екологично устойчива алтернатива на традиционните химически средства.

Ключови думи: етерични масла, книги, опазване, екологична устойчивост

Опазването на книжното документално наследство представлява едно голямо предизвикателство пред съвременната консервационна наука. Необходимостта от прилагането на устойчиви и щадящи околната среда методи нараства, както и интересът към употребата на естествени вещества, към които спадат етеричните масла. Тези природни продукти се отличават с антимикробни и репелентни свойства, което ги прави потенциална алтернатива в опазването на книгите.

Книгата е специален паметник на историята и културата. Тя обединява в себе си резултата от творческия труд на писателя или учения и работата по превръщането на авторското произведение в печатно издание. Институции като библиотеките имат за задача да събират, изследват и съхраняват материали, свързани с книгата, както и да ги систематизират и експонират с цел разкриване на нейната значимост не само като израз на духовната и материалната култура, но и като средство за културна и информационна комуникация.

Книгите като безценен източник на знание и култура с времето натрупват прах, плесен и неприятни миризми. Приложението на етерични масла при почистването им е съвсем естествен и безопасен начин да бъдат поддържани в добро състояние. Днес се обръща особено внимание на въпросите, свързани с екологичните условия на съхранение и консервационните дейности. Перспективите и дейностите, свързани със съхраняването и опазването на книги, са насочени към превантивната консервация и околната среда.

Опазването и съхраняването на писменото наследство за поколенията е проблем, който с основание предизвиква интереса на обществото. В специализирания печат „опазването“ се разглежда като комплекс от мерки за съхраняване на културно-документалното наследство на една нация и осигуряването на достъп при специализиран режим до него.

Консервацията решава въпросите за защита на колекциите от повреди, разрушаване, естественото стареене на материалите. Тя е свързана с режима на съхранение, стабилизацията и реставрацията на библиотечните материали.

Редовният мониторинг на условията в помещенията и следенето на състоянието на документите навременно позволява откриването на потенциални проблеми. Превантивните мерки, които се прилагат като контрол на влажността, температура и редовното почистване на писмените документи, е от значение за тяхното дългосрочно съхранение.

Библиотечните специалисти са заинтересувани от екологичните похвати и търсят помощ и информация как със свои усилия могат да запазят фонда си за идните поколения, като закупуват материали и машини, с които могат да се погрижат за него. С правилната насока и усилия, фондовете на библиотеките все по-рядко ще стигат до реставрация. Защото с правилните методи и спазването на хигиенно-санитарен режим, библиотечните документи ще се запазят в оригиналната физическа форма и ще бъдат съхранени за идните поколения.

Библиотечният персонал е наясно, че не трябва да се ограничава само да събира, обработва и разпространява информация. Библиотекарите приемат, че тези процеси вървят ръка за ръка и с опазването на тази информация, защото тя може да бъде изгубена завинаги, ако не се съхранява по определените норми и стандарти. Опазването на документалното наследство е отговорна и нелека задача. С подходящата стратегия и подготвени кадри, които имат ясна представа какви са начините и методите за опазването на документалното наследство, няма да има риск от загуба на част от библиотечните документи.

Използването на екологични материали и техники е от ключово значение, защото са напълно безвредни не само за околната среда и за документите, които се обработват, но и за хората, които извършват консервацията. Прилагането на аноксична система за дезинфекция, която създава среда без кислород, за да елиминира вредителите по документите без употребата на токсични химикали, е една от екологичните техники.

Етеричните масла се използват, задължително разтворени в дезинфекционен разтвор, като най-добрата концентрация е към 100 мл. 70% етилов алкохол да се прибави 0,5 мл. етерично масло (най-често от чаено дърво). Концентрацията на етеричното масло е различна в зависимост от неговите свойства и наситеност.

Консервационна намеса се извършва по необходимост или през определени периоди. Препоръчително е тази превенция да става през пролетния (април) и есенния сезон (септември).

Методът на консервационна намеса с етерични масла се състои в следното:

- Книгите или документите се поставят на равна повърхност и се третираат внимателно със спиртен разтвор на етерично масло.
- Поставя се филтърна хартия между страниците и на кориците от външната страна на книгата.
- Обработените документи се поставят в затворена опаковка за период от 3–4 дни, за да бъдат окончателно унищожени спорите на вредните микроорганизми.

В практиката на различни световни библиотеки относно екологичната превенция и лечение на писмени документи основните масла са:

- **Бял бор** (*Pinus sylvestris*) – противогъбично, антибактериално, освежаващо.
- **Равнец** (*Achillea millefolium*) – антисептично, предпазва от влага и мухъл.
- **Кимион** (*Cuminum cyminum*) – отблъсква насекоми, неприятни миризми, предпазва от влага и мухъл. Не се нанася върху страниците, защото може да остави петна.
- **Лаврово дърво** (*Laurus nobilis*) – маслото от лаврово дърво е отличен естествен дезинфектант и репелент.
- **Риган** (*Origanum vulgare*) – маслото от риган е едно от най-силните естествени антисептици и противогъбични средства. Това го прави изключително полезно за защита на книги от мухъл, плесен и насекоми.
- **Сладък портокал** (*Citrus Sinensis*) – маслото от сладък портокал е естествен освежител и антисептик, който може да помогне за поддържането на книгите чисти, ароматни и защитени от вредители.
- **Масло от лимон** – има мощни почистващи и дезинфекциращи свойства. Лимоновото масло разгражда мазнините и премахва натрупаните замърсявания от повърхността на книгите. Освен това има освежаващ цитрусов аромат, който неутрализира неприятните миризми.
- **Масло от лавандула** – действа като естествен репелент срещу насекоми и придава приятен аромат. Има антисептични свойства, които помагат да се запази хартията в добро състояние.
- **Масло от евкалипт** – освежава въздуха и помага за премахването на плесен, благодарение на силните си антибактериални и противогъбични свойства. Евкалиптовото масло също така може да помогне при премахването на натрупан прах от книгите.
- **Масло от розмарин** – спомага за запазването на книгите свежи и чисти. Освен приятния си билков аромат, розмариновото масло има антимикробни и антисептични свойства, които предотвратяват развитието на бактерии и мухъл върху хартията.
- **Масло от чаено дърво** (*Melaleuca alternifolia*) и **масло от мащерка** (*Thymus vulgaris*) се използват за намаляване на въздушните бактерии и гъбично замърсяване в невентилирани закрити помещения. Изпаряването на чаено дърво показва най-добри резултати, като позволява намаляване на замърсяването на въздуха със 77,3 % и 95,0 % за гъбичките и бактериите съответно.

Етеричните масла са естествен и ефикасен начин за почистване, освежаване и защита на книгите и хартиените документи. Приложението им в консервацията на книги представлява обещаваща, но същевременно предизвикателна алтернатива на традиционните методи за дезинфекция и опазване. Екологично устойчивата консервационна стратегия за писменото наследство изисква интегриран подход, който умее да съчетава екологични практики с традиционни

те методи на опазване. Чрез използването на безвредни материали, енергийно ефективни технологии и с обучение на персонала, културните институции могат да гарантират дългосрочното съхранение на ценните писмени документи, като същевременно минимизират въздействието върху околната среда. Чрез балансиране между иновация и опазване може да се гарантира трайното съхранение на книжното наследство.

Литература:

1. ИГНАТОВА, Е. Университетски библиотечни трансформации. В: *За буквите - О писменехъ*, 2015, с. 290.
2. МИЛАНОВА, М. *Библиотечни фондове и каталози*. София : Бълг.библ.-информ. асоц., 2013.
3. ЦВЕТАНДСКА, И. Опазване и съхраняване на писменото наследство. В: *За буквите - О писменехъ*, 2023, с. 294.
4. ЦВЕТАНСКА, И. Политики за екологична устойчивост на библиотеки, архиви и музеи . Екологични подходи при опазване на писмени колекции в български институции . В: *За буквите - О писменехъ*, 2021, с.19-26.
5. BOSKO, Francesca & Mollea, Chiara & Demichela, Micaela & Fissore, Davide. *Application of Essential Oils to Control the Biodeteriogenic Microorganisms in Archives and Libraries*. In: *Heritage*, 5,2022. p. 2181-2195.

References

1. IGNATOVA, E. Universitetski bibliotechni transformatsii. In: *Za bukвите - O pismenehy*, 2015,p. 290.
2. MILANOVA, M. *Bibliotechni fondove i katalozi*. Sofia : Balg.bibl.-inform. asots., 2013.
3. TSVETANSKA, I. Opazvane i sahranyavane na pismenoto nasledstvo. In: *Za bukвите - O pismenehy*, 2023, p.294.
4. TSVETANSKA, I. Politiki za ekologichna ustoychivost na biblioteki, arhivi i muzei. Ekologichni podhodi pri opazvane na pismeni kolektsii v balgarski institutsii . In: *Za bukвите - O pismenehy*, 2021, p.19-26.
5. BOSKO, Francesca & Mollea, Chiara & Demichela, Micaela & Fissore, Davide. *Application of Essential Oils to Control the Biodeteriogenic Microorganisms in Archives and Libraries*. In: *Heritage*, 5, 2022. p. 2181-2195.

Настоящия труд е разработен в рамките на научноизследователски проект „Екологично устойчива консервационна стратегия за писмено наследство“ с договор № КП-06-Н90/6 от 10.12.2024г., финансиран от ФНИ

Essential Oils as an Ecological Challenge in Book Conservation

Abstract: *This report aims to demonstrate the applicability of essential oils in the context of ecological conservation and their potential by exploring their potential to be used as an ecologically sustainable alternative to traditional chemical agents.*

Keywords: *essential oils, books, conservation, ecological sustainability*

TRAYANA PETROVA
UNIVERSITY OF LIBRARY STUDIES AND INFORMATION TECHNOLOGIES
119, TSARIGRADSKO SHOSE
SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: t.velkova@unibit.bg

Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – равностоен участник на европейската информационна и културна карта

ДЕСИСЛАВА ИВАНОВА
РБ „МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ“ - ВИДИН

„Защото една от най-първите нужди на нашето читалище е да се снабди колкото е възможно най-скоро с една по-богата книгохранителница...“ са първите думи на всяко писмо, което настоятелството на видинското читалище „Цвят“ изпраща, преди повече от 150 години, до печатници и книгоразпространители, за да положи началото на читалищната библиотека, чийто наследник днес е Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“.

Развитието на видинската библиотека преминава през различни периоди. Създадена като читалищна, през далечната 1870 г., с цел да поддържа българската книжнина и да разпространява книги и вестници между населението от региона, библиотеката успява да натрупа богат фонд книги, вестници и периодични издания, доставяни от Русе, Белград, Цариград, Виена. Основен източник за набавяне на книги и периодични издания са били даренията от духовници, учители, търговци и занаятчии. До 1959 г., когато, съгласно новото административно-териториално деление на страната, библиотеката е обявена за Окръжна методическа, тя вече разполага с фонд от над 35 000 тома.

През следващите години се обособяват поетапно и различните отдели на библиотеката – Комплектуване, Обработка и каталози, Методичен отдел, Заемна за възрастни с междубиблиотечна заемна служба, Справочно-библиографски отдел и краезнание, Детски отдел, Читални, Изкуство. Разкрити са пет квартални библиотеки, две летни читални, а за летища ученици в средношколските лагери в селата са разкрити мобилни библиотеки със специално подбрана литература. Още две подвижни библиотеки са открити в предприятия.

През целия си период на съществуване библиотеката се радва на доброжелателство и просперитет, но наред с това среща и значителни препятствия. През 1913 г. библиотеката, за първи път в съществуването си, е затворена, поради войната и последвалата епидемия от холера. През 1942 г., когато река Дунав залива града, библиотеката понася огромни загуби, книгите започват да мухлясват, а самата тя е необитаема поради голямата влага. Неведнъж фондът ѝ е преместван от сграда в сграда, а отделите са били разпокъсани, настанени на различни места. Едва през 1991 г. за библиотеката са подsigурени помещения в нова сграда – сградата на Съдебната палата, където се помещава и до днес. Създадени са значително по-добри условия за работа. Всички отдели са настанени на едно място, в самия център на града. През следващата 1992 г. библиотеката е наречена и на името на Михалаки Георгиев, видински общественик, писател и дипломат, а от 2000 г., след ПМС №

153 от 27 юли, библиотеката става регионална и методичен център за Северозападна България.

Днес Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ е водеща институция в културния живот на Видин и областта. Културен институт, който отговаря на високите литературни, информационни и образователни потребности на съвременния потребител. Ежегодно библиотеката обслужва около 4000 потребители, а фондът ѝ нараства средно с 2000 тома годишно. Към момента библиотеката разполага с близо 300 000 библиотечни единици. Като експертно консултантски и методичен център за читалищните и другите видове библиотеки на територията на областта и обучителна база, библиотеката предоставя модерно оборудвани пространства, обучителни зали и квалифицирани специалисти, притежаващи висока образователна степен, знания и опит.

Повече от век и половина от създаването си, библиотеката успява да запази своята ролята и днес. Тя спечели доверието на видинчани и се превърна в притегателно място за хората. Създадените прекрасни условия за работа и престой в библиотеката спомагат да се постигне онова, което не се учи в училище, което всеки сам трябва да научи, надгради или самоусъвършенства в неформална среда, но относително контролируема. Показахме, че библиотеката не е просто сграда, а място, среда за културни изяви и срещи. Това постигнахме с обособяването на Центъра за обучение, изкуство и култура – *Библиопоща*, със създаването на който библиотеката осигури пространство за диалог и обмяна на опит между поколения и култури, осигури възможности за неформални срещи за обучение и обмен на практики и опит, насърчи сътрудничеството между младежите от всички училища и организации. А двете ни мобилни библиотеки се превърнаха в истинска атракция за Видин и областта.

От 2022 г. пътуват две мобилни библиотеки. *Библиобус*, който предоставя на първо място знания и информация под формата на книги, списания и аудио-визуални материали на хората, живеещи в

най-малките и отдалечени населени места в област Видин, но същевременно служи и за разпространение и популяризиране на художественото творчество, изобразителното и приложно изкуство, чрез организираните и представяни пред публики културни събития за деца, младежи и възрастни от областите литература, изкуство, култура и образование. И мобилна атракционна библиотека *Пътуваща сцена*, която представлява електрическо мобилно съоръжение, оборудвано с книги и презентационен сет, предназначено за предоставяне на книги, традиционни и онлайн информационни ресурси, срещи със съвременни български и световни автори, както и популяризиране на техни произведения. Разходките в Крайдунавския парк с мобилната атракционна библиотека, посещенията в училища и детски градини, забавленията с книги и книжни игри, викторини и приказки са истински празник за децата на Видин.

Смело и последователно се променя обликът на библиотеката. Подобрени и модернизирани са материалната и техническа бази, осигурена е достъпна среда, създадени и оборудвани са обучителни центрове, високо технологични пространства, мултифункционална зала със съвременна визия и модерно технологично оборудване, с което видинската библиотека постепенно отговаря на високотехнологичните изисквания на потребителя на новото хилядолетие.

Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ е първата и до скоро единствена обществена библиотека на територията на страната, предоставяща възможност за самообслужване на читателите при заемане и връщане на книги, чрез радиочестотна идентификация – съвременна технология, която все повече ни доближава до образа на библиотеките на бъдещето. Изградена е ди-

гитална лаборатория за преобразуване в дигитален формат на ценни книги и периодични издания, съхраняващи се във фонда на библиотеката.

С цел популяризирането, съхранението и превантивното опазване на ценни документални източници, носещи информация за местното културно, историческо и книжовно наследство, и за подготовка за дигитализация на книги и периодични издания с краеведски характер и такива от специални библиотечни колекции, е изградено и оборудвано ателие за малка реставрация и превантивна консервация на книги и документи. Ателието служи и като обучителен център за библиотекари от областта, на други специалисти, работещи в архиви, музеи, църкви и други институции, съхраняващи стари, редки и ценни документи в областта на писменото книжовно и културно наследство в област Видин.

Убедени сме и вярваме, че ще предадем тази наша увереност, че библиотеките са онези институции, които винаги ще имат основна роля в развитието на дадено общество. Видинската библиотека е мястото на местния социум, където всеки е добре дошъл, без разлика във възраст, пол, образование, където всеки може да намери своето място и отговор на въпросите, които го вълнуват. Модерните ѝ пространства, оборудвани със съвременни технологични средства, обзаведени така, че всеки посетител да се чувства комфортно, независимо дали търси тишина и уединение за четене или пък би искал да е част от група за събеседване, учене, литературни, социални или информативни събития, я правят обичана и посещавана.

Transformation of Publishing Activities: History and Prospects

(On the 155th Anniversary of the National Library of Uzbekistan)

FARRUKH MUSAEV
NATIONAL LIBRARY OF UZBEKISTAN

Abstract: *This article is dedicated to the 150th anniversary of the publishing activities of the structural division of the Alisher Navoi National Library of Uzbekistan. It analyses the historical path of the publishing house's development, from its early stages involving artisanal production and an individualized approach, to its modern achievements in the production of books and magazines using high-tech equipment. The second part of the article focuses on the editorial work of the publishing house and provides a detailed examination of the activity of staff from information and library centers and international partners. The dynamics of distributing published materials through digital media channels are analysed, along with a comprehensive statistical approach used to evaluate the results achieved.*

Keywords: *Infolib, library, publishing house, editorial, practice, heritage, platform, international, scientific article, journal, media content*

This year, the National Library of Uzbekistan celebrates a significant event — its 155th anniversary. The history of Uzbekistan's main library is closely tied to many significant events that occurred in the Turkestan region. For this reason, many experts identify three key historical stages in the development of librarianship: the pre-revolutionary period, the Soviet era, and the modern stage of the Republic of Uzbekistan's independence.

The modern National Library's structure comprises 17 departments, each directly responsible for core library functions. This article will focus in detail on the activities of the Publishing and Printing Service, which has a rich history, and will also discuss planned reforms aimed at integration with international scientific digital resources. The publishing and printing service has its own distinct history, which began with workshops for the repair and restoration of books and culminated in the establishment of a fully developed production complex that publishes a wide range of printed materials — including books and magazines. The necessity for a dedicated workshop in 1924 was due to several factors. The collection of the Tashkent Public Library in 1917 already contained more than 80,000 books. Between 1920 and 1924, annual reader visits averaged 34,085, and the number of books issued reached 38,215 copies. Based on these figures, it is clear that frequent use inevitably led to physical wear and damage to the books. Therefore, to ensure high-quality repair and preservation of rare publications, professional craftsmen were engaged who could manually restore antique works. Many of these masterpieces of handwritten craft are still preserved in the rare book collection of the National Library of Uzbekistan.

In addition to books, the practice of publishing periodicals also developed rapidly, including titles such as *Ishtirokiyun*, *SadoyiFarg'ona*, *Sadoyi Turkiston*, *Bukhoro Sharif*, and *Turkestan Gazette*. Bound in hard covers and carefully preserved, the archived copies of these newspapers represent a vital source of historical memory.

However, it is important to note that during this period, the use of technology was minimal, as the workshops had very limited technical equipment, and the overwhelming majority of operations were carried out manually. Unfortunately, the names of most craftsmen who contributed to the preservation of cultural heritage have not been preserved in archival sources. Today, the highly qualified staff of the Conservation and Restoration Service continue the tradition of careful treatment of historical and cultural heritage, maintaining a high standard in the restoration and binding of books and newspapers, just like their predecessors. From 1925 to 1940, there was no significant growth in the Binding Department of the State Public Library. By 1940, the total collection of the library had already reached 1.25 million storage units. During the war years, the primary focus shifted to the development of the defense industry. After the end of the Great Patriotic War, the country needed rapid economic recovery and improvement of social conditions. The functioning of the printing industry resumed, and the volume of books and periodicals being published increased significantly. Enterprises of the defense-industrial complex began to transition to the production of consumer goods and equipment, including printing machinery.

In 1956, the Binding Department of the State Public Library was renamed the Technical Equipment Department. The replenishment of book collections intensified thanks to the active production of printed materials by publishing houses. Thus began the process of technical modernization of the department. Visits to reading rooms and book circulation continued to rise: according to statistics, between 1956 and 1960, the average number of reader visits exceeded 207,000 annually, and the number of books issued reached 754,000 copies. Clearly, in such conditions, high-quality documentation was urgently needed, and the Technical Equipment Department began printing various types of forms for book ordering and processing. By 1970, the total book collection of the State Public Library of Uzbekistan exceeded 3.7 million units. There was widespread promotion of reading among the population, making this topic especially relevant. The department established offset printing of methodological manuals, bibliographic indexes, and calendars of significant dates. Over the years, more than 450 titles of various bibliographic publications were produced. Several areas of cooperation with the Scientific and Methodological Department deserve special mention. Methodological manuals such as *The World of Bibliology (KutubxonachilikDunyosi)* were regularly published, covering legal aspects and new achievements in the field of library science. The National Bibliography Department consistently prepared *Calendars of Memorable Dates*, dedicated to prominent figures, scientists, and writers of Uzbekistan and other countries, as well as important historical events. The Department of National Art and Culture is responsible for the regular release of bibliographic indexes related to the cultural life of Uzbekistan. The Reference and Information Department compiled annual catalogs of new literature arrivals in both Uzbek and Russian. The published materials were distributed to regional libraries, university libraries, and also to nearby foreign library institutions.

In 2003, the Publishing Department was headed by the well-known journalist Abdukhoshim Irisbayev — a man of boundless creative energy, who, with his innovative

approach, prepared a number of remarkable publications by authors and prominent figures of our republic. Many interesting works of fiction were published during his leadership; however, some publications of historical significance deserve special mention. One such work is the book *"I am Timur, Lord of the Universe"* by the renowned French historian Marcel Brion, based on the autobiographical work of Amir Timur, *Tuzuk-i-Timuri*. The book is intended for a broad audience, especially readers interested in the history of Central Asia and military affairs. Continuing the discussion on creative contributions, it is impossible not to mention another remarkable individual — the poet Shukur Qurban. His major contribution lies in the publication of poetry collections. Notably, in 2010, a poetry collection titled *"Tabassum"* ("Smile") was published, featuring works by the Hero of Uzbekistan and People's Poet Erkin Vohidov. This book includes poems written by the author between 1957 and 2009. Vohidov's humorous pieces touch on social issues, highlighting important aspects of human relationships through parodies and fables, prompting readers to reflect on profound matters of interpersonal communication. Another significant publication was *"Sohilsizdengiz"* ("The Boundless Sea") by People's Writer of Uzbekistan Tokhir Malik. In this book, the author shares documentary stories and narrates the lives of his teachers and colleagues, based on analysis from major national libraries.

One more direction of the publishing and printing service's activity is the reissuing of books stored in the Rare Books Department, which are in high demand among Orientalist scholars for academic research. Special attention should be given to the re-publication of Professor Pavel Alexandrovich Falyev's book *"Introduction to the Study of Turkic Literature and Dialects"*, written in the early 20th century and first published in 1922 by the "Turkestan Vostok" publishing house, specifically for students of Turkestan University in Tashkent. This material was translated into Uzbek by the well-known literary scholar Zukhritdin Ismailov. Pavel Alexandrovich Falyev was a recognised expert in Turkology who studied the origins of numerous Turkic peoples, spread from Lake Baikal to the Balkan Peninsula. Among the recent achievements of the National Library's publishing house is the preparation for publication of the book *"The History of Uzbek Script in the 20th Century"* by the scholar Khasanbay Jamalkhonov. The book provides information about the transition from Arabic script, as well as materials covering discussions held by various press bodies, debates at plenums and conferences, and lecture courses published in national newspapers and magazines. It is important to note that this work represents only a small portion of the entire rare book collection. The Rare Books Fund holds an enormous amount of valuable information, and Orientalist scholars still have a vast amount of work ahead. In this regard, a new initiative has been launched within the Department of Manuscripts, Unique and Especially Valuable Publications under the title *"Treasures of the Navoi Library."* Within this project, Orientalist scholars are actively involved in studying rare books and preparing historical materials for publication.

Since 2015, the Publishing Department of the National Library of Uzbekistan has implemented a new project: the publication of the information and scientific library journal *INFOLIB*. This project was led by Asadjon Khodjaev, Director of the National Library of Uzbekistan from 2012 to 2017 — a talented individual with a creative approach and strict professional standards. The journal publishes materials related to the development of information and library activities in Uzbekistan, CIS countries, and other foreign states. It is

released quarterly, with four issues per year. The main idea behind the journal is to ensure comprehensive public awareness of changes in the information and library environment, to highlight ongoing reforms, and to showcase the experiences of relevant institutions both domestically and abroad. The publication's primary goal is to promote information about innovations in the professional field, key events, and advancements in the sphere of information and library science.

All published content is organized into 12 core sections. One of the main sections is titled **"Tribune"**. It features articles that play a key role in the development of the modern information and library industry. Contributors include heads of professional institutions, leading librarians, and scholars who explore critical issues in the global library field and propose solutions. Publications in this section help synchronize strategic approaches to the development of library institutions and outline prospects for further progress. Notably, this section regularly features articles by prominent global experts such as academicians of the Academy of Sciences of Uzbekistan, Eduard Rtveladze, and Frederick Starr, head of the Central Asia–Caucasus Institute at Johns Hopkins University (USA). Their participation significantly enhances the journal's professional level and appeal to a broader readership. The National Library frequently hosts book presentations, poetry evenings, and cultural-educational events aimed at nurturing and developing youth. For this reason, the journal's next section, titled **"Guest of the Issue"**, presents interviews with scientists, prominent scholars, famous poets, and writers. Two questions are typically asked: the first about their favorite childhood books and reading experiences, and the second about their recommendations to young people regarding reading culture and literature selection. Many guests share fascinating stories about how children's books influenced their future creativity and life paths. These interviews serve as a vibrant addition to the section. The interviews are conducted by the popular young writer Javlon Jovliev, who has published over twenty features in this section, adding a special flavor and artistic expression to the journal. Particularly valuable for library professionals is the section titled **"Practice"**. It presents successful experiences of colleagues, highlights pressing tasks for staff of information and library divisions, provides overviews of modern libraries, and includes professional insights and suggestions. A crucial function of the journal is supporting rural librarians working in remote areas of the country by providing them with essential information. Additionally, the journal explores the need to develop and implement new formats of information and library activities. For instance, it publishes materials focused on creating professional development courses for bibliographers and catalogers. The "Bibliographer's School" is aimed at training specialists in new information technologies and the creation of electronic bibliographic records. Similarly, cataloging articles cover topics such as library resource classification, management of various types of catalogs, and their effective use. The "Practice" section can be considered a comprehensive methodological guide for librarians, useful for both beginners and seasoned professionals.

Special attention in this section is given to publications by university faculty, such as those from the Tashkent University of Information Technologies, who train specialists for the information and library field. In addition, readers can explore materials on various topics related to creative digital methods used in library science. In 2017, a new section titled **"International Practice"** was introduced. In this section, specialists from leading information and library institutions of the Republic publish articles about their collaboration

with foreign colleagues, participation in international trips and book fairs. It also features achievements of our fellow citizens and the international experience gained through such exchanges and partnerships. Each issue of the journal also includes articles by authors from both neighboring and distant countries, who share information on modern methods of reader services and the implementation of new information and communication technologies in the library sphere. Thanks to these contributions, specialists from Uzbekistan's information and library institutions gain access to a wealth of international experience and become familiar with innovative technological solutions. In particular, around 220 articles have been published by foreign colleagues, a significant number of which were authored by Russian experts, notably from the State Public Scientific and Technical Library of the Siberian Branch of the Russian Academy of Sciences. Additionally, special attention is given to research on the digitalization of public libraries, including current developments and future projections across different countries. In recent years, close collaboration has begun with authors from East and Southeast Asian countries, such as South Korea, Japan, and Malaysia. The journal has also featured articles on the production of ancient paper artifacts of historical significance dating from the 9th to 10th centuries. Specialists conducted detailed studies on the manufacture of Samarkand paper, which began in the 8th century. They concluded that this paper was one of the most valuable commodities of its time, gradually replacing papyrus and leather scrolls in markets across Europe and Asia.

The editorial team also devotes attention to another important section — “**News**”. This section publishes updates from the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), cultural and educational activities across the CIS countries, as well as the latest news from information and library institutions in Uzbekistan. It is worth noting that IFLA actively supports cooperation with libraries and information services, promotes the development of library professionals worldwide, and defends everyone's right to free access to information. This section also includes materials about Uzbekistan's joint activities with IFLA and UNESCO, aimed at training specialists, improving librarians' professional skills, developing library services, and strengthening the role of libraries as important public centers in the country. Previously, the joint publication of bibliographic aids together with the Department of Manuscripts, Unique and Especially Valuable Publications was mentioned. One of the most popular sections of the journal is “**Heritage**”, which features materials dedicated to unique publications from the collection of the National Library of Uzbekistan, as well as scholarly works by researchers from the Institute of Oriental Studies and the Institute of History of the Academy of Sciences of Uzbekistan. In the past year, 2024, following a thorough evaluation by a commission of experts from the Higher Attestation Commission of Uzbekistan, the *elnyfolib.uz* journal was included in the list of peer-reviewed academic journals recommended for publishing research results in the field of history. This section has seen active contributions from researchers at the National Archive of Uzbekistan, notably Dr. Nasriddin Mirzaev — a scholar with deep expertise in Arabic, Persian, and Old Chagatai languages. Specializing in theology, Dr. Mirzaev has demonstrated profound knowledge of Islamic heritage. His publications are characterized by their broad scope and analytical depth. However, the number of such highly qualified specialists is decreasing, and the rare book collection remains a largely unexplored ocean of knowledge, awaiting the attention of dedicated researchers. Another prominent contributor worth mentioning is

British scholar Dr. Michael Erdman from the British Library. As a member of the journal's editorial board, Dr. Erdman has dedicated many years to studying the potential of developing a unified cataloging system for written monuments in Old Chagatai, which span territories from Tatarstan to Central Asia and into Europe. This initiative presents researchers with a unique opportunity to locate rare sources for their academic work.

From 2015 through 2025, a total of **42 issues** of the journal have been published, containing **more than 1,014 articles** with a combined volume of approximately **4,200 pages**, covering various aspects of information and library science. A decade-long monitoring effort has revealed the following statistics:

1. The **editorial department** prepared and published **178 materials** in the "News" and "Guest of the Issue" sections, accounting for **17%** of the total publications.
2. Employees of **regional and district information-library centers**, as well as university information-resource centers, prepared and released **249 materials**, representing **25%** of the total — the highest contribution among library professionals.
3. **Foreign specialists** contributed **220 articles**, comprising **22%**, and the growth in international submissions has enhanced the journal's integration into global scientific resources.
4. **33 articles** (about **3%**) were written based on the outcomes of **international business trips**. The frequency of such activities depends largely on financial support or sponsorship, which limits the regularity of such missions.
5. **Professional staff of the National Library of Uzbekistan** authored **119 materials**, equating to **12%**. As a methodological center for the country's library institutions, the National Library is home to experienced methodologists, bibliographers, and reader services specialists. Currently, Uzbekistan has more than **12,000 library organizations**, of which approximately **10,000** are school libraries.
6. **Archivists, museum specialists, and researchers** from scientific institutes contributed **215 articles**, making up **21%** of total publications. More detailed insights into these contributions can be found in the "Heritage" section.

According to the monitoring data, the published materials — prepared by library specialists, museum workers, archivists from Uzbekistan, and international colleagues — reflect productive collaboration and effective knowledge exchange among industry professionals. These publications serve as valuable methodological resources for those working in the library field.

Since 2018, the journal has shifted its development focus, beginning to publish scientific articles in the fields of pedagogy, psychology, sociology, history, and information technologies related to library science. This innovation aims to support the training of highly qualified specialists in the field of information and library sciences. When selecting articles, the editorial team pays close attention to whether authors hold academic degrees, as well as the originality, relevance, credibility, formatting quality, and writing style of the submissions. A key characteristic of the scientific articles is the presence of a significant number of verified facts supported by references to primary sources or the authors' original research. Each year, there is a noticeable decline in the number of printed periodicals and a reduction in print

runs. Users increasingly prefer to access information through digital media content, which is more convenient and cost-effective. The journal currently has about 250 subscribers. As part of its strategic development, an electronic version of the journal was launched in 2019 on the website einfo.lib.uz, available in three languages. According to Google Analytics, the journal receives around **209,000 views annually**, with approximately **25,000 active users**. Since 2018, *INFOLIB* has been integrated into the Russian academic electronic database **eLibrary.ru**, which includes over **5,000 scientific publications** from around the world. A total of **484 articles** from the journal have been uploaded to this platform, **52** of which have been cited. The citation rate currently stands at **11%**, which the editorial team considers insufficient. Therefore, increasing the publication of relevant and engaging materials in electronic format is a primary objective. In **2022**, the journal *INFOLIB* was added to **EBSCO Information Services**, a platform that provides full-text access to over **4,600 journals**, of which around **3,900** are peer-reviewed. As of now, **211 scientific articles** from *INFOLIB* have been indexed on EBSCO. Given the relatively recent integration with such a reputable platform, the main goals remain increasing citation rates and improving the visibility of contributing authors. In **2020**, The Ministry of Innovation Development of the Republic of Uzbekistan launched **sLib.uz**, the first national scientific platform — a specialized electronic library containing journals authored by Uzbek scholars. This platform hosts over **200 scientific publications**, among which *INFOLIB* has uploaded **742 articles**. Citation indexing is currently in the data collection phase. Starting in **2023**, the journal began assigning **DOIs (Digital Object Identifiers)** in the format 10.34920 to all scientific articles. The purpose of these identifiers is to facilitate data exchange within the scientific community. Using a DOI allows for quick and accurate identification of articles, ensuring efficient retrieval and reliable citation.

In conclusion, with the growth of the media industry and digital technologies, electronic versions of journals are becoming increasingly popular. This format enables subscribers to access journal content online, regardless of their location — whether in different regions of Uzbekistan or abroad.

However, a major challenge for the editorial team in the coming years is the inclusion of the journal in the **Web of Science**, an international bibliographic and abstract database. At present, no scientific journal from Uzbekistan is represented in this database, which significantly limits the visibility and accessibility of local research. Despite ongoing reforms in the scientific field, the situation remains challenging, and the editorial team hopes this issue will soon be addressed at the level of the **Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan**. Looking ahead, it may be methodologically valuable to use published scientific articles from the journal as instructional resources for students in the following departments:

- **Department of Library Science** at Tashkent University of Information Technologies;
- **Department of Library Collections and Bibliography** at the Uzbek State Institute of Arts and Culture.

To support the tracking and evaluation of scientific research activity in Uzbekistan, it is strongly recommended to make active use of the electronic resources available on the journal's website — einfo.lib.uz — which provides access to the work of professionals from information and library institutions.

References:

1. *State Library of the Uzbek SSR named after Alisher Navoi (1870–1970)* / Ed. by D. Tadzhieva. – Tashkent, 1977. – pp. 38–43.
2. P.A. Falyev, *The Verbal Art and Dialects of Turkic Peoples*. – Tashkent, 2017. – pp. 14–20.
3. A. Umarov, *The Culture of Reading*. – Tashkent, 2004. – pp. 68–74.
4. H. Jamolkhonov, *The History of Uzbek Writing in the 20th Century*. – Tashkent, 2017. – pp. 14–20.
5. E.A. Akhundzhanov, *Written and Book Culture of Uzbekistan. Antiquity. Middle Ages*, Vol. I. – Tashkent, 2015. – pp. 29–35.
6. E.A. Akhundzhanov, *Book and Information Culture of Uzbekistan. Second Half of the 19th – Early 20th Centuries*, Vol. II. – Tashkent, 2018. – pp. 53–66.
7. E.A. Akhundzhanov, *Book and Information Culture of Uzbekistan. Soviet Period: 1917–1991*, Vol. III. – Tashkent, 2022. – pp. 205–223.
8. *State Library of the Uzbek SSR named after Alisher Navoi (1870–1970)* / Ed. by D. Tadzhieva. – Tashkent, 1977. – pp. 91–102.
9. Oh-Kyu Lee, *A Unique Papermaking Technology of Hanji, Korean Traditional Paper*. – INFOLIB Journal, Issue 4/2024, pp. 14–19.
10. NasriddinMirzaev, *The Fate of a Tashkent Prince in the Documents of the National Archive of Uzbekistan*. – INFOLIB Journal, Issue 3/2020, pp. 84–86.

FARRUKH MUSAEV
NATIONAL LIBRARY OF UZBEKISTAN
1, NAVOI STR., TASHKENT, 100017
E-MAIL: f.musaev61@gmail.com

Атанас Мочуров – разсъждения върху някои аспекти в творчесвото му

ПЕТЪР МИХАЙЛОВ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА, БАН

Резюме: *Студията разглежда част от творчеството (прозата) на Атанас Мочуров (1931-2022). Авторът се спира подробно на особеностите на наратива на съвременния български роман и търси новаторството в романите на Мочуров – „Мамо, ти си плакала“, „Странникът“, „Последното отечество“, „И над бездната има небе“, „Болките се будят нощем“, „Покажи ми пътя към дома“, „Момичето от нощния влак“ – и неговата иновативност в полифонията на дълъг период - от 60-те до 90-те години на ХХ в.*

Ключови думи: *Мочуров, роман, двугласие, полифоничност, отношение*

Атанас Мочуров-Сломер живя малко над 90 години. Реално беше наш съвременник. Ненатрапчив. Ненашумял. За естетите на стойностното поетично слово, за ценителите на качествена литература обаче името му е добре познато. Личният ми досег с него е бил, когато съм разгръщал Речника му на римите¹. А и когато ми се наложи да използвам критическия му очерк за Александър Геров². Тук е мястото да подчертая, че Мочуров е автор с широка жанрова палитра – еднакво добре владеещ критическата аналитична апаратура (очерци, рецензии, есета, литературно-теоретични съчинения), формата на лирическата поема, която не е особено предпочитана от нашите автори, кратките пейзажни избухвания, любовни изповеди, той съумява да стигне и до мащаба на романа – лиричния („*Мамо, ти си плакала*“), но и историческия („*Странникът*“, „*Последното отечество*“, „*И над бездната има небе*“), а накрая и мемоарния („*Болките се будят нощем*“, „*Покажи ми пътя към дома*“, „*Момичето от нощния влак*“).

„*Мамо, ти си плакала*“ е дебютният роман на писателя. Текстът е претърпял четири издания – последното е от 2003 г.³ Първата реализация е от 1967 г., но и до последната авторът е редактирал творбата си при всяко ново публикуване. Т.е. писането като акт е продължило в протежение на около 40 години, ако приемем, че тетрадката-първообраз е от 1962 г. Последното издание на „*Мамо, ти си плакала*“ носи посвещението: *В памет на майка ми Мария Тодорова Мочурова (1901 - 1979)*. От паратекстовия елемент научаваме името на стожера на семейството и името на основната повествователка в произведението. Това е силната фигура. Това е формирацията, базисният елемент във фамилната общност. Чувайки, че синът ѝ ще поеме учителското поприще, старата жена заявява: „Ти трябва да станеш писател!“ И му помага всячески. Дори, когато му дава *тетрадката си със спомени*, стигащи до... 1929 г.: така се ражда един от най-интересните диалози в нашата белетристика: между майка и син. Вероятно „*Мамо, ти си*

плакала“ е първата подобна книга в българската литературна история. Не бих могъл да зная доколко композицията на романа е плод на мистификация, но ако приемем, че водещото стремление в цялото художествено произведение е истината, тогава действително сме свидетели на *диалог* – къде успореден, къде задочен – от изданието от 1980 до последното от 2003, когато вече авторката на оригиналната мемоарна тетрадка е покойница. Водещата тема в художествената творба е *обичта*: сплотеността на семейството; създаването и опазването на тази обществена клетка. Преплитането на женската и мъжката гледна точка създават и усещане за дует, двуглас, полифоничност, макар романът да е камерен по своя сюжет. Още даровитата Сабина Беляева, в кратката си статия за Атанас Мочуров, поместена в Академичния речник, споделя, че това е художествен текст, посветен на българското учителство⁴, но същевременно се вписва и в онази характерна *коренотърсаческа* тенденция, оформила се в края на 60-те години на миналия век: „*Родихме се змейове*“ (Йордан Вълчев), „*Диви разкази*“ (Николай Хайтов), „*Адамити*“ и „*Матриархат*“ (Георги Мишев), „*Корените*“ (Васил Попов).

Модерната техника, открояваща авторските почерци тогава, привидно отсъства у Мочуров. Но при него се забелязва едно явление на *постоянно дописван текст*, характерен за епохата на постмодернизма. При всяко ново издание се променят и жанровата формулировка, и двугласът – той става по-плътен, по-симбиозен, по-сдвоен⁵. Така всъщност се изгражда един хармоничен текст, построен от *гласовете* и *почерците* на майка и син. Вероятно този творчески тандем е сред най-интересните в нашата белетристика до момента. Както смелата баба Тота не склонява глава пред турските насилници и се посвещава на раждането на новия живот с мисията и призванието на акушерската работа, така и Мика (Марийка), освен че огромява и образува чуждите деца, спомага и за появата им на бял свят. Един от кулминационните моменти в романа е, когато младата учителка, попаднала в пиринското село, в ролята на импровизирана акушерка довежда на бял свят един нов човешки живот. Това е не само повторение на жизнената съдба на баба й, но и проява на един нов културен модел, код на свободата. Да си припомним, че прочутата Райна Княгиня след Освобождението е и акушерка, и учителка. Сякаш за да кристализират думите от финала на творбата, изречени от чичо Досю: „*Трябва да се обръща по-голямо внимание на възпитанието на момичетата. Както са възпитани те, каквито са техните знания и морал, такива са знанията и моралът на народа. Защото жената е майка! Тя кърми, тя учи и възпитава детето, а значи и народа. Не ги слушай, дете разправят, че хайдути и въстаници са опазили българщината. Българката е причината за всичко! Ако тя нямаше чест и морал... Но какво да ти разправям? Виж баба си Тота!*“. Добре е да припомним, че още в зората на ХХ в. една от основателките на Българския женски съюз – Жени Божилова-Патеева – настоява за по-голяма просветеност на жената и по-съзнателна грижа за нейния духовен мироглед, защото е именно майка. В края на столетието думите на общественичката са станали част от канавата на художествено произведение, писано от мъж. А това е реално успех. И то голям. Както за жената, така и за мъжа. По-различен, може би много по-човешки спрямо мястото и ролята на жената, е романът „*Мамо, ти*

си плакала“ в сравнение с традиционните наративи в нашата литература. Във втората линия на повествованието често се допълват отношенията майка – син с гледната точка или спомените на сина. Синът, съпреживяващ житейските драми на майка си, понякога се изкушава да отклони читателя към свои лични емоции, въвеждайки и друга важна житейска връзка: баща – дъщеря. Например, за бащата, който очаква раждането на дъщеря си: *„Но как да ти опиша онзи миг, в който поех в ръцете си твоето малко безпомощно телце? Държах го в прегръдките си, усещах движенията му и огромно, безкрайно спокойствие ме заливаше на вълни. Всичките ми грижи, всичките ми мечти за поезия и слава изглеждаха невероятно дребни и нищожни пред голямата истина – аз имах теб! Малкото ти сърчице тласкаше моя кръв в твоите жили. Вече никакви врагове не можеха да ме унищожат. И дори да ме погребяха, аз вече знаех, че не мога да умра“*⁶.

По-късно дъщерите на Мочуров (Неда и Милкана) стават негови персонажи и в поетическия му свят, където лирическият герой (бащата) не е уверен дали житейското поприще на писател е било добро дело на живота му, затова моли Господ да приеме като негово добро дело факта, че е бил баща⁷. Заглавието на романа въвежда главната тема на повествованието: майчините сълзи. Та има ли по-скъпи и чисти от тях? Те са израз на майчиното страдание... Не е ли то най-святото, най-безценното? Забележителен е образът на главната героиня – вдовица, останала с 4 сирачета, която се крие в мазата, за да не я види никой, когато плаче или тайно от децата ходи на гроба на съпруга си да си поплаче. Изумителна сила и деликатност! И то в едно строго патриархално време.

Интерес предизвикват епизодите, разкриващи мечтата и колебанието на младото момиче Марийка да стане актриса. Възкресен е образът на Васил Гендов от времето, когато през 20-те години на миналия век Трупата на софийския пътуващ театър обикаля из страната и минава и през нейното село, а той забелязва таланта на главната героиня и я кани да се присъедини към състава. Този епизод е успех за самия Мочуров, но е жест на признание към Васил Гендов. Да не забравяме отговорността – това е лайтмотив в целия художествен текст. Преплитат се спомените. Допълват се. Мария изпъква като силна, защото само силният човек е готов да пожертва себе си заради другите. Но героинята е и доста самокритична, защото сама дава оценка за своя талант. Убедена е, че със своята мисия като учителка ще бъде много по-полезна на обществото. Синът пък физически възстановява фигурата на първия голям наш кинорежисьор, като пише за него прочувствено: *„Бих могъл да го уверя, че той е живото доказателство, че когато човек се стреми страстно към нещо добро, непременно ще го постигне...“*⁸. През 1967 г., когато се появява на бял свят първото издание на книгата, В. Гендов е все още жив, така че наистина жестът на писателя е красноречив. Дъщерята не отронва лоша думица срещу никого. Не е ли преносителка на тази същата майчина сила? На омразата да отговориш с твърдост, но и да си готова да простиш. Това е сричане на стереотипите, които познаваме и оприличаваме на *женска злоба*. Всеопрощението е тема и на следващия „семеен“ роман на Атанас Мочуров – *„Покажи ми пътя към дома“*. Вътрешното смирение срещу злото, надмогването му в духовен план е християнски идеал, ала и отлика, белег на истински добрия: *„Било доста време след смъртта на тате.*

Мама се връщала привечер от нивата с мотика на рамо, насреща ѝ – майката на първия годеник:

– Добра среща, Пенке!

Мама отвърнала на поздрава. А жената я погледнала и свела очи:

– Много зло ни направи навремето, чедо. Все искам да те срещна и все не смея да ти кажа, че и аз имам грях към тебе. Проклех те без мъж да останеш. Прости ми – заекна – ако можеш...

Гледа я мама – състарена, прегърбена... и не знам как отворила уста:

– Зло ви сторих, че и на мен зло искахте да сторят. Но смърт не съм ви донесла в къщата. Казваш, че смърт си ми пожелала. Не зная с добро ли ме срещаш сега, но добро не ми казваш. Само туй ще река: „От мене простена да си, пък другото не е моя работа“.

И отминала.⁹

Изисква се нравствена сила, за да не се отговори на злото със зло. Издигането над него не само е катарзис за човека, но и е в някаква степен проява на гордост, на достойнство. Духовно силната жена, умееща да владее физическото изразяване на емоциите си, позволява при всякакви обстоятелства да накара децата си да не чувстват липсата на баща. Тя е и за двамата в някакъв смисъл. Тази пленителна, очарователна сила, идеща от детинското усещане: „че неговата майка е най-хубавата и най-добрата“, се превръща в характеристика не просто за конкретната жена, а се издига до обобщаваща констатация изобщо за българката – така както онази Гергана на Петко Славейков се е превърнала в образец-представа за изконната нашенска мома от Възраждането. Разсъждавайки в този морален аспект, проследявайки отношенията майка – дъщеря, стигаме и до особената езикова формула, съчетаваща проклятие, стигащо до благословията: „Дъще, дъщеря да имаш, като тебе да направи, да видиш какво е майчина мъка!“¹⁰. Съпричастието с мъката, съпреживяването на болката – ето това също е възпитателно средство, идещо от родителката. Благородството е водещото, а не озлоблението. Когато четирите дечица на Пена Тошевата отиват да я посрещнат от работа, а баба им Иванка и чичо им заключват портите, за да си намерят друг дом, майката прегръща децата, успокоява ги, показва им великата сила на любовта, която противостои на злото. Вдовицата, подпомагана от храбрата баба Тота, отчува трите дечица и заедно с нея оплаква ненавременната смърт на единственото момче – Славчето... А малката Марийка съзнателно избира да стане учителка. Майката ѝ и малката кака плътно застават зад нея в избора ѝ – за да се просвети, за да се издигне духовно младата жена, защото бъдещето е на образования, знаещия, можещия¹¹. Жените в крайна сметка побеждават – реализират мечтата си – най-малката сред тях постига набелязаната цел, приема учителската професия не просто като средство за препитание, а като своя мисия. Чрез *записките* на своята майка Мочуров въвежда темата за *самотното писане*, за *книгата*, *седяща в чекмеджето*, чакаща своето време. Тема, която беше особено актуална в зората на 90-те години на миналия век. Но още през 60-те на миналия век, с постмодернистичен устрем талантливият писател демонстрира силата си по най-достоеен начин, създавайки роман за корените, заявявайки, че „*като опознаваме прадедите си, ние всъщност опознаваме себе си*“¹².

В третото издание на романа от 1980 г. срещаме афористичния коментар: „Когато бяхме деца и тичахме като агънца по зелените поляни, обичахме често да си задаваме една гатанка:

– Кое е най-бързото нещо на света?

И сами си отговаряхме:

– Мисълта!

Уви! Животът ни доказва всекидневно, че мисълта е най-бавното, най-мудното и най-закъсняващото нещо на света. Събитията, главоломните събития изпреварват непрекъснато мисълта и понякога трябва да минат не само години, но и цели десетилетия, докато мисълта, вървейки по своите лъкатушни и колебливи пътища, препъвана и връщана назад от спомени, предразсъдъци, от нови случки и събития, най-сетне успява да осмисли, да проумее, това, което вече е станало.“

Ето защо трябва да определим Атанас Мочуров като писател на осмислянето. Поради тази причина и така дълго той създава своите текстове, процесът на осмислянето продължава и след поредното издание на книгата. Във всяко последващото издание вече са налични натрупвания на мисълта, на осъзнатото и те са втъкани в плетеницата на словото. В този похват можем да разчетем пенчославейковския призив за постоянното обработване на художествената творба. Търсенето на съвършенство, търсенето на истината. А мисленето и истината са неделими едно от друго.

Името на главната героиня отново е Мария/Марийка и в третия Мочуров роман „Покажи ми пътя към дома“, появил се като отделен том през 1982 г. И това е мистификация-ръкопис, но този път, вдъхновен от житието насъпругата на автора. Проследява се фамилната история на „Неновия“ род, но разказът е устремен към събитията след 1944 г., акцентира се върху 1953 г., когато светът загубва своя „велик водач“ Сталин. Не е пропуснат и онзи момент, когато „новите“ управляващи се опитват да разчистват личните си сметки, безнаказаното народно съдене и неговите зловещи последици. И тази книга се отличава с умерения, нежния, великоопрощаващия женски глас. И тук, както и в „Мамо, ти си плакала“, няма озлобление от страна на разказващата Марийка. Макар че тя няма подкрепа и се изправя сама срещу превратностите на живота. Женското – в най-широк смисъл на понятието – продължава да е дискриминирано. Потресаващ е епизодът, когато бащата Димитър се доверява първосигнално на клеветницата-злословница, че дъщеря му е „развалена“. Но майката успява да го убеди да се докаже, чрез преглед при лекар специалист, невинността на моминската чест... Сам по себе си такъв преглед е крайно унизителен за девойката. А и в крайна сметка невинната Марийка е набита, обидена и изгонена да спи в мазето...

„Покажи ми пътя към дома“ водеща е връзката баба – внучка. Старата баба, която е силна докато е жив дядото Митьо-Американец, след смъртта му е унижена от сина си Димитър. Само внучката съчувства и усеща близка чисто по женски

баба си – старата знахарка, билкарка, вещерка, като думата е разкрита в своята семантика... *вещ-о*, сиреч знаещо, всезнаещо. Коренотърсаческата идея, заложена още в „**Мамо, ти си плакала**“, е разгърната и тук – в един по-различен ракурс: изгубването, прекършването на корена. Т. е. дявовата къща сега вече не е моя, а е на други, чужди хора. Този двор, където е минало детството ми, сега е на друг, не е мое притежание. Откъсването на човека от земята е болезнено предадено в романа. Това е една от основните сюжетни линии. То води до обезчовечаването на човека. Късането със земята, с родовите корени отчуждава, огрубява, озлобява... Вплетена е и историята с потъването на „Титаник“ и събуждането на българския патриотизъм: „...*аз на кораба не потънах, че една война ли ще ме уплаши*“. Бих искал да проследя паралела с „**Мамо, ти си плакала**“, където героичната баба Тота не скланя глава пред турските запови и не предава мъжа си Стоян. Атмосферата в онзи текст носи възрожденската чистота на подвига, вълпътена в кристалния родолюбив саможертвен акт. А в „**Покажи ми пътя към дома**“ онези млади, предприемчиви българи от началото на ХХ в., отишли да трупат богатство в Америка, се връщат и отиват доброволци на фронта. Достойни мъже. Велики. Такива, каквито надали някога повече ще имаме в нашата история.

За творчеството на Атанас Мочуров пишат утвърдени критици, каквито са Сабина Беляева – в Академичния речник на българската литература и в Новия такъв¹³; акад. Иван Радев – в първата си критическа книга¹⁴; проф. Симеон Хаджикосев – в своя ранна книга¹⁵. Отделни статии на неговото творчество посвещават значими критици като Борис Делчев – редактор на дебютната му поетическа книга „*Доверие*“ (1960); изящният есеист Атанас Свиленов; енциклопедичният проф. Михаил Неделчев; достойната проф. Елка Константинова и др.

Най-общо бихме могли да кажем, че Мочуров е писател със сложно развитие. Тръгнал от поезията, и то по-камерно звучащата, антипод на лозунга, клишетото, партийната обремененост, насочил се към литературната критика, прехвърлил се към формата на документално-художествения интимен роман, за да стигне до историческата епичност. Паралелно се изкушава и от детската поезия, проза и драматургия (автор е на няколко куклени пиеси). От 90-те години на миналото столетие са и друг тип романи, в които сме свидетели на саморазкриване, самооценяване: „*Болките се будят нощем*“, „*Момичето от нощния влак*“. Универсалността на Мочуров поставя проблем пред нашето литературознание, защото той излиза от рамката на общоприетото. Широкият формат, големият диапазон сякаш създават мнението, че „*авторът се разсейва*“. Това сякаш внушава и самият Мочуров в анкетата със Славейко Чамурлийски, като се самоопределя като „писател пенкилер“. Преходът от поезията в жанровата форма на повестта и романа не е новост за историята на нашата литература. Прави го още Иван Вазов. По-късно Иван Давидков – също, а в днешно време имаме примери и с Георги Господинов, с Пламен Антов. Къде обаче е най-силен? Резонен ли е всъщност такъв въпрос? Нима не е възможно текстовете да преливат един в друг, а една идея да намира форми в различни проявления и жанрове? Обединяващото е

стремлението към истинност, към задълбочаване на мисълта, към окрупняване на познанието чрез художествените похвати, които предлага литературата с цялата своя пъстрота и богатства от почерци, стилове, видове и родове. Болката от предателството от доносничеството се усеща както в „Доверие“ (1960), така и в „Мамо, ти си плакала“ (1967), ала ще го доловим и в „Говоря ти сега“ (1983), и в „Покажи ми пътя към дома“ (1980) – чудесни примери как авторът модулира темата, предлагайки нейни вариативни разрешения както в рамките на стиха, така и в прозата. Преглеждайки базисните трудове на наши литературоведи от последните две десетилетия, не открих никъде дори споменаването на името на Атанас Мочуров¹⁶. Запитах се: на какво се дължи тази липса? Вероятният отговор е – тя е инерционна. Само е споменат в най-тиражираното днес хронологично обяснение на литературния процес в България на проф. Светозар Игов¹⁷. Останах изумен, че в монографията си за Александър Геров Божидар Кунчев даже не е споменал очерка на Ат. Мочуров за поета¹⁸. А самият Геров изразява положително мнение за реално първия по-частен, по-системен и по-обемен критически материал за себе си. Така се оказва, че името на Ат. Мочуров е изпуснато от нашата литературна история. Тази *инерция на премълчаването*, предполагам, е причината за невключването на Ат. Мочуров и в монографиите на проф. Дора Колева и проф. Антоанета Алипиева, посветени на литературния процес от 60-те и 70-те години. Вероятно някой ден ще се напише история на изпуснатите имена в нашата литература и там след първите ще фигурира Атанас Мочуров. Оставаме му длъжници. Но защо се е получило така? За годишнината по повод кончината на писателя, организирана през м. юли 2023 г., водена от достойния и честен наш съвременен бард Димитър Христов, Матей Шопкин беше подготвил трогателно слово. Сякаш връщаше жеста от началото на творческата си кариера. В *Анкетата* Мочуров споделя, че към младият Шопкин, тогава едва двайсетгодишен, все още войник, издал вече стихосбирка, се надигат зловни нападки, а Ат. Мочуров публикува положителен отзив. Сега, когато старият поет вече не между живите и е позабравен, навлезлият в своята 87-годишнина, утвърден и обичан, по-младият поет даде заслужена оценка на многостранното творчество на Атанас Мочуров. Подобен жест в стихотворен ритъм направи и Недялко Йорданов. Остава надеждата творчеството на Мочуров да получи заслужена оценка и от литературната критика.

Каква е визията за творческия облик на Ат. Мочуров според критическите интерпретации на проф. С. Хаджикосев и акад. Ив. Радев? През 1971 г. С. Хаджикосев е на 30! „*Поезия. Проза. Критика*“ е неговата първа книга. Статията „*Поетическа равностетка*“ е посветена на Ат. Мочуров. Ето въведението, в което се споделя, че общуването с писателя: „*изправя критика пред невъзможността да заключи творческата му характеристика в рамките на една отмерена, но категорична дефиниция*“¹⁹. Критикът отдава успеха, който е постигнал поетът, на дисциплинираната работа в творческо отношение и го определя като **разностранен** талант: „*самобитен поет, но и белетрист*, и критик“. Още тогава младият критик откроява онова наблюдение, което и ние направихме: „*поезията*

му, без да бъде претенциозно интелектуална, е подчертано мисловна⁴²⁰, а дори изтъква, че по емпиричен път са изведени състоянията в света на поета. Стихосбирката „*Вървя към теб*“ (1968) е окачествена като творческа зрелост, а това безспорно е признание. Друго, което впечатлява в критическите наблюдения на С. Хаджикосев, са онази овладяност, отмереност, сдържаност, които са присъщи на поета. Искреността, нравствената извисеност, гражданската позиция – все белези на етичното, което С. Хаджикосев настоява, че постига и естетическа сполука.

Почти десетилетие по-късно акад. Иван Радев, в своята втора книга, отделя място на Ат. Мочуров²¹. Поетът е почти на 50 години, а критикът – прехвърлил 35. Две статии са посветени на поета. Едната е по-обзорна, а другата по-частна. Първата статия, разглеждаща творчеството на Ат. Мочуров, е озаглавена „Априлските поети и историческата тема в прозата ни (Сл. Хр. Караславов, Ат. Мочуров)“. Вече е публикуван историческият роман „*Последното отечество*“, посветен на личността на Григорий Цамблак. Във въвеждащата част на своето изложение Ив. Радев споделя наблюдение, че в тематично и жанрово отношение е видим процес на разширяване: предходното поколение, представлявано от Д. Жотев, Г. Джагаров, Ив. Радоев се насочва творчески към родовия вид на драмата. Много малка част от тях обаче се насочват към „чистата белетристика“. Сред тях се открояват имената на двама поети – Слав Хр. Караславов и Атанас Мочуров. Критикът споделя мнението на колежата си С. Хаджикосев, че посочените писатели са навлезли в своята творческа зрялост. Акцентът при Ат. Мочуров пада върху историческия му роман „*Последното отечество*“, през 1980 г. вече се е появило и повторно преработено, т.е. редактирано издание. Разбира се, С. Хр. Караславов е по-плодовит в това отношение²². Вече няколко белетристични опуса са зад гърба му: „Хроника за Хаджи Димитър“, „Житие на Капитан дядо Никола“ и разбира се, най-обемният – „Солунските братя“²³. Ив. Радев оформя контекстовите връзки между историческите белетристични произведения (по-ранни или по-късни) и така, включвайки и новите достижения на сравнително по-младите тогава писатели, определя мястото им в нашата литературна история. Т.е. обновители: „*Важното в случая е – и това е целта на изложението – да се открие една тематична насока в реализацията на априлското поколение поети и да се съотнесе постигнатото към търсенията на съвременната ни белетристика в пресъздаването на българското минало*“²⁴.

Надяваме се тази статия да е ново предизвикателство за нашето съвременно литературознание, което да преоткрие и даде дължимата обективна оценка за значимата литературна дейност на писател Атанас Мочуров.

Бележки

¹ МОЧУРОВ, А. *Речник на римите в българския език. Практическо помагало за професионалисти и начинаещи*. София-Москва: PENSOFT, 1999.

² МОЧУРОВ, А. Александър Геров. София: Български писател, 1970.

³ МОЧУРОВ-СЛОМЕР, А. *Избрани произведения. Мамо, ти си плакала. Покажи ми пътя*

към дома. Романи. Т.3., Варна: ИПК „Колор принт“, 2003.

⁴ Речник на българската литература. Т.2., София: БАН, 1977, с. 407.

⁵ През 1967 уточняващата жанрова маркировка е: *повест, хроника на един род*. В последвалите издания жанровото определение е роман.

⁶ МОЧУРОВ-СЛОМЕР, А. *Избрани произведения...*с.104

⁷ МОЧУРОВ, А. *Говоря ти сега. Стихотворения*. София: ЦК на ДКМС, 1983, с. 146.

⁸ МОЧУРОВ-СЛОМЕР, А. *Избрани произведения...*с.75.

⁹ МОЧУРОВ-СЛОМЕР, А. *Избрани произведения...*с.36.

¹⁰ МОЧУРОВ-СЛОМЕР, А. *Избрани произведения...*с.37.

¹¹ Една особено актуална и болезнена тема и в нашето съвремие – образованият човек по-лесно се реализира професионално или поне така би било редно

¹² МОЧУРОВ-СЛОМЕР, А. *Избрани произведения...*с.116.

¹³ Вж. Речник на българската литература. Т.2... с. 407-408.

¹⁴ Реално дебютът на проф. Ив. Радев е с монография върху творчеството на Боян Пенев (1976), но в „С белега на времето“ (1980) на две места разглежда поезията и прозата на Ат. Мочуров.

¹⁵ ХАДЖИКОСЕВ, С. *Поезия. Проза. Критика*. София: Народна младеж, 1971, с. 204.

¹⁶ Единственото щастливо изключение е дело на проф. Георги Пенев, който оставя очерк върху историческите романи на писателя, поместен в тритомната монография, посветена на българския исторически роман: ПЕНЧЕВ, Г. *Българският исторически роман*. Т.2., София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2012, с. 272 - 277.

¹⁷ ИГОВ, С. *История на българската литература*. София: Сиела, 2010, с. 813.

¹⁸ КУНЧЕВ, Б. *Александър Геров*. София: Наука и изкуство, 1987.

¹⁹ ХАДЖИКОСЕВ, С. *Поезия. Проза. Критика*. София... с. 204.

²⁰ ХАДЖИКОСЕВ, С. *Поезия. Проза. Критика*. София... с. 207.

²¹ РАДЕВ, И. *С белега на времето*, София: Народна младеж, 1980.

²² Съвсем наскоро издателство „Персей“ отпечата неизвестния досега роман на писателя „Бунтът на Белгуните“, което вписва и днес името на писателя в нашето литературно битие.

²³ През настоящата 2023г. издателство „Хермес“ предприе ново реализиране на обемното произведение.

²⁴ РАДЕВ, И. *С белега на времето*, София..., с.78.

Литература

ИГОВ, С. *История на българската литература*. София: Сиела, 2010.

КУНЧЕВ, Б. *Александър Геров*. София: Наука и изкуство, 1987.

ПЕНЧЕВ, Г. *Българският исторически роман*. Т.2., София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2012.

РАДЕВ, И. *С белега на времето*, София: Народна младеж, 1980.

Речник на българската литература. Т.2., София: БАН, 1977.

ХАДЖИКОСЕВ, С. *Поезия. Проза. Критика*. София: Народна младеж, 1971.

References

- IGOV, S. *Istoria na balgarskata literatura*. Sofia: Siela , 2010.
KUNChEV, B. *Aleksandar Gerov*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1987.
PENChEV, G. *Balgarskiyat istoricheski roman*. T.2., Sofia: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 2012.
RADEV, I. *S belega na vremeto*, Sofia: Narodna mladezh, 1980.
Rechnik na balgarskata literatura. T.2., Sofia: BAN, 1977.
HADZHIKOSEV, S. *Poezia. Proza. Kritika*. Sofia: Narodna mladezh, 1971.

**ATANAS MOCHUROV – REFLECTIONS ON
SOME ASPECTS OF HIS WORK**

Abstract: *The study examines part of the work (prose) of Atanas Mochurov (1931 - 2022). The author dwells in detail on the peculiarities of the narrative of the contemporary Bulgarian novel and searches for innovation in Mochurov's novels - "Mom, You Wept", "The Wanderer", "The Last Fatherland", "And Above the Abyss There Is a Sky", "The Pains Wake Up at Night", "Show Me the Way Home", "The Girl on the Night Train" - and his innovation in polyphony over a long period - from the 60s to the 90s of the 20th century.*

Keywords: *Mochurov, novel, two-voice, polyphonicity, attitude*

PETAR MIHAYLOV

INSTITUTE OF LITERATURE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
GEO MILEV, BOULEVARD "SHIPCHENSKI PROHOD" 52, 17

SOFIA, BULGARIA

E-MAIL: pmihailov@abv.bg

Белетристичният образ на Колю Фичето, според романа на Стефан Станчев „Майстор Колю Фичето“, по повод 225г. от рождението му

РАДКА ПЕНЧЕВА
КЪЩА МУЗЕЙ „ЕМИЛИЯН СТАНЕВ“ – В. ТЪРНОВО

Резюме: Статията разглежда подробно биографията на Стефан Станчев – български писател от ХХ в. и съдържанието на романа му „Майстор Колю Фичето“, издаден през 1971 г. Повод за литературната работа е навършването на 225 години от рождението на прочутия ни възрожденски строител. Майсторството на Ст.Станчев при описване на живота и делото на К.Фичето е проследено във всяка глава на творбата. Обърнато е внимание на факта, че авторът запознава читателите и с много възрожденци, с които е имал връзки Колю Фичето: такива са Рачо Казанджията и синът му Петко, Велчо Джамджията, д-р Берон, Иларион Макариополски, отец Матей Миткалото и мн.др.

Ключови думи: Колю Фичето, майстор, творчески път, исторически факти

Стефан Петров Станчев е роден на 7 април 1907 г. в гр. Казанлък. Завършва средно търговско училище в гр.Бургас и библиотечни курсове при Висшия читалищен съюз в гр.София. Свързан е със Съюза на писателите от провинцията и през 1930-31г. издава в гр. Бургас сп. „Провинция“, става редактор на в-к „Морска заря“, член на редколегията на сп. „Гребец“ /издание на Съюза на писателите от провинцията/ и Директор на Градската библиотека в гр. Бургас за периода 1934-42г. Днес там се съхранява архивен фонд на негово име. По-късно е главен библиотекар в Градската библиотека в гр.София, уредник в депозитния отдел и редактор на сп. „Български книгопис“ в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, гл.редактор на сп. „Кино и фото“, гл.редактор на сп. „Турист“. Сътрудничи на „Вестник на жената“, „Светлоструй“, „Провинция“, „Гребец“, „Българска мисъл“, „Читалище“, „Съдба“, „Ведрина“ и др. Издава стихосбирките „Поломена стрелка“ – 1929г., „Дружба“ – 1930г., „Тракийски песни“ – 1934г., „Моряк“ – 1935г., „Черноморянче“ – 1940г. и др.

Стихосбирката му „Моряк“ е издание на Българския народен морски сговор – на клона в гр.Бургас – и се доставя от него на желаещите да закупят книгата. Открива се със стихотворението „Родина“, посветено на любовта му към родината:

*На теб обречен, хубава Родина,
на теб, любима, всичко посветих.
Морето ти обхождам светлосиньо
и виното от твоята пазва пих.*

...
*О, Родино, море да бъдеш искам
и остров на покоя ми щастлив –
вълните твои сънно да ме плискат
и да повтарят моя светъл стих...“*

В тази стихосбирка Ст.Станчев застъпва морски мотиви, а морската поезия е толкова рядка в литературата ни тогава. Това, че живее в гр.Бургас, близо до морето, и има възможност да съзерцава всеки ден сините простори, да долавя всекидневно шепота или рева на морските вълни, го вдъхновява за пантеизма на морската стихия. Той чувства морето като живо същество, одухотворява го като поличба и откровение и създава множество стихотворения, които са включени в стихосбирката „Моряк“. Стиховете му са пейзажни. Морето у този поет е живо, релефно изпъкнало, говорещо, символ на съдба и непосредствен живот.

По-късно авторът се отдава на друг вид литература – пътеписи, исторически очерци за личности от Българското възраждане, есеистика. Умира на 28 септември 1991г.

Именно към тази група принадлежи и историческият му роман „Майстор Колю Фичето“, издаден през 1971 г. в издателство „Народна младеж“, в поредицата „България в образи“. Трябва да отбележим, че това е първият роман, посветен на майстор Колю Фичето. Има и други книги, посветени на него, но те са научни или научнопопулярни. В този роман авторът се връща към времето на Българското възраждане, когато живее и Колю Фичето. Как пресъздава образа му? Проследява паралелно жизнения и творчески път на майстора, разказва за неговите отделни строежи и заедно с тях проследява и живота на героя си.

В началото авторът ни запознава с детството на героя. Колю е роден в с. Дряново през 1800 г. Баща му умира, когато е много малък – едва тригодишен. Майката остава сама с детето си. Отначало го дава на даскал Петко, но там той остава малко време. После отива чирак при абаджията Иван, абаджилък да учи. Но когато играе с децата, Колю Фичето все нещо дялка и строи. Така се опитва да моделира мост. По това време при майка му идва майстор Досю и я уговаря да го даде при него да стане дюлгерин. С този занаят ще може по-лесно да намира работа. Той ходи с майстор Досю навсякъде. В началото носи тухли, вар и помага на майсторите. Първо обикалят околните на Дряново села и градчета: Габрово, Трявна, Боженци и стигат до Карлово и Казанлък. В късна есен се прибират по домовете си. И тогава Никола не стои без работа. Занимава се с дърводелство, дяла камъни, с резбарство, а и взема иглата при абаджиите. Споделя с майка си дюлгерските неволи. При идването на пролетта заминават за Влашко, Добруджа или Тракия, та чак до Цариград. Чиракува и каквото спечели, пази го за майка си. Яде постно – боб, просеник. Така Колю Фичето възмъжава: „Не стана висок, но като се стегнеше за празник в Дряново, в тесен шаячен потур и къса абичка, под която бялата риза прилепяше на снажната му гръд, а после пристягаше тънкия му кръст, напет момък да видиш. И оная руса коса под рижавото калпаче сякаш ще го подхвърли от буйност, а от сините му очи весело и кротко се усмихват добри мисли и надежди.“¹.

През следващата пролет заминават на гурбет из Романия, по Марица до Едирне чак. Нощем не вървят, а спират да спят. Фичето се вълнува да види Селимовата джамия в Едирне, която е построена от майстор Манол. Когато е готова, султанът заповядва да затворят в нея майстор Манол, че да му зазидат сянката и той да умре. Така няма да построи втора такава, ще стане неин курбан. Но майсторът си направил криле от дърво и полетял през отвор в джамията, та намерил смъртта си. На строежа в Едирне идва брациговският майстор Никола Троянов – да види майстор Досю, който се е разболял. Тогава Никола тръгва с брациговския майстор за Цариград. По пътя успява да види моста на река Екерне, построен от майстор Павле. В този мост има място, където е вградена жената на майстор Павле. Тук авторът използва мотивът за вграждането на жив човек.

Никола преживява истински шок в Цариград. В този истински мегаполис той се диви на много неща. Вижда хора от различни народности, лакомства по пазарите, забележителности като църквата „Св.София“, двореца Долмабахче и още много други. Авторът казва за него, че „като една пчела събира много мед“. Иначе ежедневието му е все така сиромашко. През зимата на 1823 г. гостува на брациговския майстор.

Ст. Станчев използва в романа си и дряновски предания за майстора. Такива са главите „Гнездо и рожба“, „Сарашко лято“, „Събъдновението“. В тях се преплитат легендарното и достоверното. В главата „Гнездо и рожба“ е предадена венчавката на Колю Фичето с Марина. Това става, защото се носи мълвата, че ще се случи „съклек“ – т.е. насилствено събиране на неженени момци за войници в турската армия. Това не се случва, но много ергени минават под венчило. Наскоро Марина му ражда първия син, кръстен на баща му. Колю Фичето обикаля из България да строи, напуска Дряново и заминава със семейството си за Търново. Преди това построява моста в Дряново. През есента на 1830 г. е вече в Търново. Среща се с приятеля си Иван Копката, който му помага в началото. Дели работата си с него. Търново е голям град с много занаятчии. Фичето строи, прави черчевета, иконостаси, запознава се с Велчо Джамджията, който му разказва какво се готви. По това време построява моста на река Веселина. В Плаковския манастир отец Сергей го посвещава в съзаклятието „За свобода, за България“. Уви, българите не успяват! Намира се предател – хаджи Юрдан. Всички са обесени. „На Баждърлъка им вадили зъб по зъб, с борина ги палили и с нажежени клещи им късали месата и ноктите, а на Джамджията Велчо разбили главата и потрошили ногите, ала той и от бесилото извикал: „Братя, запалете кандилата си да светят, както и душите ни светят за България!“².

В главата „Начално стъпало“ авторът разказва как героят му е извикан от майстор Иван Давдата, който е болен, и му възлага да довърши църквата „Св.Никола“. Колю Фичето се справя със задачата и проявява майсторство в строежа и вътрешната уредба на храма. Тържествено е откриването на църквата от владиката Иларион Критски. Дошли са жителите от цяла Вароша, облечени тържествено. След откриването, в стаята на ложата Колю Фичето получава майсторска степен и му опасват майсторска престилка за работата му по църквата. Същата година – 1836, жена му Марина ражда син – четвъртото дете – и го кръщават Никола, на името

на светеца, да се знае кога на баща му е препасана майсторска престилка. По това време във Влашко върлува чумата, тя прескача и в България. От нея умира отец Зотик в Преображенския манастир, изпратен с мъка и почести от хората. През тези години Колю Фичето преустройва църквата в Килифаревския манастир. Майсторството му укрепва и става прочут. През 1844 г. построява църквата „Рождество Богородично“ в Търново. Авторът описва подробно сградата на църквата. Идва да я видят и Рачо Казанджията, и сина му Петко. А в кондиката на църквата е записано, че я построил „архитект Колю Фиче“. В тази глава се обръща внимание и на семейството на майстора. На него му е мъчно, че синовете му ги влекат книгата и терзийството, а не строителството. През следващите 4 – 5 години построява църква в с.Присово, в Лясковец, в Горна Оряховица, възобновява манастирската „Света Троица“, захваща на Баждарлък мазата на хаджи Минчо и къщата на хаджи Николчо Коюв. Къщата на хаджи Николчо го прави прочут сред търновци. На едно тясно и забутано място той построява къща на три ката. Отпред слага талисман на собственика и хората я наричат „Къщата с маймунката“. Следващият му градеж е църквата „Св.Никола“ в Дряново, направена също с много майсторство. В Преображенския манастир са запознава със Захари Зограф, който изографисва „Колелото на живота“.

В няколко глави Ст.Станчев ни запознава с това какви идеи изповядва К.Фичето. Изводът е, че той е родолюбец и държи на българските интереси. Дава своята лепта за това с майсторството си. През това време построява и моста на река Росица край Севлиево. Характерна черта на майстора е, че от едно място на друго ходи винаги пеша. Когато се връща от Севлиево в Търново, той се замисля, че и строителството се подчинява на природните закони.

В главата „Белият кораб“ е разказано за построяването на хана на хаджи Николи и за постигнатото майсторство там. Ханът е построен през 1859 г. През следващите 3 – 4 години строи в Преображенския манастир. През 1865 г., отново пеша, К.Фичето заминава за Русе. Там показва на Митхад паша макет за моста при град Бяла.Ще го строи за 700 000 гроша. Казва на пашата: „Паша ефенди, думата ми е хвърлен камък, а не пиле хвъркато. Ако не сторя моста по терка си и за седемстотин хиляди гроша, главата ми вземи, залагам я“³. К.Фичето строи едновременно и моста, и църквата в Свищов. Той е не само майстор, но и добър организатор. Събира майстори и калфи от много градове на страната. Специално място заема и строежът на църквата „Света Троица“ в Свищов. К.Фичето я построява, а Николай Павлович я зографисва. В разговор между двамата, в дома на Павлович, се разбира, че двамата схващат изкуството като начин да се устоява българщината „защото и изкуството е подбудител на народа, такава е целта му... То въздига дух на свобода... словом, кой делом, тъй се върши хоробудката работа на века ни. Да не заложи и ти главата си за друго на Митхад българояда? Мъдро си го сторил, с гордост, каквато показал на папата едно време чудодейният италиански живописец Микеланджело“⁴. Църквата е открита тържествено от цялото население на Свищов. Тържествено е откриването и на моста в гр.Бяла. Сам Митхад паша идва от гр. Русе. Доволен е от работата на майстора и си мисли „дано и аз се прочуя, че му възложих този

строеж и стана по мое време“. На откриването народът се весели и присъстват и българи, и турци.

На другата година Колю Фичето отива в Соколския манастир, където се е разбрал с игумена да построи поменна чешма. За нея взема камък от скалата, където капитан Дядо Никола е развял знамето, от която Галиб паша заръчал да хвърлят обесените момчета. Този свят камък ще освети и чешмата, мисли К.Фичето. Чешмата е с осем чучура, колкото са и загиналите въстаници. Тук се среща и с отец Матей Преображенски. Той му разказва за делата си и отново отбелязва, че с майсторството си Фичето подпомага идването на свободата. В главата „Мъка и радост“ авторът ни отвежда на гости на децата на К.Фичето. На тази сбирка се пее песента „Къде си вярна, ти любов народна?“

В главата „И вещината е буна“ се проследява изграждането едновременно на три големи строежа на К.Фичето. Това са църквата „Константин и Елена“ в Търново, моста в гр.Ловеч и Конака в Търново. За църквата парите са събрани от енорияшите – всеки дава според кесията си. Построена е на тясно място, но по красота е ненадмината. Тържествено е открита на 7.X.1873 г. На откриването присъства и хаджи Николи. На първомайстора се предава трон номер тридесети. Фичето се обръща към настоятелите с думите: „Всичко сторих според умениято си и с махленска помощ, трудолюбие и безкористно. Искам да откъснете от моята плата хилядо гроша за школото в Кошарската махала.“ На откриването идва и владиката Иларион Макариополски. Той благославя народа с думите „Веселете се, сърца български“. Тържествено е откриването и на Конака. И там майсторството на Фичето е голямо.

В главата „Сбъдването“ авторът описва идването на ген.Гурко в Търново. Населението го посреща тържествено – с цветя, пити хляб и т.н. Ген.Гурко поздравява Колю Фичето за неговото майсторство. Ето и думите му: „Я щастлив познакомитесь с вами, замечательный архитектор. Вие – превеждаше му Танаков – удивихте нашия император с църквата в Свищов, на която той ще дари шест камбани, а мостът ви при Бяла е великолепно солидно творение, сам генерал-инженер Тотлебен го премина с тежката артилерия на Стародубския полк. От него имам приказание да ви предам възхищението му от самобитната красота и богатирската устойчивост на моста. И този конак е чудесен. Така ли е – обърна се Гурко към стоящия до него офицер. Вие сте художник, кажете! – Талантливо, ваше благородие, народен гений!⁵

В главата „Няма птица без крила“ е описан краят на К. Фичето. Той сякаш е забравен от новата власт. Чувства се ненужен вече на хората. Умира сред близките се в дома си.

Майсторството на Ст.Станчев при описване на живота и творческия път на К.Фичето е несъмнено. Запознава ни и с много възрожденци, с които е имал връзки. Такива са Рачо Казанджията и синът му Петко, Велчо Джамджията, д-р Берон, Иларион Макариополски, отец Матей Миткалото и мн.др. Авторът изтъква и българолюбивите възгледи на майстора, който смята, че чрез делата си спомага за националното осъзнаване на българите. Не липсват и чудесни описания на българската природа в унисон с мислите на твореца, който черпи

вдъхновение от нея. Романът е написан на свеж и чист български език, отговарящ и на времето на Българското възраждане.

Този роман стои дълго изолиран в българската литература. Днес той е забравен. Но нека кажем, че в ново време се появи още един художествен роман за К.Фичето. Това е романът „Градежът“ от Мина Карагъзова. Похвално е делото и на музея в Дряново, издал детска книжка за майстора.

Бележки:

¹ СТАНЧЕВ, С. *Майстор Колю Фичето*. София: Народна младеж, 1971, с.19.

² Пак там, с.50.

³ Пак там, с.123.

⁴ Пак там, с.141.

⁵ Пак там, с.198.

The fictional image of Kolyu Ficheto, according to Stefan Stanchev's novel "Master Kolyu Ficheto", on the occasion of the 225th anniversary of his birth

Abstract: *The article examines in detail the biography of Stefan Stanchev - a Bulgarian writer of the 20th century and the content of his novel "Master Kolyu Ficheto", published in 1971. The occasion for the literary work is the 225th anniversary of the birth of our famous Renaissance builder. St. Stanchev's mastery in describing the life and work of K. Ficheto is traced in each chapter of the work. Attention is drawn to the fact that the author also introduces readers to many Renaissance figures with whom Kolyu Ficheto had connections: such are Racho Kazandzhiata and his son Petko, Velcho Dzhambzhiata, Dr. Beron, Ilarion Makariopolski, Father Matei Mitkaloto and many others.*

Keywords: *Kolyu Ficheto, master, creative path, historical facts*

RADKA PENCHEVA
HOUSE MUSEUM "EMILIYAN STANEV"
VELIKO TARNOVO, BULGARIA
20, NIKOLA ZLATARSKI STREET
E-MAIL: emstanevmuseum@abv.bg

СИЛАТА НА АКАДЕМИЧНИЯ ДУХ (XXI Юбилейна Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ“)

АНГЕЛ ГЕОРГИЕВ
УНИБИТ

Резюме: Форумът презентира 4875 публикации на студенти и докторанти от България, Великобритания, Русия, Унгария за 2005-2025 г., направени по линията на Студентското научно общество (СНО) при УниБИТ и неговия Научноизследователски център за стимулиране на студентската академична активност (НИЦССАА); 409 доклада (NN 4964-5372); 39 учени – рецензенти от 4 континента и 23 държави на света: Австрия, Алжир, България, Ватикана, Великобритания, Германия, Грузия, Гърция, Израел, Индия, Иран, Италия, Казахстан, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, Саудитска Арабия, Съединени американски щати, Турция, Украйна, Франция оценяват участията по е-библиотека АНТОЛОГИКА – I конкурс и дефиниране на феномена ЛЮБОВ – II конкурс. Емблематизация на форума – Академичната интеракция „АЗБУЧНА МОЛИТВА ЗА БЪЛГАРСКАТА ХОРУГВА: КОРАБЪТ НА ДУХА НА БЪЛГАРИЯ“ – по сценарий и режисура на проф. Александра Куманова и д-р Николай Василев, посветена на информационния код на българската духовност, литература и книжовност.

Ключови думи: XXI Юбилейна Студентска научна конференция и изложба „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ“ – „INFORMATION – HUMANISM – LOVE“ – Ден на Отворените врати на УниБИТ (23 май 2025 г.), 20 тома „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“; 41 тома на серия „Факлоносци“; 33 е-библиотеки

I. Посвещения

При изключителна тържественост на 23 май 2025 г. премина посветената на 75-годишнината на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) XXI Юбилейна Студентска научна конференция „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ (Дисциплинарно поле и интердисциплинарност на хуманитарното знание: хуманитарен подход)“ – „INFORMATION – HUMANISM – LOVE (Subject field and interdisciplinarity of the humanitarian knowledge: humanitarian approach)“. Над 400 бяха участниците и гостите, които се разположиха и в зала „Тържествена“ на Университета, и зад остъклените ѝ стени в Библиотечно-информационния център, и online – чрез предоставения линк за дистанционно присъединяване от страната и чужбина <meet.google.com/zpu-ruiq-ae>. Украсата по традиция беше акцентирана с храмовата икона „Св. св. Кирил и Методий“ на Пат-

риаршеската катедрала „Св. Александър Невски“, която се съхранява в УниБИТ. Тя беше допълнена от две икони от Златния фонд на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – на Божията майка и св. равноапостоли Кирил и Методий, които бяха специално предоставени за Деня на Отворените врати на УниБИТ. Форумът премина и под знака на 20-годишнината на Студентското научно общество (СНО) при УниБИТ (2005-2025) и по установена традиция се организира от СНО и неговия Научноизследователски център за стимулиране на студентската академична активност (НИЦССАА). Състоялата се в Годината на глаголицата конференция почете по специален начин 1700-годишнина от Първия Вселенски събор на християнските епископи, приел Символа на Вярата, свикан от император Константин I в Никея, както и 1170-годишнина от създаването на българската азбука от св. св. Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий (855) и 260-годишнина от Първия Софрониев препис на „История славяноболгарская ...“ (1762), направен от св. епископ Софроний Врачански (1765).

За девиз на конференцията бе избран знаменитият крилат израз:

*„Вече овладяхме енергията на вятъра, на морето, на слънцето.
Но денят, в който човек успее да овладее енергията на любовта,
ще е толкова важен, колкото и откриването на огъня.“*

Пиер Теяр дьо Шарден

Конференцията се осъществява по проект на тема: „Проучване и структуриране на когнитивен мегамодел на универсалните университети, библиотеките, музеите, галериите в условията на изграждането енциклопедични ресурси от ново поколение, предназначени за информационно – знаниево общество“ енциклопедични ресурси от ново – по Договор № ПЧФНП-2025-07 от 21.03.2025 г. по Наредбата на МОН (Обн. – ДВ, бр. 73 от 16.09.2016 г., в сила от 01.01.2017 г.), с ръководител проф. д.п.н. Александра Куманова.

II. Библиометрия

Председателите на форума – проф. д.н. Ирена Петева и проф. д.ик.н. Стоян Денчев – по време на Пленарното заседание на XXI Юбилейна Студентска научна конференция „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ (Дисциплинарно поле и интердисциплинарност на хуманитарното знание: хуманитарен подход)“ – „INFORMATION – HUMANISM – LOVE (Subject field and interdisciplinarity of the humanitarian knowledge: humanitarian approach)“ се обърнаха към участниците и гостите с академични слова (Сн. 1). Цялото събитие премина под патронажа на декана на Факултета по библиотекознание и културно наследство на УниБИТ проф. д-р Христина Богова и то е в ресора на заместник-ректора на УниБИТ по научната дейност и международното сътрудничество проф. д-р Тереза Тренчева, които взеха участие в Пленарното заседание. Модератори на форума бяха Ангел Георгиев (докт. прогр. „Бизнес и административни информационни технологии и комуникации“), Ивайло Кардашев (III курс „Информационни технологии“) и Цветомир Манасиев (III курс „Обществени политики и практики“) и техните

асистенти Габриела Кръстанова (III курс „Комуникации и информиране“) и Василена Христова (III курс „Информационни системи“) – водещите на Пленарната сесия. Студентката Полина Петрова (IV курс „Библиотечно-информационни науки и управление на знанието“) обяви:

1. Поздравителните адреси към форума от страната и чужбина – 32 на брой (NN 5119-5150) по Програмата на конференцията (впечатляващо е, че директорите на институтите на информатизацията се обръщаха към нашия форум: на НБКМ, Централната библиотека на БАН, Столична библиотека, НАЦИД);

2. Стратификацията на конференцията: 4875 публикации на студенти и докторанти от България, Великобритания, Русия, Унгария за 2005-2025 г., направени по линията на СНО при УниБИТ; 409 доклада (NN 4964-5372), поднесени на настоящия форум: 205 от тях са научни изследвания (NN 4964-5168) и 204 (NN 5169-5372) – есета (4 от тях са на 1 студент от Великобритания и 3 – на 3-ма студенти от САЩ), чиито научни съобщения са утвърдени за публикация; 39 учени – рецензенти и консултанти на изданията на СНО при УниБИТ, представяни на конференцията, и автори на обръщения към този форум, които са от 4 континента и 23 държави на света: Австрия, Алжир, България, Ватикана, Великобритания, Германия, Грузия, Гърция, Израел, Индия, Иран, Италия, Казахстан, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, Саудитска Арабия, Съединени американски щати, Турция, Украйна, Франция;

3. 41 са приетите след рецензиране научни изследвания по е-библиотека АНТОЛОГИКА – I конкурс; Феноменът ЛЮБОВ – II конкурс (участниците са и извън Академичния състав на УниБИТ – от страната и чужбина).

Форумът стана галапремиера на 33 е-библиотеки на СНО при УниБИТ и 2 библиографски – историографски – енциклопедични поредици от издания, осъществявани с участието на студентите и докторантите:

– 20 тома „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“

– 41 тома на серия „Факлоносци“ (38 от които са публ. и 3 са под печ.).

Изложбата на СНО при УниБИТ е експонирана и на сайта на Университета, и с документалните сбирки, наблюдавани в зала „Тържествена“ на Университета. Тук са и преписът на ръка и на компютър на „История славяноболгарская...“ на св. о. Паисий Хилендарски, направени в УниБИТ – част от е-библиотека PAISIADA. Е-библиотеката, посветена на автобиобиблиографията и лекциите на акад. Александър Теодоров-Балан – *BALANICA*, е истинско научно чудо на съвремието ни. Без аналог е и е-библиотеката, посветена на информационния код на българската изящна словесност – *ANTHOLOGICA* – с епицентър: том 20 на „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“ (2025). Особена научна ценност представлява и новото издание на УниБИТ на „Православието в България: Кратка ист. енциклопед.“ – по незавършен ръкопис на проф. Милен Куманов (1942-2021). Учебникът на проф. Александра Куманова „Персонална биобиблиография“, съдържащ дигитализираната в УниБИТ автобиобиблиография на акад. Александър Теодоров-Балан; биобиблиографията на проф. Милен Куманов – дело на проф. А. Куманова и нейната автобиобиблиография (2024), е първото подобно вторично-документално съоръжение, съдържащо и библиографоведската теория на видовата

разновидност „персонална биобиблиография“, и модели на персонални авто- и биобиблиографии, поднесени паралелно в трите актуални стила на информационно моделиране (пълен каталожен библиографски запис – кратък запис – цитиране), разкрити в детайли по видове и типове документи. „Енциклопедика“ е заглавието и на е-учебника (2025), и на компендиума за библиотеките (2025) – дело на проф. А. Куманова по световното енциклопедично движение. Именно тези презентирани на форума издания бяха поднесени на участниците и гостите на конференцията във вид на пакети от традиционни публикации и компактдискове, които са разпространени от организаторите на форума предварително между университетите, библиотеките, музеите, галериите – у нас и по света.

III. Трасета

С академично слово – поздравление към УниБИТ и неговите студенти, се обърна към форума консултантът на Университета по лингвистичните аспекти на информационно моделиране професор емеритус на Еврейския университет в Йерусалим Лариса Найдич – старши научен сътрудник в Катедрата по езикознание, доктор на филологическите науки – сравнителна лингвистика: германски езици, полиглот; автор книги и множество статии по лингвистика, поезика и теория на превода (директно включване от Йерусалим) – дистанционно включване. Именно проф. Л. Найдич е един от водещите научни консултанти на том 20 на „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“.

В академичното слово на Ръководителя на СНО и неговия НИЦССАА проф. д.п.н. Александра Куманова се направи преглед на цялата дейност на формацията за 20 години (платформа – издания – участия). Дискусията за 33-те е-библиотеки на СНО при УниБИТ с първи рецензент проф. д.н. Иван Гарванов: *ANTHOLOGICA, ARYANICA, AUTOBIOBIBLIOGRAPHICA, BALANICA, BULGARICA, CHEKHOVIANA, CIVILIANA, CLIO, COGNITOLIGICA, COMMENTATORICA, DECAMERONICA, ECOVIANA, ENCYCLOPAEDICA, ERUDITICA, ETYMOLOGICA, EVRISTIANA, GLORICA, GRATULATORICA, HOFFMANNIANA, HUMANITARIANA, LEVSKI, NESTINARIANA, ORTHODOXY, PAISIADA, PATRIARCHICA, PEDAGOGIA, PRAXIOLOGY, PSYCHOLOGICA, PUSHKINIANA, RAKOVSKI, UNIVERSALICA, VISUALICA, ZLATARICA* с модератор Илиян Барзев (докторант – докторска програма „Информатика“ на Института по информационни и комуникационни технологии при БАН; колежата е ALUMNI на УниБИТ и лице на СНО при Университета) беше обобщена с отличие на докторанта с ценни академични издания от презентираните на галапремиерата. Награждаване последва и на студентите, финализиращи изследвания по е-библиотека *ANTHOLOGICA*, разработили коментари по неосветени в литературната критика творби от българската изящна словесност (IX-XXI в.). Регалиите на форума по неговия I конкурс поднесоха проф. д-р Тереза Тренчева и проф. д-р Христина Богова. Част от наградния фонд на форума – ценни издания – са дарени от директора на издателството „За буквите – О писменехъ“ доц. д-р Диана Стоянова, проф. д-р Яница Димитрова, гл. ас. д-р Светла Шапкалова, които лично презентираха участниците. Проф. д.п.н. Александра Куманова синтезира хода на дискусията по II конкурс на форума – дефиниране на

феномена „ЛЮБОВ“, стартирал от откритата ѝ академична беседа с д-р Николай Василев, огласила единствената класификация по този феномен – тази на Платон (N 5159). Участниците във форума ген.-майор Грудни Ангелов и гл. ас. Тервел Пулев приветстваха отличените определения, дадени по конкурса за дефиниране на феномена „ЛЮБОВ“. Залата замря в очакване на обобщението по дискусиата за определяне на този феномен.

Проф. д.п.н. Александра Куманова се обърна към покрития със слава Тервел Пулев – национална гордост на България, който е и университетски преподавател (гл. ас. д-р в Софийския университет „Св. Климент Охридски“) – с молба той да финализира дискусиата. Ето думите на Тервел Пулев, прорязали тишината в зала-та и запечатали се в съзнанието на присъстващите:

*„Един мъдрец казал: „Най-доброто лекарство за човека са
любовта и грижите“ ... Някой попитал: „Ами – ако не помага?“
Мъдрецът отговорил: „Увеличете дозата!“*

На електронните видеостени на форума и на стендовете в зала „Гържествена“ се появиха имената на участниците в конференцията – обобщение на действащите 14 месеца I-IX КРЪГЛИ МАСИ:

– КРЪГЛИ МАСИ I-II /доц. д-р Петър Велчев (БАН), д-р Николай Василев (УниБИТ);

– КРЪГЛА МАСА III /г-жа Марияна Максимова (Столична библиотека), доц. д-р Калин Стоев (УниБИТ);

– КРЪГЛА МАСА IV /гл. ас. д-р Владимир Манчев (СУ „Св. Климент Охридски“), гл. ас. д-р Надежда Томова (УниБИТ);

– КРЪГЛА МАСА V /ас. Таня Дерменджиева (НБКМ), гл. ас. д-р Събина Ефтимова (УниБИТ);

– КРЪГЛА МАСА VI /ас. Десислава Костадинова (Инст. за ист. изследвания при БАН), гл. ас. д-р Анна Лозева (УниБИТ);

– КРЪГЛА МАСА VII /проф. д-р Галина Панайотова (УниБИТ), гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова (УниБИТ);

– КРЪГЛА МАСА VIII /проф. д-р София Василева (УниБИТ), доц. д-р Никола Казански (БАН);

– КРЪГЛА МАСА IX /г-жа Стефка Илиева (НБИВ), проф. д.п.н. Александра Куманова (УниБИТ).

IV. Интеракция

Множество бяха връзките между интелектуалната част на форума и неговата безаналогова интродукция – Академичната интеракция „АЗБУЧНА МОЛИТВА ЗА БЪЛГАРСКАТА ХОРУГВА: КОРАБЪТ НА ДУХА НА БЪЛГАРИЯ“ – по сценарий и режисура на проф. Александра Куманова и д-р Николай Василев, която е посветена на информационния код на българската духовност, литература и книжовност (Сн. 2).

В епифанията е представен за първи път държавническият дух с Велика Бъл-

гария и хан Тервел – хан на Дунавска България. И хан Кубрат, и хан Тервел имат изключителни цивилизационни заслуги за България и Европа, което специално се изтъква от историка на Първата българска държава проф. Васил Златарски – действителен член на 19 чуждестранни академии на науката. Дипломната работа на проф. М. Куманов за акад. В. Златарски 1965, ръкоп.), дигитализирана в нашия университет (Licht, mehr (Licht, 2022)), е източникът, който е изучен в детайли, за да бъде създадена епифанията. Хан Кубрат помага на византийския император Ираклий в борбата му със Сасанидската империя. Европейските автори наричат хан Тервел „спасител на Европа“, защото с българската войска спира арабската инвазия на Стария континент и спасява Източната Римска империя от ислямизация. За въплъщаване на образите на ханове в академичната интеракция са поканени покритите със слава братя Кубрат (Сн. 3) и Тервел (Сн. 4) Пулеви – национална гордост за България. По време на форума на 23 май Кубрат Пулев – по регламента на Световната боксова асоциация – беше задължен да се намира в САЩ за подготовка за мача за защита на световната титла. И беше обнародван в залата видео и аудиозапис с гласа му – в образа на хан Кубрат. Генерал-майор доц. д-р Груди Ангелов – наш преподавател, който в годините е бил началник на Военна академия „Г. С. Раковски“, олицетвори великия ни прародител на нацията (Сн. 5)... Епифанията е под редакцията на о. Стефан Пашов, който олицетвори в нея Бог Отец. Музикалната ѝ редакция принадлежи на оперната дива Розалина Касабова (Софийска филхармония), която пресъздаде образа на Пресвета Богородица – Дева Мария Българска. От студентите в интеракцията бяха олицетворени: св. о. Иван Рилски (Ангел Георгиев); епископ Константин Преславски (Ивайло Кардашев); Георги С. Раковски (Цветомир Манасиев); разказвачи на времената: Габриела Кръстанова и Василена Христова. В образите на ангелското войнство бяха учениците (сестри и брат): Богдана Катърска (IX г клас – 35 СУ „Добри Войников“); Румен Катърски (VIII клас – Професионална гимназия „Д-р Стамен Григоров“); Никулина Катърска (III клас – 88 СУ „Димитър Попниколов“).

Образът на България в челото на Кораба на Духа ѝ изобрази Марияна Матова (библиотекар в НБКМ, ALUMNI на УниБИТ), Полина Петрова и Гергана Христова (IV курс БИНУЗ) (Сн. 6). В ораторията прозвучаха следните текстове: Св. Писание – Книги от Ветхия и Новия завет; „Азбучна молитва“ на епископ Константин Преславски (IX-X в.) – произведението е поетичната част от „Пролог за Христа...“, включена в началото на неговото „Учително евангелие“; Народно житие на Иван Рилски, „Житие на Иван Рилски“ от св. патриарх Евтимий Търновски; „Заветът на Св. преподобен Иван Рилски Чудотворец“; повествователния спев „Горски пътник“ от Георги С. Раковски; стихове на Шарл Бодлер (в превод на А. Куманова); мисли на Хун Цзичен, Жак Шамбон, Антоан дьо Сент-Екзюпери, Пиер Теяр дьо Шарден; откровения на авторите... В нея звучат фрагменти от следните музикални творби: българската народна песен, добила популярност в средата на XX в. в изпълнение на Стефка Съботинова (1930-2010), „Притури се планината“; симфонична поема „Месията“ на Кико Аргуело (Kiko Argüello, 1939-); арията „Nessun Dorma“ от операта „Турандот“ (1924) на Джакомо Пучини (1858-1924) в изпълнение наживо на примата на класическия вокал и виртуозна музикалното

инструментално изкуство Розалина Касабова (сопрано). Продължилият през целия 23 май 2025 г. форум със силата на висок граждански и академичен дух отразиха националните медии...

У. Дарения

Проф. А. Куманова обяви на форума две дарения, които тя направи по време на XXI Юбилейна Студентска научна конференция „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ (Дисциплинарно поле и интердисциплинарност на хуманитарното знание: хуманитарен подход)“ – „INFORMATION – HUMANISM – LOVE (Subject field and interdisciplinarity of the humanitarian knowledge: humanitarian approach)“.

Първото е поднесено от нея на Библиотечно-информационния център (БИЦ) на УниБИТ – на директора на БИЦ доц. д-р Елена Савова – ръкопис във вид на каталожни фиши на тр.: Куманова, А. Персонална биобиблиография : Учебник – модел на енциклопед. втор.-докум. хипертекст : практикум по общо библиографознание = Personal biobibliography : Manual – model of an encyclopaedic secondary-documental hypertext: practical course of general bibliography (с. 1-97 ; 1640-1675 ; 1676-1813): Александър Теодоров-Балан: Автобиобиблиогр. (1954); Дигитализация / Александра Куманова; Справ. апарат: Александра Куманова, Никола Казански, Десислава Костадинова; Науч. комент. / Александра Куманова; под ред. на Милен Куманов (2021) (с. 98-277); Милен Куманов : Биобиблиогр. / Александра Куманова (с. 278-417); Александра Куманова : Автобиобиблиогр. (с. 418-1639); Обща ред. Стоян Денчев – послесловие (с. 1814-1818) ; отг. ред. Диана Стоянова; науч. ред. Николай Василев – преамбюли (с. 102-106 ; 282-318 ; 422-433), дейкиси (с. 1837-1838); библиогр. ред.: Красимира Александрова – послесловие (с. 1819-1822) и др.; Рец.: Ирена Петева (с. 1827-1828), Никола Казански (с. 1829-1836). – София: За буквите – Описменехъ, 2024.– 1846 с.: с 21 портр., 5 сх. – (Факлоноски ; XXXVII). Други библиогр. ред.: Венцислав Велев, Ирина Линден – послесловие (1823-1826), Силвия Филипова, Десислава Костадинова, Илияна Камбурова, Марияна Максимова. Посв. на 1160-год. от Покръстването на българите в 864 г.; Посв. на славния 75-год. юбилей на УниБИТ; Посв. на светлата памет на Бълг. библиогр. инст. „Елин Пелин“ (1941-1963), възплътил под началото на проф. Тодор Боров истинния дух на библиогр. култура. ISBN 978-619-185-683-1E, ISBN 978-619-185-684-8, База на е-б-ки AUTOBIOBIBLIOGRAPHICA, BALANICA, BULGARICA, CLIO, GLORICA, UNIVERSALICA.

Публ.ив: НБКМ: <<https://digilib.nationallibrary.bg/books/2025/14/71067912.pdf>> ; Столична библиотека: <https://www.academia.edu/35942772/%D0%9F%D0%98%D0%A4_2_2017_net_pdf?email_work_card=viewpaper>; <<https://serdica.libsofia.bg/items/show/99638>> ; Библиотечно-информационен център на УниБИТ: <<http://www.sno.unibit.bg>><<http://sno.unibit.bg/e-lib.html>>

Второто дарение е направено от проф. А. Куманова на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ (НБКМ), поднесено на директора на НБКМ доц. д-р Калина Иванова – костюмите на българските ханове Кубрат и Тервел, създадени специално за епифанията „АЗБУЧНА МОЛИТВА ЗА БЪЛГАРСКАТА ХОРУГВА: КОРАБЪТ НА ДУХА НА БЪЛГАРИЯ“ хламиди, дарени на хановете

Кубрат и Тервел от византийските императори – по концепцията на проф. Васил Златарски, за декодирането на която съпругът ѝ проф. М. Куманов отдава години от живота си, а трудът му до днес продължава да е единственият историографски опус по история на Първата българска държава (Licht, mehr (Licht, 2022, с. 23-224). За създаването на тези костюми професор А. Куманова, както тя обясни на аудиторията (23.05.2025), е направила консултации с проф. А. Якобини (Antonio Iacobini) – специалист по Източната Римска империя от Латеранския университет „Ла Сапиенца“ (Sapienza Università di Roma), в който самата тя има специализация. Обърнала се е също и за експертиза от българска страна към специалиста по история на Римската империя доц. д-р Калин Стоев (УниБИТ). От значение е била и работата ѝ със скиците на исторически костюми от римската епоха на Леон Бакст (1866-1924) и изучаването от нея на артефакти от музеите на костюмите на Римската епоха в Рим, Истанбул, Анкара, Антакия, Хатай в процеса на многобройните ѝ пътувания по соларния култ – пътят на религиите – пътят на езиците – пътят на знанието (кристализирали в 41 тома на презентирания на XXI Юбилейна Студентска научна конференция „ИНФОРМАЦИЯ – ХУМАНИЗЪМ – ЛЮБОВ“ книги от Академичната серия „Факлоносци“). Беседите на проф. А. Куманова с богослова гл. ас. д-р Светла Шапкалова-Катърска и консултанта на СНО при УниБИТ по сравнителното изследване на религиите д-р Месуд Ахмади Афзади (Негово превъзходителство, културно аташе на Ислямска република Иран в България, ас. в Катедрата по сравнително религиознознание и мистицизъм на Ислямския университет Азад – Северен Техеран /Masood Ahmadi Afzadi (His Excellency Dr. Masood Ahmadi Afzadi. Cultural attaché of the Islamic Republic of Iran in Bulgaria, Asst. Prof. of the Department of Comparative Religions and Mysticism Islamic Azad University. North Tehran Branch, Dr. – PhD/) са съществени – както тя подчерта – за намирането на сценографските решения в епифанията. Д-р Ахмади предостави и старинния инструмент даф, който е съпровождал хановите Кубрат и Тервел в историческия им път към българските земи, озвучаващ в хода на академичната интеракция репликите на героите – нашите предци от рода Дуло. Докато концепцията за хламидата на хан Кубрат в епифанията „АЗБУЧНА МОЛИТВА ЗА БЪЛГАРСКАТА ХОРУГВА: КОРАБЪТ НА ДУХА НА БЪЛГАРИЯ“ няма протографи и в създаването ѝ проф. А. Куманова кани да участва и Кубрат Пулев (който намира много ценни автентични решения), за хламидата на хан Тервел са анализирани от проф. А. Куманова и фрески, и мозаечни композиции, и икони с образа на светеца, и картината „Тервел и Юстиниан Втори“ на художника Мирослав Йотов (1977-). Изработката на двете хламиди на хановите проф. А. Куманова поверява лично на Розалина Касабова, утвърден виртуоз и в създаването на сценични образи и костюми, като следи неизменно и за високото качество и автентичност на тъканите и използваните материали, които осигурява и обезпечава в близък диалог с майстора им. За сведение е важно да се знае, че появяващата се в края на епифанията хоругва е изработена лично от самата проф. А. Куманова, а всички останали облекла в живата сцена – както това става винаги с тези академични постановки на УниБИТ, създавани от нея и д-р Н. Василев за 24 май и 1 ноември и в предходните 20 години, са осъществени по рисунки на проф.

А. Куманова, изпълнени са в сценографските ателиета на българските театри или са закупени от нея (последното се отнася за облеклата на водещите, които задължително са от италианската запазена марка BALOSSA). И всички тези облекла са обезпечени и субсидирани от проф. А. Куманова и – след включването им в академичните интеракции на УниБИТ – се даряват от нея на участниците. Такъв е живият дух на жанра епифания: да явиш в един вълшебен миг паметта за предците като право на съвременниците да ги олицетворят.

THE POWER OF THE ACADEMIC SPIRIT

(XXI Jubilee Student Scientific Conference and exhibition of ULSIT with international participation *INFORMATION – HUMANISM – LOVE*)

Abstract: *The forum presents 4875 publications of students and doctoral students for Bulgaria, UK, Russia and Hungary for 2005-2025 realized in the framework of the Student Scientific Society at ULSIT and its Research Center for promotion of the student academic activity; 409 reports (NN 4964-5372); 39 scientists-reviewers from 23 countries assess the participations in the e-library ANTHOLOGICA – I competition and definition of the phenomenon LOVE – II competition. Emblemization of the forum – an Academic interaction. Alphabetic prayer of the Bulgarian gonfalon: the vessel of the spirit of Bulgaria – script and staging by Prof. Alexandra Kumanova and Dr. Nikolai Vasilev, dedicated to information code of the Bulgarian spirituality, literature and letters.*

Keywords: *XXI Jubilee Student Scientific Conference and exhibition of ULSIT with international participation INFORMATION – HUMANISM – LOVE – Day of the Open doors (23 May 2025), 20 volumes of Proceedings of the Student Scientific Society at ULSIT, 41 volumes of the serial Torchbearers, 33 e-libraries*

ANGEL GEORGIEV

UNIVERSITY OF LIBRARY STUDIES AND INFORMATION TECHNOLOGIES

119, TSARIGRADSKO SHOSE

SOFIA, BULGARIA

E-MAIL: A.GEORGIEV@UNIBIT.BG

Снимка 1: Пленарна сесия на XXI Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие – 23 май 2025 г.

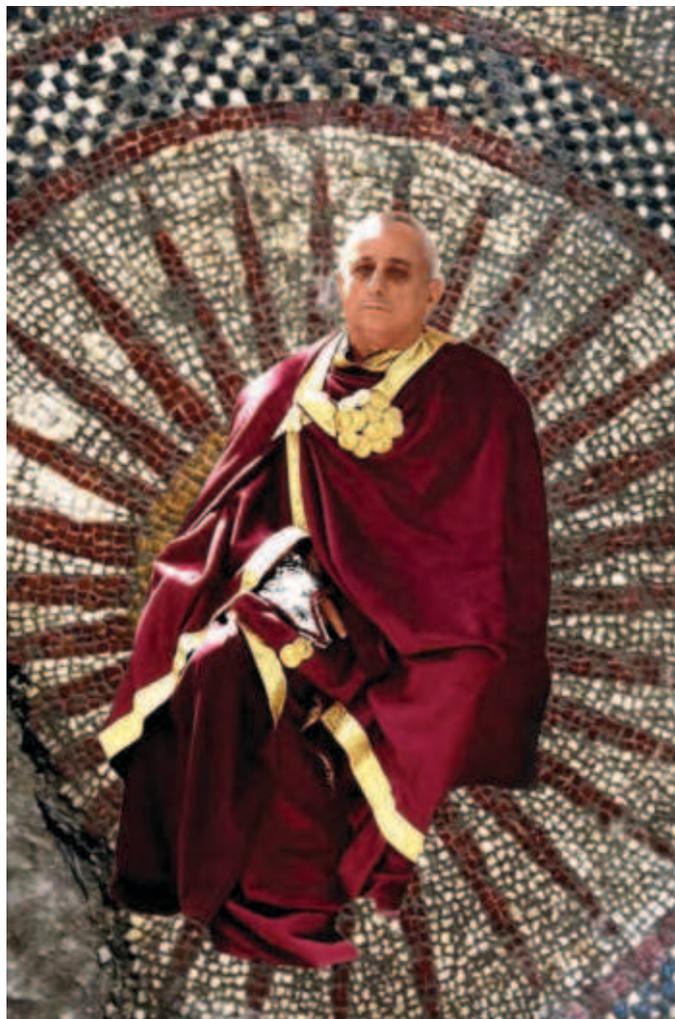
Снимка 2: Академичната епифания на СНО на УниБИТ „Азбучна молитва за българската хоругва: Корабът на Духа на България“

Снимка 3: Хан Кубрат – олицетворен от Кубрат Пулев
в „Азбучна молитва за българската хоругва:
Корабът на Духа на България“ – обнародван на 23 май 2025 г.

Снимка 4: Хан Тервел – олицетворен от Тервел Пулев
в „Азбучна молитва за българската хоругва:
Корабът на Духа на България“ – 23 май 2025 г.

Снимка 5: Хан Кубрат – олицетворен от генерал-майор Груди Ангелов в „Азбучна молитва за българската хоругва: Корабът на Духа на България“ – 23 май 2025 г.

Снимка 6: Олицетворение на образа на България
в челото на „Кораба на Духа й“

„Търговията в Османската империя (XVII – XIX век)“ – една изложба в разгара на лятото

ХРИСТИЯН АТАНАСОВ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Дори след целенасочено търсене трудно може да се намери по-престижна професия от търговската. В доиндустриалните общества, често доминирани от религиозния мироглед, нерядко се случва икономически активности да не се ползват с добро име. Лихварите, например, са едни от най-недолюбваните. Това не важи обаче за търговците. Те са обект на похвали в религиозни, независимо от конфесионалния им характер – християнски или ислямски, както и в светски текстове. А османските султани ги обсипват с привилегии. Владетелите често са съветвани да уважават търговците и да ги канят да развиват дейността си в държавата. Считало се е, че по този начин пазарите се изпълват със стоки, капитали и всички стават по-богати и благоденстващи.

През XVII – XIX в., бавно и постепенно, Османската империя се интегрира по-плътнo в световната икономика. Особено се разраства търговията с Централна Европа, в която се включват много активно православни поданици на султаните, в това число и значителен брой българи. Като цяло оборотът между Балканите и тази част на Стария континент е с положително салдо – т.е. оттук повече се изнася, отколкото се внася. Това дава стимул на местните земеделски производители, скотовъдци и занаятчии, да се опитат да произвеждат повече, за да отговорят на нарасналото търсене на суровини и изделия на международните пазари. Увеличава се и ролята на панаирите – един вид периодични и временни борси, където е възможно да се закупят големи количества стоки. Особено популярни стават тези в Узунджово, Сливен, Неврокоп (дн. Гоце Делчев). Оформят се и специализирани пазари на сол, зърнени храни, животни и прочее, което е ясно свидетелство за нарасналото вътрешно търсене, но и за международния търговски обмен.

През XIX в. значението на панаирите намалява. Започват да са необходими целогодишни пазарни средища, откъдето могат да се набавят суровини и артикули в значителен обем. Появяват се големи български търговски фирми, които откриват свои представителства във Виена и други европейски столици. Българските търговци и предприемачи стават щедри дарители. Те са дейни участници в борбите за независима църква, в изграждането на модерно образование и в различните политически течения.

От 22 юли 2025 г., в Централното фоайе на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, може да се разгледа изложба, посветена именно на тази тема. Нейното заглавие е „Търговията в Османската империя (XVII – XIX век)“. Експозицията е плод на съвместния труд на експерти от направление „Опазване на ръкописно-документално наследство“ и по-специално от отделите „Български исторически архив“, „Ръкописи и старопечатни книги“ и „Ориенталски сбирки“.

Изложбата включва представяне на разнообразни документи, които са обособени в общо 19 табла. Тук се включват заглавно, въвеждащо и още 17 табла със следните заглавия: „Търговията и законът“, „Вътрешната търговия – занаяти, стоки и пазари“, „Вътрешна търговия – какво, къде и на каква цена“, „Панаирите – средище за размяна на стоки и традиции“, „Външна търговия – международни търговски договори, консулства“, „Най-тежките търговци в международната търговия – бератли и митници“, „Световните търговски изложения – символ на индустриализация и икономическо развитие“, „Железните пътища в Европейска Турция“, „Кораби, пристанища, внос и износ на стоки“, „Търговията с Европа и Русия“, „Поглед на изток – търговията с Персия и Индия“, „Български търговски фамилии“, „Търговски сдружения“, „Търговия в мултикултурна среда“, „Образованието и търговията“, „Търговията и времето на „алафранга“, „Търговия и монетно обращение“.

Дори беглото изчитане на заглавията на таблата ясно показва оформилите се тематични групи. На първо време е представена правната рамка, в която се осъществява търговската активност през XIX в. Показани са страници от изданията през 1871 г. в Цариград, от Христо Арнаудов, сборник със заглавие: „Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя“.

Две табла са отделени на вътрешната търговия. Показана е фотография на пазарен площад в Битоля от XIX в. Също и една ляха (рапорт) от 21 февруари 1875 г. от административния съвет на каза Габрово до валията на Дунавския вилает, с която се определят таксите, които следва да се изискват в полза на хазната за стоките на седмичния пазар в града. Представени са и страници от търговски тефтер (30 септември 1855 г. – 24 май 1857 г.) на Христо и Никола Т. Пулиевци, съдържащи сведения за цени на стоки на Узунджовския панаир и закупени количества.

В детайл е показан и мащабът на външната търговия. Например, посредством арзухал (молба) от 1 юни 1793 г. на австрийския консул в Белград до великия везир, с който иска да бъде издадена заповед до валията в града за спазване на установения митнически режим за австрийските търговци. Или тезкере-и самие (височайше донесение; от втората половина на XIX в.) от великия везир до султана във връзка с промяната на митата, налагани върху вноса от Англия, Франция и Русия. Представени са и някои много ценни документи от типа „берат“, които дават привилегии на българи да търгуват на запад и изток. Например бератът (султански диплом; 15 – 24 март 1840 г.) от султан Абдул Меджид до търговеца Добри от Хаскьой, с който се потвърждава правото му да търгува в Европа, Персия и Индия. Или бератът (14 – 23 февруари 1859 г.), даващ същите възможности на Нестор Янков от Пловдив.

Особен интерес на любопитните биха представлявали и някои малко познати документи относно произведения в османска България артикули, които са били показани на международни изложения. Например, публикуваните сведения във вестник „Дунавска зора“, съдържащи списък на наградените изложители на земеделското изложение в Болград, от 20 ноември 1867 г. или мазбата (изложение) от административния съвет на каза Белоградчик до управителя на Видин във връзка

ка с изпращането на мостри от вълна и вълнени изделия от района на казата за изложението в Англия. Също и една шука (кратко изложение; 7 август 1875 г.) от чиновник в Русе до управителя на Силистра във връзка с освобождаването от мито на експонатите, предназначени за изложението във Филаделфия, САЩ. Или няколко сенеди (документи; 6 май 1866 г.) от занаятчийи, с които удостоверяват, че са получили от касите в Търново, Ловеч, Габрово и Трявна полагащите им се суми срещу предадените от тях, за изложението в Париж, различни видове обработена кожа, аба, вълнени чорапи и ръкавици, чували, кожени пояси за оръжие и др.

Разбира се, развитие на търговията без добре изградена инфраструктура би било много трудна задача и поради това са представени документи за железници и пристанища. Например, информация за железните пътища, публикувана във вестник „Дунав“ или план (2 януари 1875 г.), на френски и османотурски език, указващ обектите на гара Шейтанджик. Фотография на търговското пристанище в Русе по време на Руско–турската война (1877 – 1878 г.) и др.

Изложбата отделя доста внимание конкретно на участието на българи в търговския живот. Представени са фотографии на Никола Тодоров Пулиев (ок. 1810 – 1868 г.), Тодор Христов Пулиев (ок. 1837 – 1913 г.), Евлоги Георгиев (1819 – 1897 г.), Христо Георгиев (1824 – 1872 г.). Семейна снимка на Никола Анастасов Робев, със съпругата му Мария Робева и Пенелопа Робева-Илиева (1880 г.) и др. Държейки сметка за мултиетническият характер на Балканите от това време, са представени и документи за търговци от различен етнос – евреи, гърци, арменци.

Освен подобряване на материалното състояние на жителите, особено през XVIII – XIX в., търговията носи и промени в образованието и културата. Така например важно място в експозицията е отделено на търговски учебници, като този на Анастас Гранитски, на издадения през 1862 г. „Търговски писмовник“ на Костаки Попов и т.н. Фотографията на хаджи Николи Минчооглу (1826 – 1892 г.) и семейство Кюлюмови в европейски дрехи и с фесове пък е неопровержимо доказателство за различни културни влияния. Впрочем, такива се наблюдават и в бита, както се вижда например от писмото (11 / 23 октомври 1868 г.) от братя Паница до Христо Георгиев в Букурещ относно покупка на бял порцелан, пердета, посребрени ножове, огледала и други битови вещи за дома.

Въобще изложбата е ясно свидетелство за различните лица и проявления на търговията. Тя разкрива недвусмислено и огромното разнообразие на документалните свидетелства, които се съхраняват в направление „Опазване на ръкописно-документално наследство“. Те са различни по тип и език – старопечатни книги, вестници, тефтери, административни документи, фотографии на български и османотурски езици. Свидетелства на едно време на константна промяна и значителни разлики, на преплитане на ориенталско и европейско. И, разбира се, на стремежи за печалба и благополучие.

„Изкуственият интелект среща културното наследство“ – водеща тема на годишната среща на Конференцията на европейските национални библиотеки (CENL)

*БОЖИДАРА ИЛИЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА "Св.св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ"*

Директорът на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) доц. д-р Калина Иванова взе участие в годишната среща на Конференцията на европейските национални библиотеки (CENL), която се проведе в Единбург, Шотландия. Събитието събра директори и делегации от 33 държави, които споделиха опита си по темата на годишната среща за изкуствения интелект и културното наследство. Домакин на конференцията бе Амина Шаа, национален библиотекар и изпълнителен директор на Националната библиотека на Шотландия. По случай 100 годишнината от създаването на шотландската библиотека, директор Калина Иванова подари на директор Амина Шаа оригинална творба на художничката Костантина Колева «А, Б, В, Г» с пожелания институцията да продължава да съхранява и споделя със света богатата шотландска история и културно наследство. Дарът, изобразяващ първите четири букви от глаголицата, е дарение от художничката по случай 170 годишнината от създаването на първата славянска азбука, която се отбелязва през 2025 г. в България.

Годишната среща на Конференцията на европейските национални библиотеки (CENL) ръководеше Франк Шолц, генерален директор на Националната библиотека на Германия и председател на CENL, който приветства 14 нови директори на национални библиотеки, сред които и доц. д-р Иванова.

Сред специалните гости-говорители на конференцията бяха проф. Мелиса Тетрас с актуалната тема „Отстояване на библиотечните ценности в света на технологичната индустрия“, проф. Пол Гудинг „Изкуственият интелект в националните библиотеки: да мислим бързо и бавно“ и Ричард Овендън от Бодлианската библиотека в Оксфорд с обзорен доклад на тема „Изгарянето на книгите, тогава и сега: от глинени плочки до света на изкуствения интелект“.

Участници от 12 национални библиотеки – България, Естония, Нидерландия, Армения, Франция, Норвегия, Белгия, Литва, Люксембург, Украйна, Турция и Сърбия – представиха в сесията „Изкуственият интелект в действие: Гласове от националните библиотеки“ конкретни примери и предизвикателства, свързани с партньорството с частни организации за използване на технологии с изкуствен интелект, отговорното използване на изкуствения интелект в библиотеките, интегрирането му в изследователските процеси и услугите, предоставяни от националните библиотеки, ИИ и етиката, използването на изкуствения интелект като асистент при каталогизацията, библиотеката като доставчик на големи езикови

модели, отключването на книжовното наследство чрез изкуствения интелект и интегрирането на ИИ в работните процеси за законното депозиране. В рамките на сесията, доц. д-р Калина Иванова, директор на НБКМ, представи стратегическото партньорство, което библиотеката развива с Института INSAIT към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Представителят на Института за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии в София Емилиян Павлов, се включи с онлайн презентация и говори по-детайлно за това как чрез съвременни технологии по-автоматизирано да генерираме богати метаданни, което ще постави основата на следващата голяма крачка – семантичното търсене.

Обменът на опит между делегатите и последвалата работа в малки групи провокира размишления по въпроса как изкуственият интелект оформя библиотеките и как те на свой ред могат да го използват, за да обслужват общностите си по-ефективно и в отговор на очакванията им.

Делегатите имаха честта да разгледат и две изложби, експонирани в Националната библиотека на Шотландия – постоянната «Съкровища» с ценни старопечатни книги, писма, карти, периодика, архивни филмови кадри и аудио записи от богатия библиотечен фонд. Експозициите се актуализират през цялата година, което позволява на посетителите да се запознаят с различни аспекти от колекцията на библиотеката.

Участниците в Конференцията на европейските национални библиотеки (CENL)

Ексклузивно за участниците бе организирано разглеждане на най-новата изложба «Скъпа библиотеко» още преди официалното ѝ откриване. Това беше невероятен начин всички гости, заедно с шотландските домакини, да празнуват ценността на книгите и ролята на библиотеките в живота на хората. Изложба-

та е специална не само защото е посветена на 100 годишнината на Национална библиотека на Шотландия, а и защото е курирана в сътрудничество с читатели, приятели и партньори, тя е своеобразно «любовно писмо към шотландските библиотеки». Към посетителите се отправя покана да открият техните истории и да добавят своите собствени при разглеждане на изложбата.

Делегатите имаха възможност да посетят отделите по дигитализация и консервация на Националната библиотека на Шотландия, да обменят опит с колегите и да натрупат богати впечатления. Годишната среща на CENL в Единбург завърши с препотвърждаване на мисията на организацията да развива каузата на националните библиотеки в Европа, които работят по-добре заедно и постигат повече, отколкото може да направи всяка библиотека поотделно, особено в ерата на изкуствения интелект.

XXXV Национална конференция на ББИА: „Приемственост и модерност в библиотечното дело“

БОЯН АВРАМОВ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. Кирил и Методий“

На 19 и 20 юни 2025 г., в НБУ - София, се проведе XXXV-та Национална конференция на ББИА „Приемственост и модерност в библиотечното дело“. Официалното ѝ откриване бе отбелязано с приветствия от проф. Пламен Дойнов, ректор на НБУ, и доц. д-р Калина Иванова, председател на ББИА и директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. В своите изказвания те подчертаха ролята на библиотеките като пазители на знанието и културата, както и необходимостта им от адаптация към дигиталните технологии и съвременните обществени нужди. Проф. Дойнов подчерта, че „библиотеките не са само хранилища на книги, а активни участници в изграждането на информирано и творческо общество“. Доц. Иванова акцентира върху значението на приемствеността между традициите и иновациите, които оформят съвременните библиотеки.

Конференцията обхваща широк спектър от теми, отразяващи предизвикателствата и възможностите пред библиотечния сектор. Сред основните направления бяха:

- Развитие на професионални умения и компетентности на библиотекарите
- Насърчаване на грамотността и любовта към четенето сред младите
- Достъп до научни изследвания чрез отворена наука
- Ролята на библиотеките като центрове за учене през целия живот
- Опазване и дигитализация на книжовно-документалното наследство
- Управление на дигитални колекции и бази данни
- Интеграция на изкуствения интелект и нови технологии в библиотечните услуги

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е лидер в иновациите и изпъкна като водеща институция в конференцията, представяйки редица инициативи, които подчертават нейната ангажираност към дигиталния преход и опазването на културното наследство. Доц. д-р Калина Иванова, като ключов участник в откриването, подчерта ролята на Националната библиотека като двигател на иновациите в библиотечния сектор.

Един от акцентите на конференцията беше докладът „Тенденции в приложението на изкуствения интелект в библиотеките и обучението“, представен от д-р Ваян Аврамова, заместник-директор на НБКМ, в съавторство с гл. ас. д-р Елисавета Цветкова от Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ). Докладът разгледа как изкуственият интелект може да оптимизира библиотечните услуги като автоматизация на каталогизацията, персонализирано търсене на ресурси и подобряване на образователните процеси.

Друг значим принос към темата на конференцията за съвременните библиотеки стана докладът „Исландия – модел за иновативно представяне на културно

наследство чрез дигитални технологии“, представен от Боян Аврамов. Той запозна аудиторията с успешни практики за дигитализация, прилагани в Исландия, които могат да бъдат адаптирани в България за по-ефективно съхранение и популяризиране на културното наследство. В рамките на конференцията бе представен документалният филм „Исландия – действащ вулкан от култура“, режисиран от Боян Аврамов. Филмът, базиран на посещението на експерти от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в Исландия, показва как исландските библиотеки интегрират модерни технологии за представяне на културното наследство. Визуалният разказ вдъхнови присъстващите и демонстрира потенциала за международно сътрудничество и трансфер на знания в българския контекст.

Националната библиотека впечатли с редица проекти, насочени към общността и образованието. Инициативата „Обичаме книгите и четенето“, представена от Вяра Митева, в партньорство с ученици от Музикалното училище „Любомир Пипков“, показва как библиотеките могат да насърчават грамотността и любовта към четенето сред младите хора. Проектът включи интерактивни работилници и четения, които ангажираха учениците и ги мотивираха да участват активно в културния живот.

Друг иновативен проект – „Виртуален музей – Борис Христов“, представен от Светлана Петрова от отдел „Специални колекции“, интегрира музикалното наследство на легендарния оперен певец в дигитална среда. Този виртуален музей предоставя достъп до редки архиви, записи и документи, свързани с Борис Христов, и служи като образователен ресурс за широката публика.

Проектът „На гости за един час: Иновативни практики за презентирание на книжовно-документалното наследство“, представен от Божидара Илиева, предложи нов подход за популяризиране на архивите на библиотеката. Чрез интерактивни изложби и дигитални платформи проектът прави културното наследство по-достъпно и привлекателно за посетителите.

Д-р Мария Бранкова, ръководител на отдел „Специални колекции“, представи значението на картографската колекция на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ като ценен ресурс за научни изследвания и опазване на историческото наследство. Тя подчерта необходимостта от дигитализация на тези материали, за да бъдат достъпни за изследователи от цял свят.

Конференцията предостави платформа за професионален обмен чрез презентации на водещи международни компании като Clarivate, EBSCO, Coherent Digital, CEEOL и De Gruyter Brill. Тези компании демонстрираха най-новите си решения за управление на библиотечни ресурси, достъп до научна информация и дигитални платформи. Постерна сесия допълни програмата – даде възможност за споделяне на иновативни проекти и идеи от библиотекари и изследователи.

Ролята на библиотеките като динамични центрове за знание, култура и иновации категорично се затвърди от XXXV-та юбилейна Национална конференция на Българската библиотечно-информационна асоциация. Събитието подчерта необходимостта от баланс между традициите и модерните технологии, за да отговорят библиотеките на нуждите на съвременното общество. Активното участие на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и нейните експерти демон-

стрира лидерската ѝ позиция в българската библиотечна общност и ангажимента ѝ към дигиталната трансформация и опазването на културното наследство. Конференцията осветли предизвикателствата пред българските библиотеки и показва пътя напред – чрез иновации, сътрудничество и ангажираност към общността. Българските библиотеки продължават да бъдат мост между миналото и бъдещето, предоставяйки безценни ресурси за образование, наука и култура.

Снимка: (Архив на НБУ)

„Сърцето съхранява желанията, а умът – мечтите“ Шатобриан – синът на Бретан

ИВЕТА РАШЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св.св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Резюме: Статията е написана в научно-популярен стил и няма претенцията да бъде академична. Тя има за цел да запознае читателите на списание „Библиотека“ с живота и творчеството на един от най-великите писатели на Франция – Франсоа-Рене дьо Шатобриан. Съдържа изчерпателна информация за живота му и за някои от най-важните му произведения, които не са превеждани на български език. Може да бъде в полза на ученици, студенти, франкофони.

Ключови думи: Франсоа-Рене дьо Шатобриан, живот, творчество, Франция

Франсоа-Рене дьо Шатобриан е роден на 4 септември 1768 г., в Сен Мало, Франция. Той е късно дете на конта на Комбург Рене Огюст дьо Шатобриан и още на 18 годишна възраст остава без баща. Корените на рода му могат да бъдат проследени много назад – чак до IX в. Оттогава е запазен и девизът на поколението: „Моята кръв е напоила знамето на Франция“. През 1776 г., когато е само на 8 години, бъдещият политик и писател се заселва със семейството си в замъка Комбург, в Бретан, Франция. Именно животът там го възпитава и му дава онова, което му трябва, за да започне да пише.

Замъкът Комбург, Бретан, Франция

Снимка: Ивета Рашева

Баща му, задомил вече по-големите деца, възпитава Франсоа и сестра му Люсил, които са почти връстници, много строго, като на Люсил са спестени някои от методите за преодоляване на „детския страх“. Франсоа прекарва всяка вечер в огромната дневна на първия етаж, осветена само от пламъците на камината, в компанията на сестра си. Баща му държи те двамата да чуват стъпките и всички шумове в замъка в тъмното, но да не изпитват „слабост“. Затова и обикновено децата водят съкровени разговори, седнали едно до друго до камината. По-късно, за да спи, Франсоа отива в т.н. Кула на котката, която обитава съвсем сам. Там има стая с два малки прозореца, от които вижда през деня само късчета небе. Той трябва да стане смел и да закали духа си. Малкото момче живее повече в измисления си свят, отколкото в този на реалността и така се спасява от самотата... Всяка нощ той чува стъпки на човек с дървен крак (дух на негов прародител, загинал преди три столетия) и мяукането на котка, завива се през глава и се моли на Бог да го закриля. Век по-късно строителни работници, които ремонтират кулата, откриват почти мумифициран малък черен котарак в една от дупките между зидарията. Така кулата получава името си, но Франсоа вече не е жив.

Всичко ще бъде описано по-късно в 42 - та тома на „Спомени от отвъдното“, разказващи изцяло за годините, прекарани в Комбург. Факт е обаче, Франсоа не пише в замъка, а навън – в горите, където минават дните му (семейството притежава над 25 000 декара гори около замъка).

Кулата на котката – Комбург
Снимка: Ивета Рашева

Графика по произведението
„Спомени от отвъдното“ на Шатобриан,
архив на Фондация "Шатобриан", Комбург

Когато навършва 16 години, започва да пише стихове, поощряван силно от сестра си. Произведенията му определено са обвързани с течението романтизъм, силно меланхолични, с класическа рима. Две години след това напуска замъка и се връща там до смъртта си само три пъти за кратко. Става офицер и заминава за Америка, завръща се в родината, за да защитава Луи XVI, а в последствие прекарва 8 години в Лондон. Оженва се през 1792 г. за Селест дьо Ла Вин-Бюисон, но двамата нямат деца.

Същевременно, през 1794 г. брат му, който наследява замъка Комбург е гилотиниран като поддръжник на краля и имение то е разрушено и изоставено до момента, когато синът му Жан Баптист решава да го възстанови. Следващите наследници са дъщеря му Сибил и племенникът ѝ Джофри. Един от честите посетители на замъка и горите му през XIX в. е Гюстав Флобер, който живее сравнително наблизо.

Сорт жълто-оранжеви рози, които достигат до височина от 1,2 м. във Франция, носят името на Шатобриан. През 2009 г. точно те са избрани в Рим за най-красивите рози на годината и получават златен медал.

Франсоа-Рене дьо Шатобриан подкрепя идеалите на ултрароялистите и сътрудничи на *Консерватор*. През 1820 г. е един от пълномощниците на конгреса във Верона, който взема решение да се помогне на Испания и да се воюва срещу Англия. По-късно е назначен за министър на външните работи. След преврата от 1830 г., довел Юлската френска либерална монархия начело с Луи-Филип, Шатобриан се оттегля от политическия живот, като категорично отхвърля епохата, настъпила след Втората реставрация. „Роден съм аристократ, пазя онази любов към свободата, която принадлежи само на аристокрацията, чийто последен час удари...“ : споделя той.

Умира в Париж, на 4 юли 1848 г., на 80 години. По собствено желание е погребан в Сен Мало, Гран Бе, за да вижда от вечността океана.

Най-известните произведения на Франсоа-Рене дьо Шатобриан са: „Атала“ (1801), „Рене“ (1802), „Геният на християнството“ (1802), „Мъчениците“ (1809), „Пътуване от Париж за Йерусалим“ (1811) и , разбира се, томове „Спомени от отвъдното“ (започват да излизат след 1848).

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ разполага с томове на шест произведения на Шатобриан: „Геният на християнството“, „Атала“, „Рене“, „Последният Абенсераж“, „Мъчениците“, „Господин де Лурдин“.

Повестта „Атала“ (някои литературни критици я определят като роман), също като стиховете на Шатобриан, принадлежи към течението романтизъм. Сюжетът е сравнително беден, но при всички задължителни изключителни обстоятелства и изключителни герои, е подчинен на идеята, че християнството ще спаси света. Старият индианец Шактас е пленен от вражеско племе. Дъщерята на вождя-неприятел, Атала, го спасява и двамата влюбени успяват да избягат. Сред приключенията им е срещата с мисионера абат Обри, който приема да ги венчае, ако Шактас се покръсти. Но Атала, чиято майка я ражда трудно, е дала клетвата дъщеря ѝ да остане девствена до смъртта си. На нейния смъртен одър Шактас обещава да приеме християнската вяра. Всъщност индианските бит и нрави се защитават, но се подчертава идеята, че могат да бъдат очовечени, благодарение на „истинската“ религия, на католицизма. В това е дългът на католическите мисионери. По принцип това е и дългът на Франция – да просвещава в католическата вяра.

Както бе споменато по-горе, а също и както е видно от направеното резюме на повестта „Атала“, Франсоа-Рене дьо Шатобриан е изключително религиозен. Ето защо отива на поклонение на Божи гроб. Това пътуване оставя след себе си един от най-добрите в световната литература пътеписи за стигане до Светите земи. В „Пътепис от Париж до Йерусалим“ Шатобриан разказва за Гърция, Турция и Палестина и с това допринася за формирането на европейското възприятие за Ориента през XIX в., като съчетава наблюдение на реалността, интроспекция и романтична чувствителност. Авторът отдава голямо значение на руините и артефактите от миналото, използвайки ги, за да изрази меланхолията, суетата на човешкото величие и силата на времето. Творбата отразява романтичната му чувствителност. Пътешествието се развива в контекста на подновения интерес към Ориента,

Розите, които носят името на Шатобриан
Снимка: Ивета Рашева

Гробът на Шатобриан, Сен Мало, Гран Бе
Снимка: Ивета Рашева

особено след египетската експедиция, на интелектуалното и политическото съперничество между Франция и Англия.

„Спомени от отвъдното“ е монументално автобиографично произведение на Франсоа-Рене дьо Шатобриан, публикувано посмъртно през 1849-1850 г. Произведението проследява живота на автора: от детството му в Шато дьо Комбург до края на политическата и литературната му кариера. То е едновременно автобиография и разсъждение върху вечните въпроси на битието, в които Шатобриан поглежда назад към личния си път и значимите събития от неговото време. Разделено е на няколко части, проследяващи различните етапи от живота на автора:

1. Детство и младост: Шатобриан разказва за детството си в Замъка Комбург, образованието си, семейните си връзки, особено със сестра си Люсил, първите си романтични мечти. Описва преживяванията си в колежа, престоя си в Брест и заминаването си за Америка, болестите, изгнанието в Англия и др.

2. Политическа и литературна кариера: Визира подробно политическите си дейности, връзката си с Наполеон, ролята си в Реставрацията и визията си за обществото на неговото време. Разсъждава върху писателската си работа, основните произведения и мислите си за литературата.

3. Смърт и потомство: Краят на *Спомените* разглежда старостта на Шатобриан, неговия поглед към смъртта и литературното му наследство. Прави равностепенно на живота и епохата му, както от лична, така и от историческа гледна точка.

Шатобриан използва лиричен и меланхоличен стил, белязан от чувствителност и блян, за да предизвика своите спомени и размисли. Той разглежда теми като смъртта, самотата, меланхолията, природата и мястото на човека в историята. „Спомени от отвъдното“ е важно произведение на френския романтизъм, което е повлияло на много писатели и мислители. Счита се за съществено свидетелство за Франция от XIX в. Накратко, то е монументално произведение, което предлага уникална перспектива.

References:

1. CHATEAUBRIAND, F. *Memoires d'outre-tombe. Anthologie*. Paris: Librairie generale française, 2023. ISBN:978-2-253-16050-2
2. STOFFEL, R. *Combourg*. Combourg, 2023.
3. CHATEAUBRIAND, F. *Itinéraire de Paris à Jérusalem, récit de voyage*. Paris: Edition Galimard, 2005. ISBN:978-2-07-04156-8

"The heart keeps desires, and the mind - dreams"

Chateaubriand - the son of Brittany

Abstract: *The article is written in a popular science style and does not claim to be academic. It aims to introduce the readers of the magazine "Biblioteka" to the life and work of one of the greatest writers of France - François-René de Chateaubriand. It contains comprehensive information about his life and some of his most important works, which have not been translated into Bulgarian. It can be of benefit to schoolchildren, students, Francophones.*

Keywords: François-René de Chateaubriand, life, work, France

IVETA RASHEVA

SAINTS CYRIL AND METHODIUS NATIONAL LIBRARY

88 VASIL LEVSKI BLVD

SOFIA, BULGARIA

E-MAIL: ivkira_2001@yahoo.fr

Елисавета Консулова-Вазова – художничка на модерната епоха и културната промяна

МАРИЯ БРАНКОВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Резюме: Статията представя живота и творчеството на Елисавета Консулова-Вазова – първата у нас художничка с академично образование – и видна културна деятелка от началото на ХХ в. Проследява нейното художествено развитие, обществена ангажираност и принос за формирането на модерната национална портретна традиция. Специално внимание е отделено на нейната живопис (на портрета на Христина Морфова и Людмила Прокопова – културен документ със значителна художествена стойност.)

Ключови думи: Елисавета Консулова-Вазова, портрет, рисуване, модерност, култура, Национална библиотека

*„Аз виждам в твоите пламнали платна
на летен изгрев радостта безкрайна.*

*Аз чувам по пътеката незнайна
душа ти да крещи за светлина.*

...

*Но утрото, на светли багри сито
по-скъпо ми е – и души, които
живеят с блясък утринен до край.“*

Поетът Кирил Христов посвещава това стихотворение на Елисавета Консулова-Вазова. Нежното лирично послание акцентира върху мистичната светлина и енергия, които художничката влага в платната си. Кирил Христов визира нейното „пламнало платно“, символ на силата и енергията на творчеството ѝ.

През август, 2025 г. се навършват 60 години от кончината на Елисавета Консулова-Вазова (1881–1965) – една от първите професионални художнички в България и водеща фигура в културния и обществен живот на страната през първата половина на ХХ в. Нейното творчество, съчетаващо академичната традиция с модерни художествени търсения, оставя забележителен принос към националната живописна школа, а обществената ѝ дейност отразява настъпващите процеси на женска еманципация и културна трансформация в следосвободенска България.

Консулова-Вазова не само проправя път за присъствието на жените в изкуството, но и изгражда оригинален художествен стил, чрез който българският портретен жанр добива нови психологически и естетически измерения. В навечерието на тази годишнина нейният живот и дело заслужават нов прочит – не само като част от историята на българската живопис, но и като огледало на обществени, културни и идеологически процеси в българското модерно време.

Произход и ранна художествена подготовка

Елисавета Консулова е родена на 4 декември 1881 г. в Пловдив, в семейство с утвърдени възрожденски традиции. Баща ѝ Георги Консулов е търговец и революционер, свързан с кръга на Левски, и активен член на Тайния централен български комитет. Именно той пръв разпознава таланта на дъщеря си и я насърчава да се посвети на изкуството – избор, който в края на XIX в. е почти немислим за жена.

На 16-годишна възраст тя постъпва в Държавното рисувално училище в София (дн. Национална художествена академия), където учи при Ярослав Вешин. В мъжка среда Консулова-Вазова не само се утвърждава с изключителен талант и трудолюбие, но и се превръща в символ на промяната – първата жена, завършила специалност живопис, както и първата, допусната до изучаване на анатомия чрез рисуване на голо тяло от натура. Нейното настояване пред проф. Иван Мърквичка за равни условия в обучението е свидетелство за ранната ѝ борба срещу ограниченията пред жените в художественото образование.

Художничка в европейски контекст

След дипломирането си Елисавета Консулова-Вазова реализира мечтата си за специализация в чужбина. През първото десетилетие на XX в., вече съпруга на юриста Борис Вазов (най-малкият брат на Иван Вазов), тя заминава за Мюнхен, където специализира портретна живопис при проф. Хуго Книр. Пътуването с двете ѝ малки деца в Европа е не просто творчески етап, а културен подвиг – свидетелство за високата ѝ отдаденост на изкуството и за ранното формиране на европейската ѝ перспектива. По това време Консулова-Вазова създава редица портрети и композиции, в които се открояват както академичната техника, така и влиянието на импресионизма. Нейните флорални мотиви, експресивна светлина и пастелна цвятова гама я превръщат в разпознаваема фигура, наричана от критиците „майката на цветята“.

Художествена и обществена дейност в България

След завръщането си в България тя активно се включва в културния живот на столицата. През 1919 г. организира първата си самостоятелна изложба – също така първата изложба на жена художничка в страната. В творбите ѝ личи влияние от европейските модерни течения, съчетано с индивидуална интерпретация и психологическа дълбочина. Сред моделите ѝ се открояват изтъкнати представители на културния и политически елит – Иван Вазов, Кирил Христов, Стоян Михайловски, Добри Христов, както и множество артисти, музиканти и общественици.

Паралелно с живописата Консулова-Вазова развива активна публицистична и организационна дейност. Тя е сред основателите на дружеството „Родно изкуство“, главен редактор на списанията „Беседа“ и „Дом и свят“, авторка на художествени и критически текстове, насочени към популяризиране на българското

Елисавета Консулова-Вазова
(снимка от фонда на БИА на Националната библиотека)

и западноевропейското изкуство. Превежда, издава списания, участва в създаването на Кукления театър и е поканена в Клуба на българските писателки и международната организация UNIMA.

Портретистка на модерната българска култура

Портретното творчество на Консулова-Вазова е сред най-значимите ѝ постижения. Отличава се с психологическа проникновеност, изтънчен колорит и изразителна светлосенъчна моделировка. Консулова-Вазова създава както индивидуални, така и групови портрети, в които улавя не само външния облик, но и духа на времето. Нейният стил съчетава академичната дисциплина с чувствителност към модерното, като по този начин обогатява жанра на портрета с нови значения и функции – документални, естетически и социкултурни.

Сред знаковите ѝ произведения е „Портрет на Христина Морфова и Людмила Прокопова“ (1931), в който се съчетават живопис и музика, визуално и звуково изкуство, индивидуален характер и културна символика. Чрез този портрет художничката отдава почит на две водещи фигури от българската музикална сцена, като едновременно подчертава ролята на жените в културния живот на страната.

Днес оригиналът на „Портрет на Христина Морфова и Людмила Прокопова“ се съхранява в колекциите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (инв. № 3844, читалня № 10). Произведението е дарено и представлява не само

Портрет на Христина Морфова и Людмила Проконова
(автор: Елисавета Консулова-Вазова , 1931)

художествен артефакт с висока естетическа стойност, но и културна реликва, обвързана с паметта за две от най-ярките имена в българската музика. Наличието на това произведение в Националната библиотека разширява представата за библиотеките като пазители не само на книжовно, но и на визуално културно наследство.

Късен период и наследство

След 1944 г. Консулова-Вазова и семейството ѝ изпадат в немилост, страдат от репресии и лишения. Независимо от това, тя не прекратява творческата си дейност. Продължава да рисува до последните години от живота си, въпреки влошаващото се зрение. През 1961 г. е удостоена с орден „Кирил и Методий“ I степен. Умира на 29 август 1965 г. в София, обградена от своите близки.

Женски глас и културна приемственост

С личния си пример Консулова-Вазова изгражда нов образ на жената в изкуството – едновременно професионалист, майка, съпруга и обществена активистка. Този модел се предава и в следващото поколение – дъщеря ѝ Бинка Вазова също става художничка. В знак на почит, Бинка създава екслибрис в чест на своята майка, който днес се съхранява в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. В черно-бяла линогравюра е изобразена женска фигура с четка и палитра пред статив – графичен паметник, в който художествената и биографичната памет се сливат в символ на творческа приемственост. Колекцията на Националната библиотека притежава 18 екслибриса от Бинка Вазова.

Екслибрис на Елисавета Консулова-Вазова
(автор: Бинка Вазова, от фонда на отдел „Специални колекции“)

Днес, шест десетилетия след смъртта ѝ, личността и делото на Елисавета Консулова-Вазова придобиват ново значение в контекста на преосмислянето на женското присъствие в културната история на България. Елисавета Консулова-Вазова е не просто художничка – тя е символ на пробуждащия се женски глас в обществото, на синтеза между българската традиция и европейската модерност.

Литература

1. ВАЗОВА-НИКОЛОВА, Б., ЛАВРЕНОВ, Ц. *Елисавета Консулова Вазова*. София: Български художник, 1956.
2. ВАЗОВА, Б. *Елисавета Консулова-Вазова: Живот и творчество*. София: Издателство на Националната библиотека, 1990.
3. ИВАНОВА, М. Жените художнички в България през първата половина на ХХ век. В: *Сборник с доклади от конференция „Изкуство и общество“*, София, 2015, с. 45–62.
4. *Непознатата Елисавета Консулова-Вазова: Спомени, критика и публицистика*. Со-

фия: Национална художествена галерия, 2002.

5. НИКОЛОВ, Г. *Българска живопис в началото на XX век*. София: Академично издателство, 2002.

6. Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. *Колекция Елисавета Консулова-Вазова*. София, 2025. Архивни материали.

References:

1. VAZOVA-NIKOLOVA, B., LAVRENOV, Ts. *Elisaveta Konsulova Vazova*. Sofia: Balgarski hudozhnik, 1956.

2. VAZOVA, B. *Elisaveta Konsulova-Vazova: Zhivot i tvorchestvo*. Sofia: Izdatelstvo na Natsionalnata biblioteka, 1990.

3. IVANOVA, M. Zhenite hudozhnichki v Bulgaria prez parvata polovina na XX vek. V: *Sbornik s dokladi ot konferentsia „Izkustvo i obshtestvo“*, Sofia, 2015, s. 45–62.

4. Nepoznatata Elisaveta Konsulova-Vazova: Spomeni, kritika i publitsistika. Sofia: Natsionalna hudozhestvena galeria, 2002.

5. НИКОЛОВ, Г. *Balgarska zhivopis v nachaloto na XX vek*. Sofia: Akademichno izdatelstvo, 2002.

6. Natsionalna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. *Koleksia Elisaveta Konsulova-Vazova*. Sofia, 2025. Arhivni materialii.

ELISAVETA KONSULOVA-VAZOVA – ARTIST OF THE MODERN ERA AND CULTURAL CHANGE

Abstract: *The article presents the life and work of Elisaveta Konsulova-Vazova – the first artist in our country with an academic education – and a prominent cultural figure from the beginning of the 20th century. It traces her artistic development, public engagement and contribution to the formation of the modern national portrait tradition. Special attention is paid to her painting (the portrait of Hristina Morfova and Lyudmila Prokopova – a cultural document of significant artistic value.)*

Keywords: *Elisaveta Konsulova-Vazova, portrait, painting, modernity, culture, National Library*

MARIA BRANKOVA

SAINTS CYRIL AND METHODIUS NATIONAL LIBRARY

88, VASIL LEVSKI BLVD.

SOFIA, BULGARIA

E-MAIL: M_BRANKOVA@ABV.BG

Когато знанието е игра ...

БОЯНА МИНЧЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Резюме: Статията представя една рядка и ценна енциклопедия на гръцки език от началото на XIX в., от която са съхранени екземпляри от т. 3 и т. 4 в колекцията „Редки гръцки книги“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Изданието е гръцко-френски превод на популярната илюстрирана книга за деца на немския предприемач, юрист и педагог Фридрих Юстин Бертух – „*Bilderbuch für Kinder*“ и впечатлява с изящните си илюстрации, оцветени ръчно. Проследена е историята на появата на това издание и връзката му с българската учебна книга и учебно дело през Възраждането. Направен е преглед на наличните екземпляри и отделни томовете от него в библиотеките по света.

Ключови думи: Книга с картинки за деца, Бертух, Якоб Шмуцер, братя Капетанакис, редки гръцки книги, история на книгата, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Колекцията от старопечатни, редки и ценни издания на гръцки език към отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ включва 1693 регистрационни единици и е най-многобройната от всички чуждоезични колекции на отдела. Нейното съдържание е тясно свързано с развитието на българската култура и образование през Възраждането и дава картината на многообразните потребности и интереси на българските интелектуалци и просветни дейци.

Събудени от вековен сън, книгите разказват истории за влияния, преки връзки и заемки, останали в сянката на повтарящи се утвърдени проучвания и истини. Такъв е и настоящият „герой“ – детска илюстрирана енциклопедия:

Εἰκονολογία παιδική: περιέχουσα ἓνα τερπνὸν ἄθροισμα τετραπόδων, φυτῶν, ἀνθέων, καρπῶν, ὀρυκτῶν, ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων διδακτικῶν ἀντικειμένων, συλλεχθέντων ἐκ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἀντισχεδιασθέντων ἀπὸ τὰ κάλλιστα πρωτότυπα, εἰς τὰ ὅποια προσετέθησαν καὶ περιγραφαὶ συνοπτικαὶ, διδακτικαὶ καὶ ἀνάλογοι μὲ τὴν κατάληψιν τῶν παιδίων ἥτις συνετέθη γερμανιστὶ ὑπὸ Φραγκίσκου [sic] Ἰωάννου Βερτούχ. Μεθερμηνεύθη δὲ καὶ ἐξεδόθη εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον ὑπὸ ὧν ἀταδέλφων Μανουὴλ καὶ Κυριακοῦ Καλετανάκη. Ἐν Βιέννῃ: τυπ. Γρούνδ, Λεοπόλδος, 1810 - 1812.

vol. 3. 1811. [56], [55] f. : ill.

vol. 4. 1811. [49], [48] f. :ill.

Тази енциклопедия е превод на гръцки език на немското оригинално издание "Bilderbuch für Kinder". „Илюстрирана книжка за деца“ на Бертух излиза в периода 1790-1830 г. във Ваймар в 237 части. Илюстративният материал в нея е осъществен чрез 1185 медни плочи, върху които са гравирани около 6000 изображения на растения, животни, исторически и археологически обекти. Тя е двуезична – на немски и френски език. Замислена като книга за деца, енциклопедията дава възможност за

натрупване на познания за света, който ни заобикаля, чрез методите на занимателната игра. Книгата се радва на огромен успех. Още с първите ѝ томове се появяват двуезични и триезични преводи на други езици². Дванадесет от илюстрациите в нея са копирани и отпечатани като приложения към първото издание на „Рибния буквар“ на д-р Петър Берон, публикувано в Брашов през 1824 г.³

Природата и обектите в енциклопедията на Бертух не следват строга научна подредба, а са по-скоро еkleктично представени. Този подход поддържа любопитството на читателя, без да го отегчава с еднообразието на еднопосочната научна изчерпателност. Таблата с животни се редуват с изображения на риби, растения, птици, насекоми, археологически находки и съоръжения от Античността. Подобна пъстрота гарантира читателското внимание и подхранва жаждата за нови открития. Текстовете са кратки, написани на достъпен език и с висок информационен индекс, съставени така, че да допълнят визуалното възприятие с интересно и лесно за запомняне ново познание. Срещата с всеки том на енциклопедията се превръща в запомнящо се преживяване и гарантира удоволствието от пътешествие през различни епохи и части на света.

Преводът на гръцки език в изданието, което съдържа и френскоезична версия на текста, е дело на братята Мануил и Кириакоc Капетанакис. Двамата търговци живеят във Виена по времето на Бертух, където се занимават с преводи на немски учебници на новогръцки език. Чрез труда си те допринасят за разпространението на европейската философия и наука сред гръцката аудитория. По това време Виена е един от основните центрове на гръцката емиграция и културно-просветна дейност. През XVIII и XIX в. много гръцки учени, издатели и търговци са живели във Виена, която предоставя благоприятна среда за печат и разпространение на книги, особено тези, свързани с гръцкото Просвещение. С лични средства Капетанакис издават първите десет тома на „Εἰκονολογία παιδική“ между 1810 и 1812 г., заедно с Франц Леополд Грунд. За съжаление, продажбите на скъпоструващата енциклопедия започват да намаляват⁴. Дори рекламата в просветния гръцки вестник "Ερμής ο Λόγιος" („Хермес – Логосът“) от 15 декември 1812 г.⁵ не довежда до положителна промяна, въпреки аргументираните твърдения, че преводът е полезен не само за деца, но и за възрастни. Братята имат идея да доразвият съдържанието на последните два тома. За съжаление, техните намерения да добавят изображения от гръцката археология към съдържанието на Бертух, така и не се осъществяват. Нарастващите финансови затруднения довеждат до спирането на изданието след том 10.

В рекламата на своето издание преводачите с основание акцентират върху илюстрациите и техните художествени и естетически достойнства, обещавайки наслада за възприятията. Те са копирани от продукцията на ателието на Бертух, в което работи цяла плеяда от доказани майстори на четката и гравюрата, заедно с възпитаниците на основаната от него Княжеска свободна литературна и художествена школа във Ваймар. Някои от листовете с изображения носят името на Якоб Шмуцер – представител на известна фамилия австрийски художници и гравьори, изписано с букви от гръцката азбука. Илюстрациите са оцветени ръчно, а заглавията на таблата са на гръцки и на френски език. Отпечатани само от едната страна на листа, с номерация на съответните обекти – растения, животни, архитектурни и други елементи, те могат да се

ползват нарязани и подлепени върху картон като занимателна игра на карти, с която се опознава заобикалящия ни свят. Това е и вероятната причина твърде малко екземпляри да са запазени до наши дни. Номерацията позволява бърза връзка между изображенията и пояснителните текстове, свързани с тях. Съществуват сведения, че илюстрациите в гръцко-френския вариант на енциклопедията на Бертух дават образци за направата на бродерии⁶. В днешно време изящните творби от „Bilderbuch für Kinder“ се възпроизвеждат със съвременна техника върху текстил.⁷ (Фиг. 1-4)

Илюстрациите в книгите, предназначени за деца, подпомагат бързото и лесно усвояване на знания и нова информация. От тяхното качество и естетически достойнства зависи как те ще въздействат върху детската психика, съзнание и въображение. Първата илюстрирана книжка за деца, подготвена за целите на образователния процес е “Orbis Pictus” на чешкия педагог Ян Амос Коменски, издаден на латински език през 1658 г.⁸. Този подход прилагат и други педагози – автори на учебници за деца. Забележителен успех постига обаче енциклопедията на Бертух, независимо от факта, че илюстрациите в нея не следват никакъв систематичен или логичен порядък. Те са и своеобразен преход към стенните карти, които показват таксономия и класификация и подпомагат учебния процес⁹.

Двуезичният вариант на гръцкия превод на енциклопедията на Бертух дава възможност и за лесно и приятно усвояване на френски език, като подпомага надграждането на вече придобита начална езикова грамотност и обогатяването на лексикалните умения.

За българската история книгата на Капетанакис, както и другите варианти на енциклопедията на Бертух, също имат своето място и значение. Известно е, че първите поколения от интелектуалния елит на Българското възраждане получават своето начално образование в елино-гръцки училища, а по-късно в гръцки гимназии и лицеи. Изследванията показват, че тези възпитаници за посочения период са 160¹⁰. По един екземпляр от първия том на гръцкия превод е разпратен безплатно на държавните гръцки училища. Останалите томове се разпространяват чрез абонамент. Напълно логично е и нашите ученици и гимназисти да са се запознали със занимателната енциклопедия, а тя да е дала отражение върху техните възприятия и последваща работа като преподаватели и книгоиздатели. И днес, повече от 200 години след нейното отпечатване, тя отново отваря страници за нови читатели и предоставя нови следи и посоки за изследвания и любителски интереси.

Въз основа на справки в общодостъпните библиотечни каталози, списъкът на съхранените до наши дни екземпляри от гръкоезичния превод на енциклопедията на Бертух е следният:

1. Национална библиотека на Гърция – т. 1-10, по 2 екз. от т. 1, 4, 5 и 10 и 4 екз. от т. 3¹¹
2. Генадиевска библиотека – Атина, Гърция – пълен комплект от 10 тома, подвързани в 5 книжни тела¹²
3. В библиотеката на херцогиня Анна Амалия са регистрирани първите седем от десетте тома на енциклопедията¹³. Ценната творба се съхранява в сградата на Червения замък във Ваймар – мястото, където преди време се е помещавала

Княжеската свободна литературна и художествена школа на Бертух¹⁴.

4. Национална библиотека на Австралия – т. 8¹⁵

5. Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София, България – т. 3 и т. 4.

Изданието е каталогизирано от д-р Маньо Стоянов през 1978 г. под № 839¹⁶. Настоящето то носи сигнатура Rgr. 811.6, т. 3 и т. 4. Няма запазени сведения как и кога томове са постъпили във фондовете на Националната библиотека. На лист след заглавната страница, съхранен в т. 3, е запазена ръкописна бележка с молив: „Константинов, Свищов, 11.01.1905“, което позволява да определим, че книгата е постъпила в Националната библиотека след тази година.

Бележки

¹ BERTUCH, F., C. BERTUCH.; Bilderbuch für Kinder: enthaltend eine angenehme Sammlung von Thieren, Pflanzen, Früchten, Mineralien ... alle nach den besten Originalen gewählt, gestochen und mit einer ... den Verstandes-Kräften eines Kindes angemessenen Erklärung begleitet (Band 1) Weimar, 1801 (2. Aufl.) Seite 10. Онлайн ресурс. Достъпен на: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/bertuch1801bd1/0001/image_info [прегледан 2025-06-27]

² БЕРТУХ, Ф.Собрание любопытства достойных предметов для юношества и любителей естественной истории : Содержащее в себе вырезанные на меди и живо-разкрашенные изображения животных, растений, цветов, плодов, минералов, одежд разных народов, древностей, и других вещей из трех царств природы, из наук и художеств : С приложением краткаго описания. Санктпетербург : Ижд. книгопрод. И.Д. Герстенберга с тов., [1794]. Изданието е с текст на руски, немски и френски език.

³ МИНЧЕВА, Б. Неизвестни факти за илюстрациите в „Рибния буквар“. В: *Будители : обществото на знанието и хуманизмът на XXI век : сборник с доклади от XXII национална научна конференция с международно участие*, 1 ноември 2024 г. 39-51. Онлайн ресурс. София : О писменех., 2024. ISSN 2683-0094. Достъпен на: <https://buditeli.unibit.bg/lib/8-vyvedenie/225-b-mintcheva> [прегледан 2025-06-27]

⁴ WINDISCH, Katja. *Weimars bekanntestes Bilderbuch auf Griechisch*. Онлайн ресурс. 2022. Достъпен на: <https://blog.klassik-stiftung.de/weimars-bekanntestes-bilderbuch-auf-griechisch-1/> : [прегледан 2025-06-27]

⁵ ΕΡΜΗΣ Ο ΛΟΓΙΟΣ . Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=lgh&datum=18121215&seite=1&zoom=33> [прегледан 2025-06-27]

Вестникът, издаван на гръцки език във Виена, поддържа контактите и осигурява интелектуалния обмен между гръкоговорящите общности на територията на Османската империя и гръцката диаспора в Австрия.

⁶ POLYCHRONIADIS, H. *Greek Embroideries*. Athens : Benaki Museum, 1980. Информацията за връзката между книгата на Капетанакис и бродериите вж тук: Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://trc-leiden.nl/trc-needles/texts-films-customs-and-event/designs-and-design-books/bilderbuch-fur-kinder> [прегледан 2025-07-04]

⁷ ETSY - SHOP FOR HANDMADE, VINTAGE, CUSTOM, AND UNIQUE GIFTS. Онлайн ресурс. Достъпен на: https://www.etsy.com/au/market/f_j_bertuch [прегледан 2025-07-04]

⁸ COMENIUS, J. *Orbis sensualium pictus*, 1658 г. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://gallica.bnf>

[fr/ark:/12148/bpt6k317106b/f35.item](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5:1-63862-p0071-7) [прегледан 2025-06-27]

⁹ BUCCHI, M. Images of Science in the Classroom : Wallcharts and Science Education 1850-1920. In: *The British Journal for the History of Science*, vol. 31, № 2, Science and the Visual (Jun, 1998), p. 161-184. Онлайн ресурс. Достъпен на: https://www.jstor.org/stable/4027761?read_now=1&refreqid=excelsior%3A42cb087e96b466abdbb4af023aa1b61a&seq=24#page_scan_tab_contents& [прегледан 2025-06-27]

¹⁰ ВЛАДОВ, В. Гръцко-български просветни връзки и отношения (краят на XVIII първата половина на XIX век). В: *Балканите – език, история, култура : Международна научна конференция*, 13-15 април 2007 г., Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. 2008, т. 1, бр. 1. с. 115-142. ISSN: 1314-4065

¹¹ NATIONAL LIBRARY OF GREECE (Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος). Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://catalogue.nlg.gr>

¹² AMERICAN SCHOOL OF CLASSICAL STUDIES AT ATHENS. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://www.ascsa.edu.gr/researchers/ambrosia-union-catalogue-of-libraries>

¹³ HERZOGIN ANNA AMALIA BIBLIOTHEK. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://portal.haab.klassik-stiftung.de/>

¹⁴ WEIMAR PRINCELY FREE DRAWING SCHOOL. Онлайн ресурс. Достъпен на: https://en.wikipedia.org/wiki/Weimar_Princely_Free_Drawing_School

¹⁵ NATIONAL LIBRARY OF AUSTRALIA. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://catalogue.nla.gov.au/catalog/1830177>

¹⁶ СТОЯНОВ, М. *Стари гръцки книги в България* : [Библиогр.]. София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1978. 476 с.

Литература

ВЛАДОВ, В. Гръцко-български просветни връзки и отношения (краят на XVIII първата половина на XIX век). В: *Балканите – език, история, култура : Международна научна конференция*, 13-15 април 2007 г., Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. 2008, т. 1, бр. 1. с. 115-142. ISSN: 1314-4065

МИНЧЕВА, Б. Неизвестни факти за илюстрациите в „Рибния буквар“. В: *Будители : обществото на знанието и хуманизмът на XXI век : сборник с доклади от XXII национална научна конференция с международно участие*, 1 ноември 2024 г. 39-51. Онлайн ресурс. София : О писменех., 2024. ISSN 2683-0094. Достъпен на: <https://buditeli.unibit.bg/lib/8-vyvedenie/225-b-mintcheva> [прегледан 2025-06-27]

СТОЯНОВ, М. *Стари гръцки книги в България* : [Библиогр.]. София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1978. 476 с.

BUCCHI, M. Images of Science in the Classroom : Wallcharts and Science Education 1850-1920. In: *The British Journal for the History of Science*, vol. 31, № 2, Science and the Visual (Jun, 1998), p. 161-184. Онлайн ресурс. Достъпен на: https://www.jstor.org/stable/4027761?read_now=1&refreqid=excelsior%3A42cb087e96b466abdbb4af023aa1b61a&seq=24#page_scan_tab_contents& [прегледан 2025-06-27]

WINDISCH, Katja. *Weimars bekanntestes Bilderbuch auf Griechisch*. Онлайн ресурс. 2022. Достъпен на: <https://blog.klassik-stiftung.de/weimars-bekanntestes-bilderbuch-auf-griechisch-1/> : [прегледан 2025-06-27]

References

- VLADOV, V. Gratsko-balgarski prosvetni vrazki i otnoshenia (krayat na HVIII parvata polovina na HIIH vek). V: *Balkanite – ezik, istoria, kultura : Mezhdunarodna nauchna konferentsia*, 13-15 april 2007 g., Velikotarnovski universitet "Sv. sv. Kiril i Metodiy". 2008, t. 1, br. 1. s. 115-142. ISSN: 1314-4065
- MINCHEVA, B. Neizvestni fakti za ilyustratsiite v „Ribnia bukvar“. V: *Buditeli : obshtestvoto na znaniето i humanizmat na XXI vek : sbornik s dokladi ot XXII natsionalna nauchna konferentsia s mezhdunarodno uchastie*, 1 noemvri 2024 g. 39-51. Online. Sofia : O pismeneh., 2024. ISSN 2683-0094. Available: <https://buditeli.unibit.bg/lib/8-vyvedenie/225-b-mintcheva> [last seen 2025-06-27]
- STOYANOV, M. *Stari gratski knigi v Bulgaria* : [Bibliogr.]. Sofia : Nar. bibl. Kiril i Metodiy, 1978. 476 s.
- BUCCHI, M. Images of Science in the Classroom : Wallcharts and Science Education 1850-1920. In: *The British Journal for the History of Science*, vol. 31, № 2, Science and the Visual (Jun, 1998), p. 161-184. Online. Available at: https://www.jstor.org/stable/4027761?readnow=1&refreqid=excelsior%3A42cb087e96b466abdbb4af023aa1b61a&seq=24#page_scan_tab_contents& [last seen 2025-06-27]
- WINDISCH, Katja. Weimars bekanntestes Bilderbuch auf *Griechisch*. Online. 2022. Available at: <https://blog.klassik-stiftung.de/weimars-bekanntestes-bilderbuch-auf-griechisch-1/> : [last seen 2025-06-27]

Golden spring: When knowledge is a game

Abstract: *The article presents a rare and valuable encyclopaedia in Greek from the early 19th century, of which copies from vol. 3 and vol.4 are part of the Rare Greek Books Collection of the St St Cyril and Methodius National Library. The edition is a Greek-French translation of the popular illustrated book for children by the German entrepreneur, lawyer and educator Friedrich Justin Bertuch – „Bilderbuch für Kinder“ and impresses with its exquisite hand-coloured illustrations. The history of the appearance of this edition and its relation to the Bulgarian schoolbook and educational practice during the Bulgarian Revival is traced there. An overview of the available copies and single volumes in libraries around the world is given.*

Keywords: *Bilderbuch für Kinder, Bertuch, Jacob Schmutzer, Kapetanakis, brothers, Rare Greek Books, History of the book, St St Cyril and Methodius National library*

BOYANA MINCHEVA
SAINTS CYRIL AND METHODIUS NATIONAL LIBRARY
88 VASIL LEVSKI BLVD, SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: B.MINCHEVA@NATIONALLIBRARY.BG

Фиг. 1. Ценни речни риби: Белуга, есетра, костур и сом.

Фиг. 2. Багрилни растения: Виха Орлеана (анато), шафран

Фиг. 3. Старини: Египетски мумии

Фиг. 4. Старини: Обсадни машини от Античността

Коледно желание (разказ)

*Християн Ташев
УниБИТ – София*

Не знам от къде да започна...

Никога не съм харесвал Коледа. „Много шум за нищо“, както се изразяват мнозина чичоскруджовци. Такъв бях и аз – един същински чичо Скрудж, макар и чирак в работилницата за играчки на господин Огнянов. Не си мислете, че съм работил в сектора за производство на играчки. Там нямаше шанс да стъпя. Заработвах в цеха за опаковане и сортиране. Не понасях тази работа. Играчки се търкаляха по всевъзможни места. Станеше ли декември месец, работата се утраояваше. Нормативът ставаше по-стегнат, а нервите ми – по-опънати.

С колегите от сектора по сортиране се събирахме през уикендите и палехме голям огън, в който горяхме бракуваните през седмицата играчки. Не се гордея с онзи период от живота си. Период на пиянство, разпътство и пълна безцеремонност. Огнянов ни надуши и ни отстрани от длъжност: „Недопустимо е във фабрика, чиято мисия е опазване на Коледния дух, да се извършват такива демонични ритуали!“. За Огнянов всяка играчка носеше дух в себе си. Пълен инфантил!

Живеех сам – „в една мансарда, точно под звездите“, както се пееше в стара песен. Обичах българската музика и още я обичам, но я слушам все по-рядко. Всяка вечер се прибирах пребит от работа – единствено музиката ме възстановяваше след дългия ден. Редовно ми правеха компания едни много симпатични хлебарки, но понякога имах чувството, че реално аз им правя компания. Не бях просто сам. Бях самотен. Нощта, в която ме освободиха от длъжност, бе обезпокоително тиха. „Булевардът с лиричния ритъм“ не шумеше онази нощ. Погледнах календара, дори не бях забелязал, че беше двадесет и трети декември. След два дни щях да остаря с още една година. Да, роден съм на Коледа.

По радиото се въртеше само коледна музика, какво да се прави? По-добре коледна музика, отколкото гробна тишина. От студентските си години знам, че в самотата си човек не бива да остава сам в тишината на своя провал. Тогава изплуват най-дълбоките натрапчиви мисли, които превземат умовете ни. Много пъти едва съм се разминавал да полетя надолу... Имах тежък живот...

Израснах в сиропиталище. Никое семейство не искаше да ме осинови: бил съм неподходящ, „не е това, което търсим“... Кученце ли си търсеха или искаха да направят добро? Явно според такива шанс за щастливо детство имат само деца, които са здрави, красиви и добрички – „за да носи радост вкъщи“. Как можехме да бъдем такива? Затворени в две големи стаи – момичета и момчета, с режим на излизането навън и режим на хранене. Не можеше в единайсет вечерта да отидеш до трапезарията и да си намажеш филия с лютеница, ако си гладен. През осемдесетте цялата система беше различна. Позволявах си и да ни бият – ако някой настинеше, му се караха, че хаби лекарствата, които държавата осигурява; когато някой се бавеше с яденето или беше държал по-висок тон на надзирателката – бой. Не си празнувахме дори рождените дни. Единствено получавяхме двойна порция де-

серт само защото леля Минка – готвачката, ни обичаше, но десертът винаги беше един и същ – подсладен крем нишесте. А Коледите... Коледите бяха забранени. Директорката беше еврейка и за Коледа не можеше да става и дума. Годините си минаваха и растяхме в омраза, лишени от обич. Когато ни извеждаха на разходка, хората ни гледаха странно – в погледа им виждах една злоба, една безчувственост. И аз се озлобих към света и загубих всяка надежда за живот...

Оставих радиото да шуми. Бобът в консерва, който топлих на газовия котлон, тъкмо завря. Беше последната консерва, а и газта свърши. Нямаше магазини да купя храна – явно и тази Коледа щях да прекарам гладен и изстинал. Дори аз, мисля, не го заслужавах.

24.12.2003 г. Явно бях задрямал на масата без да се усетя. Събудих се към 11:00 ч. Бобът беше недояден. В консервата вече бяха влезли хлебарките да се гощават. И сега какво? Без работа, без семейство, без приятели. Викнах колегите от бившата служба да излезем на по бира. Но лицемерните колегиални отношения, които показвахме, вече ставаха отровни – наистина нямах приятели. Прибрах се и започнах да плача. Осъзнах как се беше стекъл животът ми и накъде би продължил, ако не се променя. Вече бях уволнен от работа дисциплинарно, което нямаше да се отрази добре на автобиографията ми. Не ми остана нищо освен надеждата. За пръв път от 24 години реших да отпразнувам Коледа и да си пожелаем нещо, макар и да знаех, че няма да се сбъдне, оставах с надеждата. Пожелах си семейство – семейство за Коледа...

Вечерта на Бъдни вечер реших да се разходя из центъра на София. В далечината видях светлини и чух вълшебна мелодия. Продължих напред – музиката се засилваше. Тогава нещо се случи. Чудната коледна музика, която идваше от огромния коледен панаир, ме прониза в сърцето. Нещо се разчупи в мен и целият потръпнах – настръхнах. Изведнъж целият ми поглед се промени. Видях света с други очи. Изобщо не бях прав, когато твърдах, че по нищо не личи да е Бъдни вечер. Беше пълно с народ. Музиканти наживо изпълняваха коледни песни. Замириса на понички, на шоколад и мандарини. Не бях усещал този аромат откакто бях дете, когато с децата от дома се редяхме на опашка в магазина за някоя мандарина за Нова Година. Сълзи потекоха от очите ми в онзи час на онзи площад; сълзи, които задържах с години. Щастието, добротата и духът, които се носеха в атмосферата; усмивките на хората и децата – изобщо не бяха фалшиви и безлични – бяха изпълнени с желание за живот. Желание, което не изпитах двадесет и четири години.

На сцената, зад изпълнителите, видях позната фигура, облечена в костюм на Дядо Коледа. Седеше на голям плюшено-дървен стол. Погледна ме в очите – беше господин Огнянов. Не можете да си представите каква радост беше да го видя. Махна ми да се кача при него. Стисна ми ръката, пожела ми „Весела Коледа!“; подаде ми кутия с подарък от чувала и ми прошепна: „Понеделник в девет, в работилницата!“ А за утрешния ден бях поканен на обяд със семейството му.

На обяда се запознах с дъщерята на Огнянов – Христина. Момиче на моята възраст – 25 години. С течение на обстоятелствата започнахме да излизаме с нея редовно. Харесахме се. Баща ѝ нямаше нищо против нашата връзка. Този благ чо-

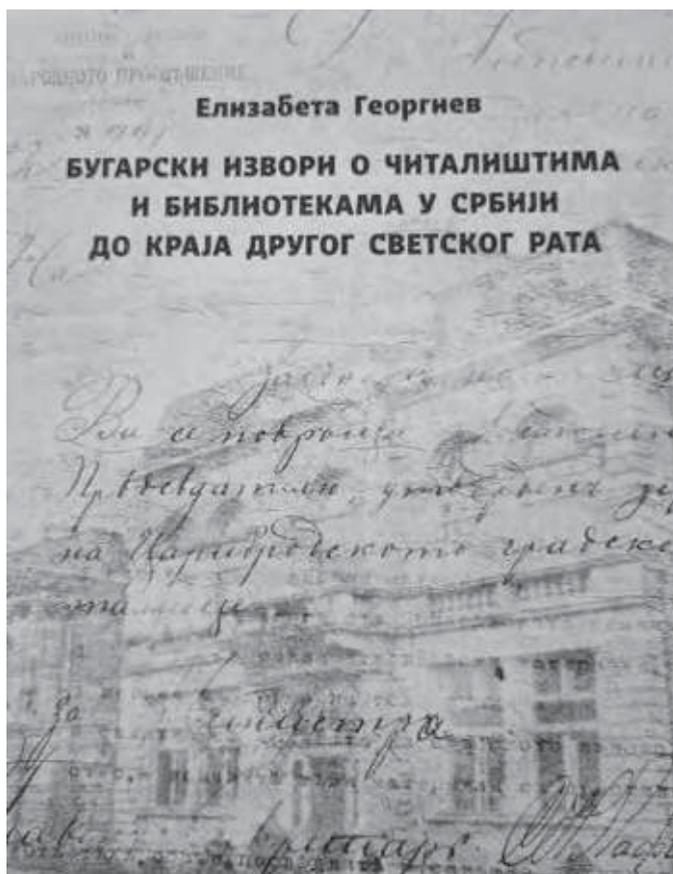
век искаше само най-доброто за всички ни. Не мина много – с Хриси се сгодихме. А сватбата ни беше на 25 ноември – Денят на благодарността. Месец по-късно на света се появи и Ади.

Утре ще е моята четиридесет и четвърта Коледа. Ади ще стане на 18, а догодина – абитуриентка. Щастливо отгледано дете. Моето коледно желание се беше сбъднало – нещо, за което съм благодарен вече осемнадесет години. Отдавна вече заряха стария си начин на живот – алкохола, хазарта, разпътството – вече издържам семейство. В службата намерих нови приятели, а благодарение на тъста си се издигнах на високи позиции в бизнеса с играчки... Играчки – тези прекрасни предмети, всяка носеща свой дух, своя топлина, която ще успокои всяко дете, когато е самотно, когато е тъжно, когато чувства студ.

Тихо е. Небето – украсено с безброй звезди. Земята – застлана с бяла пелена. Всички сме се събрали на онзи площад, на който преди 19 години си върнах волята за живот. На онзи площад, на който казахме заветното „да“. На онзи площад, на който разбрах какво е Коледа. Коледа е вяра. Коледа е надежда. Коледа е любов.

Рецензия на монографията „Български извори за читалищата и библиотеките в Сърбия до края на Втората световна война“ от Елизабета Георгиев

КРАСИМИРА АЛЕКСАНДРОВА
УНИБИТ – София

Снимка: Елизабета Георгиев

Монографията на д-р Елизабета Георгиев „Български извори за читалищата и библиотеките в Сърбия до края на Втората световна война“ е своеобразна обобщена картина, която анализира етапи и факти от зората на историческото развитие на библиотеките до средата на ХХ в. Авторката предлага на вниманието на научната общност модерен прочит за историята, сръбските читалища и библиотеки, като

ясно откроява значимостта на ролята и влиянието им в обществените процеси.

Изследването на натрупания опит и анализирането на явленията, наред с аргументирането на парадигмите, предизвикващи техните прояви, са коректив за научната област, с която е ангажирана Елизабета Георгиев. Като възприема философския подход, че бъдещето се проектира като резултат от надграждане върху миналото, емпиричният материал – обект на монографията – е изведен и систематизиран на основата на дейността и спецификите на читалищата и библиотеките в Сърбия. Още в уводната част тя дава сериозна заявка за задълбочен изследователски подход със сравнителния исторически анализ на културните взаимоотношения между България и Сърбия. И както отбелязва в началото на своя монографичен труд: „*Два съседни народа, българският и сръбският, са споделяли в историята съдбата на Балканите, стратегически кръстопът на миграцията на хората и зона на интерес за великите сили*“, именно това кръстопътно място в голяма степен предопределя сходствата в развитието на националните им култури. (Като прави уговорката, че обект на изследователските ѝ интереси са българо-сръбските отношения, но само от гледната точка на културата и в частност на библиотечното дело).

Времевият диапазон на изследването обхваща периода от средата на XIX в. до края на Втората световна война, като за отправна точка ѝ служи появата и развитието на читалищата в България. Феноменът на българските читалища има много специфики, които го правят уникално явление. Близостта в развитието на културните процеси през XIX в. между България и Сърбия е предпоставка за изграждане на пространства за развитие на националната им култура и литература.

Предметът на монографичното изложение е фокусиран върху историята на сръбските библиотеки. *Методиката* на изследването е насочена към проучване и анализ на архивни, печатни и други материали за историята на сръбските библиотеки. Емпиричното изследване на авторката се позовава на документи, проучени de visu от фондовете на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив, на Държавна агенция „Архиви“ (ДАА), както и на Народна библиотека „Детко Петров“ гр. Димитровград. В контекста на поставените цели професионалните области са разграничени от идеологическите наслойки, като стремежът е да се обогатят знанията и опита за две съседски култури в областта на библиотечното дело.

Образователният и професионален бекграунд на Елизабета Георгиев ми дава основание за дълбок респект към задълбочените ѝ познания по темата. Тя последователно и оригинално развива третираната от нея комплексна изследователска цел, изграждайки цялостен текст от пет взаимосвързани части, които представляват специфична система от профили:

- *Социално-политически, икономически и културни връзки на Сърбия и България от средата на XIX в. до края на Втората световна война.*
- *Читалищата като функция за съхраняването на националната идентичност*
- *Библиотеките – огледало на сръбско-българските отношения във война и мир.*

- *Български извори за сръбските читалища и библиотеки през Втората световна война*
- *Библиотечна историография за сръбско-българските отношения*

В първата част са изследвани политическите и икономическите отношения между Сърбия и България за близо 100 годишен период от време. Детайлно, аналитично и в хронологичен порядък са проследени културните връзки между двата народа.

Предметът на изложението във **втората част** е обзор на функциите и социалната роля на читалищата както в България, така и в Сърбия за времето до края на Втората световна война. Проследено е развитието на системата от читалища, като се започва от първите създадени в България в Шумен, Лом и Свищов и съответно първите сръбски читалища в Сомбор, Кикинда и Нови Сад. Любопитен детайл е, че само за 21 години (в периода 1859-1880 г.) са основани и обновени 69 читалища в Сърбия. Ценен изследователски принос е проучването на български източници за седем сръбски читалища – Пирот, Ниш, Цариброд, Враня, Зайчар, Неготин и Белград. **В третата глава** е проследена историята на Националната библиотека на Сърбия. Драматична е съдбата ѝ при бомбардировките по време на Първата световна война, когато през август 1914 г. са унищожени част от нейните фондове. На следващата година драмата продължава, когато в София пристига влакова композиция с конфискувани сръбски книги в края на декември 1915 г. Един от фундаменталните приноси на настоящата монография е свързан с популяризиране на ролята на Стилиян Чилингиров при спасяването на книгите на Сръбската национална библиотека. **В четвъртата част** авторката насочва вниманието си върху изследване на български извори, свързани със сръбските читалища и библиотеки в Цариброд и Пирот през Втората световна война: *„Сложността на изучаването на историята на тези институции (читалищата) е особено изразена, ако изследването е обусловено от взаимното влияние на две съседни култури, каквото е примерът със сръбско-българските отношения в областта на читалищата и библиотеките“*. С това въведение Елизабета Георгиев започва последната **пета глава** на монографията си *„Библиотечната историография за сръбско-българските отношения“*. Тя прави извода, че са малко сръбските източници, в които има данни за сръбско-българските библиотечни отношения. Не така стои въпросът с българските източници, които според автора предоставят информация, която не е известна на сръбската библиотечна общност, и която допринася много за изясняване и допълване на „белите полета“ в историята на сръбски библиотеки и читалища.

Заклучението е сполучлив синтез на изследвания емпиричен материал. Безспорен е приносният характер на монографичния труд *„Български извори за читалищата и библиотеките в Сърбия до края на Втората световна война“*. Богатият изворов материал, който Елизабета Георгиев е ползвала, е впечатляващо изчерпателен по отношение на постигането на изследователските ѝ задачи – наред с архивите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, на *Държавна агенция „Архиви“* и на Народна библиотека „Детко Петров“ гр. Димитровград, тя

е проучила още 63 традиционни и 35 електронни източника.

Читалището, като структура и организация, преминава през различни исторически периоди, преживява сериозни превратности, но запазва автентичния си характер. Създадено при липса на държавност и национална независимост, то неслучайно се определя от изследователите като културен феномен. Българският и сръбският народ столетия наред съграждат и ревниво пазят трите храма на своя дух – църква, училище и читалище. Първите два духовни храма не учудват света, но третият толкова го изумява. Съградено като храм на духа, то и до днес си остава такъв, защото съхранява традициите, бита и обичаите ни. Читалището е център за духовно развитие, който създава условия за възпитание на поколенията в любов към знанието и културата, в етническа толерантност и уважение към човешките ценности.

През щрихите на тази монография ни гледа един съвременен прочит за историята на читалищното дело в две съседни държави, прецизно разработен от изследователя и учения д-р Елизабета Георгиев.

От разказ по картинка до формиране на страстен читател

Рецензия на книгата „Визуалната литературна творба
в детската градина и началното училище“

Любомира Парижкова
УниБИТ

Книгата „Визуалната литературна творба в детската градина и началното училище“⁴¹ с автори М. Терзиева, Е. Чернева, Г. Аврамова-Тодорова и Р. Колева излиза под научната редакция на доц. д-р Фани Бойкова и с научни рецензенти: проф. д.п.н. Пламен Легкоступ и доц. д-р Мариана Балабанова. Визуалната литература е разгледана през призмата на три различни нейни модуса – *вimmelбух*, *комикс* и *графичен роман*. Книгата може да се определи като методическо ръководство, подкрепено с разработени педагогически ситуации за различни възрастови групи, с богати приложения и дори речник.

Освен за учители, готови постоянно да се усъвършенстват и развиват педагогическия си потенциал, книгата „Визуалната литературна творба в детската градина

и началното училище“ представлява интерес и за по-широка аудитория поради темите, които са изключително любопитни и за непрофесионални читатели, евристичните подходи и предложения, а не на последно място – лекотата, с която е поднесена информацията.

Основният проблем, който търси своите решения в колективната монография „Визуалната литературна творба в детската градина и началното училище“, но и в съвременното образователно пространство, е търсенето на подходящи начини да бъдат мотивирани децата да четат. Формирането на читател от ранна детска възраст е кауза на учителите още от детската градина, а визуалните средства са изключително подходящи за привличане и задържане на вниманието на малките деца. Ето защо предложените концепции и стратегии за възпитаване в любов към четенето чрез визуалната литературна творба са актуални, важни и иновативни.

Обстойно представената в първи раздел на книгата *вимелбух* разкрива потенциала, който има този вид литература не само за началното огромяване, но и изграждането на навици за четене. Книгите с „текст с картинки, но без думи“, както ги нарича Е. Чернева, са подходящи дори за най-малките, които чрез *вимелбух* се учат да „разпознават, посочват и назовават отделни предмети“. Авторката проследява началото на този вид визуална литература, като изтъква ползите от визуалното преживяване и връзката му с образователните нужди на съвременните деца. Тя посочва разликите между картинните пъзели и *вимелбух*, като откроява диференциална специфика за т. нар. „немски жанр“, както подсказва и неговото име – от немските думи ‘Wimmeln’² и ‘Buch’³.

Е. Чернева анализира и извежда на преден план възможните ползи, които дават *вимелбух* в образователния процес, като не само синтезира областите, в които децата могат да развият свои качества, но и разработва полезни за педагозите приложения от първа до четвърта група на детската градина, както и за първи клас.

Темата за *вимелбух* е пречупена през лещата на детското художествено възприемане също и от авторката Г. Аврамова -Тодорова. Тя проучва механизма на отразяване на творбата в съзнанието на наблюдаващия я, като поставя тежест върху контролираното и моделирано от педагога наблюдение. Според нея „развитието на наблюдателността има пряка връзка с развитието на речта при децата“. А развитието на речта е в основата на напредъка в познавателните процеси. Авторката разработва методически алгоритъм за художествено възприемане на *вимелбух*, като чрез схема проследява ролята на емоцията и нейното осъзнаване от децата.

Следващият раздел е съсредоточен върху *комикса* като представител на визуалната литература с автори Р. Колева и М. Терзиева. Двете авторки са сред пионерите, които се опитват да популяризират *комикса* като образователен инструмент. Те дават класификация на *комиксите* според различни критерии и изследователи. Подробно описан от тях е план за изработване на *комикс* в час по литература, като са открити два типа методически подхода: подходи за създаване на *комикс* и способи за прилагане на *комикс* в урока по литература. Теоретичното анализиране на проблема, съчетано с апробирането му от авторките, довежда до формулиране на изводи, представени в края на статията. Според тях *комиксът* в урока по литература допринася за развитието на уменията на учени-

ците за творческо четене, за укрепване и развитие на диалога „автор – читател“ (с. 55). Изтъкнати са и други ползи за емоционалното и академично развитие на учениците.

Ценни и полезни са приложенията към тази публикация, разработени от Р. Колева. Едното е под формата на игра – необходимо е да се свържат репликите в „балончетата“ с героите, които ги произнасят, и да се открият приказките, от които идват. Игровият елемент е застъпен и при подреждането на последователността на действията в дадена приказка; комикс карти и редица други предложения за индивидуална и групова работа в клас и извънкласна дейност.

Последният елемент от визуалната литература, представен в книгата, е *графичният роман*. Проф. М. Терзиева изследва методическите предизвикателства пред *графичния роман* като част от образователните стратегии по литература. Авторката посочва приликите и отликите между *графичния роман* и класическия роман с комикси, като систематизира различията по отношение на повествованието и неговата задълбоченост (план на сюжета), на визуализацията на текста, на аудиторията, на полиграфичното оформление. М. Терзиева дава систематизация на *графичните романи*. В текста тя откроява предимствата за надграждане на образователния процес чрез включване *графичния роман* в медия образованието на учениците. Авторката дава пример с дискуссионния в библиотечните и педагогически среди роман на Джеф Кини „Дневникът на един дръндьо“, който е поместен в читанка за четвърти клас и възможностите за използването му при работа с ученици от първи до четвърти клас в обучението по литература в условията на извънкласно четене. Чрез включването на романа „Дневникът на един дръндьо“ в образователния процес М. Терзиева предлага различни методи за усвояване на лексика в езиково-литературен контекст; литературни викторини; изясняване на понятия и пр. В приложение е даден план на урок за извънкласно четене за четвърти клас, базиран на горесцитирания роман.

Колективната монография „Визуалната литературна творба в детската градина и началното училище“ определено заема своето достойно място сред наръчниците за учители и е полезна за стимулиране на евристични подходи при преподаването на български език и литература на деца от детски градини и ученици от начален етап на образованието.

Бележки

¹ ТЕРЗИЕВА, М., ЧЕРНЕВА, Е., АВРАМОВА-ТОДОРОВА, Г., КОЛЕВА, Р. *Визуалната литературна творба в детската градина и началното училище*. Пловдив. УИ „Паисий Хилендарски“, 2023, ISBN 978-619-202-914-2.

² Рояк, хаос.

³ Книга.

Новият том на каталога „Българският литературен модернизъм- една колекция на Росен Петков“

РОСЕН ПЕТКОВ, БОРЯНА САВОВА
СТУДЕНТСКО ОБЩЕСТВО ЗА КОМПЮТЪРНО ИЗКУСТВО (СОКИ)

Резюме: *Статията представя новия том на каталога „Българският литературен модернизъм – една колекция на Росен Петков“ и дава информация за филма „Кръговете на модернизма“ и примери за дигитализирани книги – модернизъм. Каталогът съдържа, заедно със 136 книги-модернизъм, две уводни статии – за кръговете на модернизма в България и за феномена постмодернизъм. В статията са включени информация и снимков материал от представянето на Каталога и дискусия по темата „Български литературен модернизъм“, с участието на експерти в областта.*

Ключови думи: *български литературен модернизъм, първи издания на книги, илюстрации, каталог*

Преди няколко дни излезе новият (втори) том на каталога „Българският литературен модернизъм – една колекция на Росен Петков“. Изданието е албумен формат, пълноцветно, илюстрирано, в лимитиран тираж от 300 номерирани броя. Вторият том на каталога съдържа 118 български заглавия на книги и списания и 18 чуждестранни от колекцията на Росен Петков, илюстриращи развитието на българския литературен модернизъм, уводна статия и статия за постмодернизма от автора. Колекцията е събирана десетки години, с много усилия и любов, и представлява една представителна извадка на български книги и списания от края на XIX в. до Втората световна война, като акцентът е върху книгите на модернизма от 20-те и 30-те години на XX в. Артефактите са разделени в два раздела: „Колекция български литературен модернизъм“ и „Щрихи от чуждестранни издания-модернизъм“. Всяко от изданията е представено с цветен снимков материал с добро качество и данни за самия артефакт – автори, редактори, преводачи, художници-илюстратори, размери, брой страници, издатели, печатници, хартия на корицата и тялото. Каталогът е отпечатан в 300 номерирани екземпляра.

Всички книги и списания имат снимки за корицата или заглавната страница в реален размер, след което са дадени някои вътрешни страници в намален размер. Заедно със стандартната информация за брой страници, размери, автори и други, е дадена допълнителна информация за художници-илюстратори, печатници и използвана хартия (памучна, дървесинна, смес). Това е проект, по който се работи повече от 30 години, такъв подробен каталог се издава за първи път, някои от книгите липсват в библиотечните каталози и могат да се считат за откритие, а други,

които се намират в библиотеките, често са с премахнати меки корици и преподвързани. В каталога се срещат неизвестни или малко известни автори, забравени през годините. Вторият том на Каталога включва издания, които не са намерили място в първия том, издаден през 2021 г. В началото на Каталога са поместени две статии – за кръговете на модернизма (кръгове писатели и художници от началото на ХХ в.) и илюстрацията в книгата в периода на постмодернизма (някои прояви на постмодернизма през времето на социализма).

Сред емблематичните издания, включени във втория том, могат да се отбележат списанията „Кула“, „Новис“, „Лебед“, „Угари“, както и книгите „Богомилски легенди“ на Николай Райнов, „Иконите спят“ на Гео Милев, „Железни икони“ на Ламар, „Рицарски замък“ на Христо Ясенев, „Бунтовник“ на Владимир Русалиев, „Червеният фенер“ на Николай Фол, „Прозорец“ на Атанас Далчев, „Из дневника на едно портокалено дърво“ на Ханс Еверс, в превод на Чавдар Мутафов, книгите на издателство „Аргус“, „Везни“ и много други.

Заедно с информацията за каталога, на сайта modernism.scas.bg могат да се видят филмът „Кръговете на модернизма“ и примери за дигитализирани книги-модернизъм. Филмът „Кръговете на модернизма“ представлява един визуален разказ за писатели, поети и художници, създаващи книги и списания, комбиниращи текст и изображения в едно впечатляващо цяло, за автори, допринесли за модернизирването на нашата литература. Инициативата е по проект „Илюстрациите на българския литературен модернизъм – дигитализиране и изследване на редки издания – корици, оформление и илюстрации, издаване на каталог и изложба“, изпълняван от Студентско общество за компютърно изкуство (СОКИ) и е реализирана с финансовата подкрепа на Министерството на културата. Книгите в каталога са от колекцията на Росен Петков, а дизайнер на книгата е Боряна Савова.

Представянето на Каталога, изложбата с книги от времето на модернизма и прожекцията на филма „Кръговете на модернизма“ се проведе в Националния студентски дом на 24.07.2025 г. В дискусиата взеха участие д-р Тони Николов – главен редактор на портал „Култура“ и сп. „Култура“, проф. Алберт Бенбасат – писател, историк на книгата, преподавател и музеен уредник, доц. Калина Иванова – директор на Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и преподавател, Валентин Милев – колекционер – и д-р инж. Росен Петков – автор на каталога и изследовател на книгата като артефакт. На представянето експертите коментираха достойнствата на колекцията в каталога, дебатираха въпроси за съхранението и опазването на книгите на модернизма, за колекционирането, за дигитализирането и популяризирането на тези важни артефакти. Доц. Калина Иванова разказа и за съвместните проекти със СОКИ в областта на дигитализацията на книжното наследство.

Дискусия по време на представянето на Католага в Национален студентски дом, с участието на д-р Тони Николов – главен редактор на портал „Култура“ и сп. „Култура“, проф. Алберт Бенбасат – писател, историк на книгата, преподавател и музеен уредник, доц. Калина Иванова – директор на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и преподавател, Валентин Милев – колекционер – и д-р инж. Росен Петков
Снимка: Боряна Савова

Сканирани корици на книги и колаж
Снимка: Боряна Савова

The New Volume of Bulgarian Literary Modernism Catalogue - Rosen Petkov collection

Abstract: The article presents the new volume of "Bulgarian Literary Modernism - a collection by Rosen Petkov" catalogue and provides information about "Circles of Modernism" film and examples of digitized books-modernism. The catalogue contains, along with 136 books-modernism, two introductory articles - about the circles of modernism in Bulgaria and about the phenomenon of postmodernism. The article includes information and photographs from the presentation of the Catalogue and a discussion on the topic of "Bulgarian literary modernism", with the participation of experts in the field.

Keywords: Bulgarian literary modernism, first edition softbooks, illustrations, catalogue

ROSEN PEKOV, BORYANA SAVOVA
SCAS, 10 NARODNO SABRANIE SQUARE
SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: rosen@scas.bg, bsavova@scas.bg

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“,
ЗА 2026 г.

Име. Презиме. Фамилия

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	10,00 лв./5,11€	☐ 30 лв./15,34 €	☐ 60 лв./30,98 €

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

**Приложете към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**

